

Emilie Toska og Helena Edvardsen Haugan

Regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter

Hva kjennetegner regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter?

Masteroppgave i Økonomi og administrasjon

Veileder: Levi Gårseth-Nesbakk

Mai 2022

Emilie Toska og Helena Edvardsen Haugan

Regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter

Hva kjennetegner regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter?

Masteroppgave i Økonomi og administrasjon
Veileder: Levi Gårseth-Nesbakk
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for økonomi
NTNU Handelshøyskolen

Kunnskap for en bedre verden

Forord

Det er vemodig å tenke på at fem års utdanning omsider er ved veis ende. Likevel kjenner vi på en mestringsfølelse av å ha levert en masteroppgave som har preget hverdagen vår det siste halvåret. Vi startet halvåret med mye motivasjon for oppgaven, men oppdaget fort at manglende forkunnskap førte til en utfordrende og bratt læringskurve. Likevel ser vi tilbake på semesteret som svært lærerikt og givende for begge sin del. Vi har lært mye om oss selv og hvordan vi håndterer motgang, og bygget opp vår faglige kompetanse på regnskap og manipulasjonsmetoder. Vi ser også nytteverdien med begrepsavklaring i forkant av en diskusjon. Vi har opparbeidet en større forståelse av temaet, og håper oppgaven formidler det vi mener er et relevant innblikk i regnskapsmanipulering blant små og mellomstore bedrifter i Norge.

Vi ønsker å takke vår veileder Levi Gårseth-Nesbakk for å ha veiledet oss i riktig retning i de mange nedturene, og oppturene gjennom semesteret. Vi takker for nyttige og konstruktive tilbakemeldinger, og god oppfølging da det stormet som verst. Vi ønsker også å rette en takk til alle veilederne som har vært til stede under masterseminarene, for motiverende og hyggelige innspill.

Innlevering av denne masteroppgaven markerer enden på vår studie ved NTNU Handelshøyskolen, med spesialisering i økonomistyring. Med denne masteroppgaven ønsker vi å gi tilbake et lite bidrag til forskningsverden som har muliggjort masterstudiet vårt.

Innholdet i denne oppgaven står for forfatterens regning.

Emilie Toska

Emilie Toska

Trondheim, mai 2022

Helena Haugan

Helena E. Haugan

Sammendrag

Formålet med masteroppgaven er å kartlegge og forstå kjennetegn ved regnskapsmanipulering i små og mellomstore bedrifter i Norge. Vi ønsket å identifisere hvem som står bak manipulasjon, hvilke deler av regnskapet som er mest utsatt og hvilke metoder som er vanlig å benytte. I tillegg ønsket vi innsikt i insentiver bak manipulering, samt hvilken straff det medfører. Litteratur fra blant annet Rezaee (2005), Schilit og Perler (2010), Sánchez-Ballesta og Yagüe (2020), og McMillan (2004) har vært viktige bidragsytere for vår drøfting og analyse av funn.

Studien ble gjennomført ved å studere dommer på regnskapsmanipulasjon fra Lovdata Pro. Fra Lovdata Pro ble det hentet ut 1 176 dommer, men datagrunnlaget endte på 78 relevante dommer. Dommene ble innhentet med den hensikt å forstå hva som kjennetegner regnskapsmanipulering i små og mellomstore bedrifter i Norge i perioden 1960-2022.

Vi fant at daglig leder og styreleder var mest involvert i regnskapsmanipuleringen, mens eierne av selskapene var delaktig i kun 30% av tilfellene. Videre fant vi at salgsinntekter og kostnader, herunder varer og tjenester, var de delene av regnskapene som ble mest manipulert. De mest gjentakende metodene som ble benyttet var fiktiv inngående og utgående fakturaer, samtidig som vi oppdaget flere tilfeller der bedriftene holdt omsetning utenfor regnskapet. Skatt- og avgiftsunndragelse skilte seg ut som det mest vanlige insentivet. Strafferammen for regnskapsmanipulering har utviklet seg gjennom årene, og vi så en generell økning av fengselsstraff over tid.

Korrelasjonsanalysen med våre variabler bekreftet noen av våre funn. Vi fikk bekreftet at det var en positiv samvariasjon mellom fremgangsmåten “fiktiv inngående faktura” og “holde tilbake omsetning”, og insentiv om skatt- og avgiftsunndragelse. Det indikerer at flere av våre bedrifter som benyttet disse metodene, også ønsket mindre skatt- og avgiftsbetaling. Det var også en moderat positiv samvariasjon mellom fremgangsmåten “fiktive utgående faktura” og insentiv om likvide midler og investorbedrageri, noe som indikerer at fremstilling av høyere inntekt ofte kan ses i sammenheng med slike insentiver. Noen mer overraskende sammenhenger indikerte at daglig leder var mer involvert i fremgangsmåten “fiktive utgående faktura”, enn de andre gjerningspersonene. Analysen indikerte også at styreleder var involvert i regnskapsmanipuleringen i flere av våre tilfeller ved behov for likvide midler.

Abstract

The purpose of the master's thesis is to map and understand the characteristics of accounting manipulation in small and medium-sized companies in Norway. We wanted to identify who is behind the manipulation, which parts of the accounts are most exposed and which methods are commonly used. In addition, we wanted an insight into the incentives behind manipulation, as well as the punishment it entails. Literature from Rezaee (2005), Schilit and Perler (2010), Sánchez-Ballesta and Yagüe (2020), and McMillan (2004), among others, have been important contributors to our discussion and analysis of findings. The study was conducted by studying judgments on accounting manipulation from Lovdata Pro. 1,176 judgments were obtained from Lovdata Pro, but the database ended up with 78 relevant judgments. The judgments were obtained with the intention of understanding what characterizes accounting manipulation in small and medium-sized companies in Norway from 1960-2022.

We found that the general manager and chairman of the board were most involved in the accounting manipulation, while owners were involved in just 30% of the cases. Furthermore, we found that sales revenues and costs, including goods and services, were the parts of the accounts that were most manipulated. The most repetitive methods used were fictitious incoming and outgoing invoices, at the same time as we discovered several cases where companies kept turnover back and out of the accounts. Tax evasion stood out as the most common incentive. The penalty framework for accounting manipulation has evolved over the years, and we saw a general increase in prison sentences over time.

The correlation analysis with our variables confirmed some of our findings. We were confirmed that there was a positive covariation between the procedure "fictitious incoming invoice" and "withholding turnover", and incentive for tax evasion. This indicates that several of our companies that used these methods also wanted less tax and duty payment. There was also a moderately positive covariation between the procedure "fictitious outgoing invoice" and incentive for liquid funds and investor fraud, which indicates that the production of higher income can often be seen in connection with such incentives. Some more surprising contexts indicated that the general manager was more involved in the "fictitious outgoing invoice" procedure than the other perpetrators. The analysis also indicated that the chairman of the board was involved in the accounting manipulation in several of our cases when liquid funds were needed.

Innholdsfortegnelse

Forord	I
Sammendrag	II
Abstract	III
1. Innledning	1
1.1 Introduksjon av tema	1
1.2 Motivasjon og problemstilling	2
1.3 Sentrale begreper	4
1.3.1 Definisjon på regnskapsmanipulering	4
1.3.2 Små og mellomstore bedrifter	5
1.4 Oppgavens oppbygging	5
2. Teori og litteratur	6
2.1 Tidligere forskning på regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter	6
2.2 Gjerningspersoner bak regnskapsmanipulering	8
2.3 Utsatte regnskapsposter for manipulering	9
2.4 Syv metoder for å drive regnskapsmanipulering	10
2.4.1 Øking av inntjening i nåværende periode	11
2.4.2 Øking av inntjening i fremtidige perioder	12
2.4.3 Verdireduserende og -økende manipulasjonsmetoder	13
2.5 Incentiver til å drive regnskapsmanipulering	14
2.6 Reaksjoner fra myndighetene på regnskapsmanipulasjon	17
3. Metode	20
3.1 Forskningsdesign og metode	20
3.2 Dokumentstudier	21
3.3 Innsamling av dommer	22
3.4 Selekttering av dommene	23
3.5 Innholdsanalyse	25
3.5.1 Kategorisering av 78 relevante dommer	25
3.5.2 Systematisering av de 78 dommene	26
3.6 Korrelasjonsanalyse av datamaterialets variabler	27
3.7 Datamaterialets kvalitet	28
3.8 Mulige feilkilder til forskningsdesign	30
4. Empiriske funn	31
4.1 Flest tilfeller av regnskapsmanipulasjon mellom år 2000 og 2009	31
4.2 Daglig leder og styreleder går igjen som gjerningspersoner	34

4.3 Utsatte deler av regnskapet.....	35
4.3.1 Inntekter ble oftest manipulert.....	35
4.3.2 Varer og tjenester utgjorde størst del av manipulerede kostnader.....	36
4.3.3 Andre deler av regnskapet.....	38
4.4 Regnskapsmessige metoder.....	39
4.4.1 Flest tilfeller av resultatreduserende manipulasjon.....	40
4.4.2 Resultatøkende manipulasjon.....	42
4.4.3 Verdiøkende og -reduserende manipulasjon.....	42
4.4.4 Historisk utvikling av mest brukte metoder.....	44
4.5 Insentiv til å drive regnskapsmanipulering.....	45
4.5.1 Skatt- og avgiftsunndragelse er det vanligste incentivet.....	45
4.5.2 Behov for likvide midler og investorbudrageri.....	46
4.5.3 Utviklingen “skatt- og avgiftsunndragelse” som insentiv.....	48
4.6 Mer diversifisert straff over tidsperioden.....	49
4.7 Korrelasjonsanalyse.....	51
5. Analyse.....	54
5.1 Ledende stillinger utfører regnskapsmanipulering ettersom de besitter muligheten.....	54
5.2 Utsatte deler av regnskapet stemmer overens med litteraturen.....	55
5.3 Resultatreduserende metoder skiller seg ut fra litteraturen.....	57
5.3.1 Resultat- og verdiøkende metoder.....	57
5.3.2 Resultat- og verdireduserende metoder.....	59
5.4 Skatt- og avgiftsunndragelse er det vanligste incentivet ettersom det er mindre resultatpress.....	60
5.4.1 Skatt- og avgiftsunndragelse.....	60
5.4.2 Behov for likvide midler og investorbudrageri for å øke kapital.....	61
5.5 Hardere strafferamme kan ha påvirket antall manipulasjonstilfeller.....	63
5.6 Oppsummering av hovedpoenger.....	65
6. Avslutning.....	66
6.1 Konklusjon.....	66
6.2 Implikasjoner og begrensninger.....	68
6.3 Forslag til videre forskning.....	69
Kildeliste.....	71
Vedlegg:.....	78
Vedlegg 1: Oppsummering av 78 dommer.....	78
Vedlegg 2: Korrelasjonsanalyse STATA.....	85

Figuroversikt:

Figur 1: En oversikt over våre dommer fordelt på hvilket tiår manipulasjonen ble begått.	32
Figur 2: Manipulasjonstilfeller i prosent av totalt antall bedrifter i de ulike tiårene.	33
Figur 3: Utvikling av de mest brukte regnskapsmessige metoder over tid i antall.	44
Figur 4: Utvikling av de mest brukte regnskapsmessige metodene over tid i prosent.	44
Figur 5: Utvikling av skatte- og avgiftsunndragelse som insentiv fra 1960-2022 i antall.	49
Figur 6: Utvikling av skatte- og avgiftsunndragelse som insentiv fra 1960-2022 i prosentandel av antall manipulasjonstilfeller.	49

Tabelloversikt:

Tabell 1: Jones (2011) fem kategorier på insentiver til regnskapsmanipulasjon.	17
Tabell 2: En oversikt over søkeord på regnskapsmanipulering i Lovdata Pro.	23
Tabell 3: En oversikt over antall bedrifter i følgende år, 1963, 1974 og 2002-2022.	32
Tabell 4: Frekvenstabell over gjerningspersoner.	35
Tabell 5: En fordeling av manipulasjonssaker på ulike deler av regnskapet.	35
Tabell 6: En fordeling av de ulike kostnadene som ble manipulert.	38
Tabell 7: En oversikt over omløpsmidler som ble manipulert.	39
Tabell 8: En fordeling av regnskapsmessige metoder.	40
Tabell 9: En oversikt over identifiserte fremgangsmåter som gir lavere resultat.	41
Tabell 10: En oversikt over identifiserte fremgangsmåter som gir høyere resultat.	42
Tabell 11: En oversikt over identifiserte fremgangsmåter som styrker balansen.	43
Tabell 12: En oversikt over identifiserte fremgangsmåter som svekker balansen.	43
Tabell 13: En oversikt over ulike insentiver og forekomst i prosent.	48
Tabell 14: En fordeling over straffeutmåling i de ulike tidsintervallene, fordelt på antall saker i gitt intervall.	50
Tabell 15: Korrelasjonsanalyse av de tre mest brukte regnskapsmessige metodene med identifiserte insentiv på regnskapsmanipulasjon.	51
Tabell 16: Korrelasjonsanalyse av andre interessant variabler.	52
Tabell 17: Korrelasjonsanalyse av gjerningspersoner og straff.	52
Tabell 18: Korrelasjonsanalyse av straff mot insentiv og fremgangsmåte på regnskapsmanipulasjon.	53
Tabell 19: Korrelasjonsanalyse av alle variabler i datasettet, med unntak av noen engangstilfeller og straff.	85
Tabell 20: Korrelasjonsanalyse av straff og gjerningspersoner.	85
Tabell 21: Korrelasjonsanalyse av straff, gjerningspersoner, noen metoder og insentiver.	86
Tabell 22: Forlengelse av tabell 18.	86

1. Innledning

I denne studien ønsker vi å undersøke hva som kjennetegner regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter. Vi innleder oppgaven med å introdusere temaet. Deretter vil vi presentere vår motivasjon og problemstilling for studie, samt sentrale begreper.

Avslutningsvis vil studiens videre struktur bli lagt frem.

1.1 Introduksjon av tema

Økonomisk kriminalitet er et dagsaktuelt tema, og et område som er i konstant endring. Nye former for økonomisk kriminalitet oppstår, noe som gjør at bedrifter må styrke sine rutiner mot økonomisk kriminalitet. I denne oppgaven tar vi for oss en form for økonomisk kriminalitet som ikke er et nytt fenomen, men som likevel er viktig for samfunnet å avdekke. Vi ønsker å gå inn på regnskapsmanipulering, som har eksistert i lang tid. I Norge finner vi blant annet et tilfelle av regnskapsmanipulering så tidlig som på 1880-tallet (Kinserdal, 2017). Siden den gang har det vært flere tilfeller av regnskapsmanipulering både nasjonalt og internasjonalt, noe som gir store ringvirkninger og tap for samfunnet. I 2020 ble 1018 saker anmeldt for regnskapsovertredelse i Norge (Statistisk sentralbyrå, 2021). I 2011 publiserte revisjonsselskapet PwC en studie som blant annet viste at 26% av alle anmeldte økonomiske kriminalsaker i Norge handler om regnskapsmanipulering (PwC, 2011). De mest kjente sakene om regnskapsmanipulasjon i Norge er Finance Credit, Troms Kraft, Sponsor Service og Fast Search & Transfer. Flere selskaper har gått konkurs som følge av oppdaget manipulasjon, og de fleste gjerningspersoner blir straffeforfulgt. Straffeloven §§392-394 regulerer regnskapsovertredelse, og sier at personer som overtrer bestemmelser om bokføring og dokumentasjon av regnskapsopplysninger, årsregnskap, årsberetning eller regnskapsoppbevaring straffes med bot eller fengsel inntil to år, eller seks års fengsel for grov overtredelse. Uaktsom overtredelse medfører bot eller fengsel inntil ett år.

1.2 Motivasjon og problemstilling

Regnskapsmanipulasjon er et populært forskningsfelt, men mesteparten av forskningen er basert på store internasjonale selskaper. Det er relevant å studere små og mellomstore bedrifter nærmere, ettersom de utgjør 99% av alle norske bedrifter (NHO, u.å.). Små og mellomstore bedrifter er også viktige bidragsyttere i norsk økonomi, og disse står for nesten halvparten av den årlige verdiskapningen i samfunnet. Regnskapsmanipulering blant små og mellomstore bedrifter kan derfor medføre tap i ulike størrelser for staten og samfunnet dersom det ikke avdekkes. Det finnes studier på regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter, blant annet Abdolmohammadi et al. (2010), Braathen og Tandberg (2021) og Chen et al. (2011). Maric og Holvik (2019) sin studie inspirerte oss til å gjøre en kartlegging av kjennetegn på regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter i Norge. Flere interessenter kan ha nytte av en slik kartlegging for å lettere gjenkjenne forekomsten av fenomenet og risikobildet bak, og videre sette inn tiltak. På bakgrunn av dette ønsket vi å kartlegge relevante kjennetegn på regnskapsmanipulasjon.

Det er relevant å studere hvem som står bak kriminaliteten, for å identifisere hvem som har mulighet og evne til å utføre manipulasjon. Studien som Rezaee (2005) refererer til viser at toppledelsen som oftest er innblandet i regnskapsmanipulasjon, med hele 80% medvirkning. Vi ønsket å finne ut om denne studien kunne overføres til små og mellomstore bedrifter i Norge. Små bedrifter med liten arbeidsdeling og uten internrevisjon er nemlig særlig utsatt for at ledelsen utfører regnskapsmanipulasjon, uten å bli oppdaget internt (LaVine, 2018).

Å identifisere hvilke deler av regnskapet som er mest utsatt for manipulasjon og på hvilken måte det utføres på, kan være nyttig for å spisse undersøkelser og etterforskning i større grad mot populære manipulasjonsposter og metoder. Tidligere forskning viser at regnskapsmanipulasjon som oftest begås på inntektssiden av regnskapet (Kinserdal, 2014), og flere av Schilit og Perler (2010) sine identifiserte fremgangsmåter handler om å styre inntektene. Hvordan dette kan overføres til små og mellomstore bedrifter er relevant, særlig fordi insentivene kan være forskjellige (Sánchez-Ballesta & Yagüe, 2020). Mens insentivet for regnskapsmanipulasjon i store selskaper ofte handler om maksimerte lønnsordninger og karriere (Giroux, 2004), påpeker Sánchez-Ballesta og Yagüe (2020) at små og mellomstore bedrifter har finansieringsbehov og ønske om redusert skattebetaling. En kartlegging av insentiv kan gi innsikt i hvilke økonomiske fordeler norske bedrifter ønsker, og gi mulige forklaringer på hvorfor det begås.

Regnskapsmanipulasjon er som nevnt tidligere et potensielt stort samfunnsproblem. Det er ulike oppfatninger om hvordan myndighetene skal involvere seg for å begrense problemet. Rezaee (2005) mener at strafferammen bør økes for brudd på regnskapsprinsipper og relaterte lover og forskrifter, mens McMillan (2004) fremmer et profesjonssyn, hvor profesjonen bør få utvikle seg i et større handlingsrom, og dyrke et positivt ideal som inspirerer til god moral. Vi ønsket å kartlegge straffereaksjonen myndighetene har gitt på regnskapsovertredelser fra 1960 til i dag, for å se om strafferammen kan ha påvirket antall tilfeller av regnskapsmanipulering i tidsrommet.

Valg av problemstilling falt derfor på følgende:

Hva kjennetegner regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter?

Vi har laget fem forskningsspørsmål som hjelp til å besvare vår problemstilling. Hvert forskningsspørsmål tar for seg kjennetegnene nevnt ovenfor.

1. Hva kjennetegner *gjerningspersonene* bak regnskapsmanipulering i små og mellomstore bedrifter?
2. Hvilken *del av regnskapet* blir oftest manipulert i små og mellomstore bedrifter?
3. Hva kjennetegner *metodene* som brukes for å manipulere regnskapet i små og mellomstore bedrifter?
4. Hva kjennetegner *insentivene* til å drive med regnskapsmanipulering i små og mellomstore bedrifter?
5. Hva ble *straffeutmålingen* til gjerningspersonene som sto bak regnskapsmanipuleringen?

Problemstillingen og forskningsspørsmålene skal være et bidrag til forskningslitteraturen som følge av tidligere forskning på temaet som virker å være begrenset. Studien er avgrenset til å omhandle små og mellomstore bedrifter i Norge, basert på dommene som finnes blant tilgjengelige rettsavgjørelser per våren 2022.

1.3 Sentrale begreper

Vi vil presentere noen begreper som er nyttig å kjenne til før videre lesing i oppgaven. Her vil vi presentere definisjonen på regnskapsmanipulering som er benyttet i oppgaven. Videre går vi inn på hva vi anser som små og mellomstore bedrifter, noe som har vært avgjørende da vi samlet inn data.

1.3.1 Definisjon på regnskapsmanipulering

Regnskapsmanipulasjon kan omtales som regnskapsjuks, resultatstyring, rapporteringsstrategier og kreativ regnskapsføring (Stenheim og Blakstad, 2012), mens vi anser i denne studien regnskapsmanipulasjon som en samlebetegnelse. Likevel vil vi ha et større fokus på regnskapsmanipulering som svindel. Det er viktig å merke seg at regnskapsmanipulering gjelder bevisste handlinger utenfor den rammen regnskapslovgivningen tillater (Langli, 2005), og at utilsiktede feil eller feilvurderinger ikke anses som regnskapsmanipulering. I flere små foretak kan det forekomme feil i regnskapet som skyldes lite kunnskap om bokføring og årsregnskap. Flere små foretak sitter gjerne ikke på nok regnskapskompetanse internt, og har ikke midler til outsourcing av arbeidet eller opplæring av egne ansatte. Dette kan medføre ubevisste feil, fordi ansatte ikke kjenner godt nok til regelverket. Rezaee (2005) påpeker at regnskapet er manipulert om det inneholder *vesentlig* feilinformasjon. Rezaee (2005) legger også vekt på i sin definisjon, at det gjelder bevisste metoder for å villedde regnskapsbrukere:

«Financial statement fraud is a deliberate attempt by corporations to deceive or mislead users of published financial statements, especially investors and creditors, by preparing and disseminating materially misstated financial statements». (Rezaee, 2005, s.279)

Vi kan altså si at regnskapsmanipulering handler om å gå utenfor regelverkets fleksibilitet eller strukturere transaksjoner til egen fordel, og dermed feilinformere andre parter om den reelle situasjonen. Det er mulig å bruke regnskapsprinsipper og utøve skjønn for å påvirke regnskapsmessige utfall (Langli, 2005). Det er nemlig et skille mellom lovlige og ulovlige regnskapsvalg i teorien, men det viser seg å være et vanskelig skille i praksis. Lovlige metoder utnytter også regnskapsreglenes fleksibilitet, men holder seg innenfor rammen av lovgivningen. Problemet med skjønnsmessige vurderinger er at det ikke finnes et fasitsvar, og

det kan utnyttes. Ulovlige metoder tøyer strikken for langt, og opererer utenfor regnskapslovgivningens tillatte rammer (Langli, 2005). “Hvor langt” man kan operere utenfor rammeverket er derimot en vanskelig vurdering. I tillegg kan det være utfordrende å dokumentere eller bevise at ulovligheter er begått, på grunn av uklare grenser. Det er de ulovlige metodene vi skal fokusere på i denne oppgaven, fordi det er denne typen regnskapsmanipulasjon som kan medføre domfellelse.

1.3.2 Små og mellomstore bedrifter

Ettersom vi ønsker å se nærmere på regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter, er det viktig å gi en definisjon på hvilke avgrensninger det innebærer. NHO kategoriserer små og mellomstore bedrifter som bedrifter med under 100 ansatte. Her legges det til grunn at 1-20 ansatte er små bedrifter, og 21-100 ansatte er mellomstore (NHO, u.å). Små og mellomstore bedrifter utgjør over 99% av alle aktive bedrifter i Norge, og står for omtrent 70% av verdiskapingen i privat sektor (Departementene, 2019). Det er også viktig å påpeke at små og mellomstore bedrifter i Norge anvender god regnskapsskikk ved utarbeidelsen av regnskap. Regnskapsprinsippene og vurderingsreglene i dette regelverket tar utgangspunkt i regnskapsloven kapittel 4 og 5, som igjen er utdypet med regnskapsstandarder fra Norsk RegnskapsStiftelse (Langli, 2005).

1.4 Oppgavens oppbygging

Oppgaven er videre bygd opp av fem kapitler. Kapittel 2 presenterer en overordnet forståelse av hva litteraturen sier om gjerningspersoner, utsatte deler av regnskapet, metoder, insentiver og reaksjoner på manipulasjon fra myndighetene. Samtidig vil vi i dette kapitlet presentere tidligere forskning på området. Kapittel 3 gir en oversikt over vår metodiske tilnærming til oppgaven og vurdering av kvalitet av denne. I kapittel 4 vil relevante empiriske funn fra dokumentstudiet bli presentert. Kapittel 5 tar for seg vår analyse av empiriske funn opp mot teorien som er presentert i kapittel 2. Det siste kapitlet, kapittel 6, gir en konklusjon på problemstillingen, trekker frem implikasjoner og begrensninger på studien, og gir forslag til videre forskning. Avslutningsvis følger referanseliste og vedlegg.

2. Teori og litteratur

I dette kapittelet vil vi ta for oss teori og litteratur innenfor regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter knyttet til våre forskningsspørsmål. Teorien vil senere bli anvendt i analysen i kapittel 5.

2.1 Tidligere forskning på regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter

Regnskapsmanipulasjon er mye forsket på. Maric og Holvik (2019) har studert hvordan regnskapsmanipulasjon kan forstås i norsk kontekst. Basert på 37 dommer på regnskapsmanipulasjon etter Schilit et al (2018) sine kriterier, fra 1980-2019, fant de at manipuleringsmetodene bokføring av fiktive inntekter og flytting av nåværende inntekt til en senere periode, oftest ble benyttet. I flest tilfeller var gjerningspersonene daglig leder eller eier av virksomheten. Maric og Holvik (2019) fant ulike drivere bak manipuleringen, men å skaffe seg selv eller andre en uberettiget vinning, eller bevare selskapet, gjaldt flere saker. Fra dommene kom det frem at de fleste gjerningspersonene fikk fengselsstraff, men bøter og erstatningskrav gjaldt også flere. 8% mistet retten til å inneha verv i toppledelsen eller starte et nytt selskap (Maric & Holvik, 2019). De studerte alle norske selskaper som var dømt for regnskapsmanipulering i henhold til Schilit et al (2018) sine kriterier, og skilte ikke mellom små, mellomstore og store selskaper.

Det er også gjort studier av regnskapsmanipulasjon blant små og mellomstore bedrifter. Selv om største delen av litteraturen tar for seg store selskaper, vil vi hevde at det er vel så relevant å studere små og mellomstore, da de står for omtrent 70% av verdiskapingen i privat sektor, og utgjør 99% av alle norske bedrifter (NHO, u.å.). Abdolmohammadi et al. (2010) har sett på prioritering av regnskapsmanipulasjon blant små og mellomstore familiebedrifter og ikke-familiebedrifter. De fant blant annet at familiebedrifter mer sannsynlig enn ikke-familiebedrifter vil bruke manipulering til å fremstille et lavere resultat. Braathen og Tandberg (2021) sin studie er blant annet inspirert av Abdolmohammadi et al. (2010). De studerte hvilken grad selskapsspesifikke faktorer vil påvirke nivået av regnskapsmanipulering blant små og mellomstore bedrifter i Norge. Basert på en kvantitativ studie, fant de ut at selskap hvor eier stod for mer enn 50% av aksjene, hadde mindre risiko for regnskapsmanipulering. Det samme gjaldt selskap med lav gjeldsgrad, og selskap som var

finansiert av banklån fremfor andre typer lån. Selskaper som betalte utbytte hadde høyere regnskapskvalitet og mindre risiko for manipulering (Braathen & Tandberg, 2021).

Burgstahler et al. (2006) sammenlignet regnskapsmanipulering i børsnoterte og ikke-børsnoterte selskaper i 13 europeiske land, og insentivene til å rapportere resultat som reflekterer den virkelige finansielle situasjonen. De fant at ikke-børsnoterte selskaper i større grad manipulerer regnskapet, og argumenterer derfor for at det er høyere regnskapskvalitet i børsnoterte selskaper. Det kan skyldes at børsnoterte selskaper er preget av mer overvåking blant markedsaktører, strengere regulering og krav til informasjon. De så nemlig at sterkere juridiske systemer forbindes med mindre regnskapsmanipulasjon både for børsnoterte og ikke-børsnoterte selskaper. De oppdaget at sterkere skattetilpasning forbindes med mer regnskapsmanipulasjon, men at denne effekten dempes for børsnoterte selskaper på grunn av markedspress. I land der juridiske institusjoner legger til rette for egenkapitalfinansiering i offentlige markeder, som gode minoritetsaksjonær-rettigheter og omfattende offentlighetskrav, reduseres nivået på regnskapsmanipulasjon primært for børsnoterte selskaper.

Forskning viser at små og mellomstore bedrifter opplever større hindringer knyttet til finansiering enn store bedrifter, og at effekten av finansierings-begrensningene er større for små og mellomstore enn for store bedrifter (Beck og Demircuc-Kunt 2006).

Regnskapskvalitet kan dermed spille en viktig rolle, og Chen et al. (2011) har funnet at god regnskapskvalitet i små og mellomstore bedrifter påvirker investeringseffektiviteten positivt. Små og mellomstore bedrifter har imidlertid større fleksibilitet til krav om regnskapsføring, måling og offentliggjøring. I tillegg har små og mellomstore bedrifter mindre markedsetterspørsel etter offentlig informasjon. Chen et al. (2011) fant at forholdet mellom regnskapskvalitet og investeringseffektivitet øker i bankfinansiering, mens for selskaper med insentiver om å redusere skatten, er regnskapets informasjonsrolle betydelig redusert, og medfører lavere regnskapskvalitet.

2.2 Gjerningspersoner bak regnskapsmanipulering

De fleste små og mellomstore bedrifter er familiebedrifter, nærmere bestemt 66%, hvor over halvparten kun eies av én person. Samtidig som eierkonsentrasjonen er stor, ser vi også at største eier oftest har rolle som styreleder og daglig leder i tillegg (Berzins & Bøhren, 2013). Det viser at mange små og mellomstore bedrifter har høy eierkonsentrasjon og eierne har en bred tilstedeværelse av innsideposisjoner (Braathen & Tandberg, 2021).

Aktørene bak regnskapsmanipulasjon varierer, men i flere tilfeller er ledelsen en aktiv part. Rezaee (2005) benytter en rapport fra 2002 som forteller at 75% av regnskapsrelaterte SEC saker handlet om selskaper og deres ledere og ansatte. De resterende 25% tilhørte regnskapsfirmaer og CPA. Videre presenterer Rezaee (2005) en rapport fra 1999 som forteller at i flere enn 80% av tilfellene var CEO eller CFO involvert i regnskapsmanipulasjonen. Flere av regnskapsmanipulasjonstilfellene pågår enten ved at ledelsen deltar, godkjenner eller anerkjenner at det foregår (Rezaee, 2005). Små bedrifter er ofte sårbare for at ledelsen utfører regnskapsmanipulasjon, på grunn av liten arbeidsdeling og ingen intern revisjon eller revisjonsutvalg som kan kontrollere ledelsen. Vanligvis vil det bli et større gjennomsnittlig tap jo høyere selskapsmessig posisjon gjerningspersonen har, og manipulasjonen er ofte vanskeligere å oppdage (LaVine, 2018).

KPMG ga i 2016 ut en rapport som viser en global profil av bedragere. Rapporten tar for seg flere tilfeller av bedrageri, men påpeker at det nest mest utbredte bedrageriet er uredelig finansiell rapportering (KPMG, 2016). Slik som Rezaee påpeker, er ledelsen med i flere svindeltilfeller. KPMG presenterer at hele 32% av bedragere er en del av ledelsen, og 26% er direktør. Videre påpeker de at 20% av bedragere er ansatt i selskapet.

Gjerningspersonen vil være opptatt av at det økonomiske presset og løsningen på problemet ikke blir avslørt (Olsen, 2007). Generelt kan vi si at risikoen for manipulasjon er høy ved store interessekonflikter, avgjørende informasjonsasymmetri og høy rapporteringsfrihet (Stenheim & Blakstad, 2012). Kvaliteten på interne og eksterne kontrollmekanismer kan påvirke graden av muligheter (Kinserdal, 2017). Abdullahi og Mansor (2015) forklarer mulighet som muligheten til å overstyre kontroller, og evnen til å realisere svakhetene i organisasjonssystemet og dra nytte av det for å manipulere. For selskaper med utilstrekkelig arbeidsdeling, uregelmessig revisjon, mangel på tilsyn og svak internkontroll vil forholdene være mer gunstige for å gjøre misligheter. Eksterne kontrollmekanismer omhandler kvalitet

på lover, reguleringer og krav til regnskapsinformasjon, og grad av formelle sanksjoner, reaksjoner og straff fra regulatorer, myndigheter og andre tilsyn (Kinserdal, 2017).

2.3 Utsatte regnskapsposter for manipulering

Vi ønsker å omtale regnskapsposter som kan være særlig utsatt for regnskapsmanipulasjon. Vi ser bort fra noteopplysninger og andre rapporter, og konsentrerer oss om årsregnskapet.

Generelt er store og skjønnsmessige poster mest utsatt for manipulasjon, fordi disse vurderingspostene kan gi store resultatmessige effekter (Kinserdal, 2014).

Salgsinntekter er en stor og betydelig del av regnskapet, og er den mest manipulerede posten (Rezaee, 2005). Salgsinntekter kan si mye om aktiviteten i selskapet og den langsiktige inntjeningen. Det er imidlertid mulig å legge ulike prinsipper til grunn og utarbeide inntektene på ulike måter (Robinson et al., 2015). Inntekter skal vanligvis innregnes i den perioden de opptjenes, kalt opptjeningsprinsippet, jf. regnskapsloven §4-1 (2). Under begrensede omstendigheter kan det være aktuelt å bruke andre innføringsmetoder som fullført kontrakt, fullføringsprosent, avdragssalg og kostnadsgjenoppretting (Robinson et al., 2015). Fullført kontraktsmetode er særlig aktuelt for små foretak som har forenklete innregningsregler. Poenget er at valgfriheten kan imidlertid utnyttes slik at inntektene både kan fremstilles høyere og lavere enn hva som er reelt.

Kundefordringer henger sammen med salgsinntekter, og skal vurderes til det laveste av virkelig verdi og anskaffelseskost, jf. regnskapsloven §5-2. Vurderingen åpner imidlertid for en stor grad av skjønn, og tap på kundefordring kan være vanskelig å gjøre en ren objektiv vurdering av (Heskestad, 2015). Hvis kundefordringene øker unormalt mye i forhold til omsetningen, kan det være et tegn på ikke tilstrekkelig tapsavsetning, og at netto operasjonell kontantstrøm ikke stemmer overens med driftsresultatet.

Varelager er i likhet med kundefordring et omløpsmiddel, som skal vurderes etter laveste verdis prinsipp, jf. regnskapsloven §5-2. En av de vanligste årsakene til overvurdert varelager skyldes manglende nedskrivning til virkelig verdi, som følge av ukurans eller reduserte markedspriser. Dersom varelageret øker mer enn økningen i varekostnad, kan det være et tegn

på at varelageret er overvurdert (Heskestad, 2015). Varelageret kan også bli undervurdert hvis selskapet nedskriver mer enn nødvendig, eller undervurderer markedspris.

Varige driftsmidler og investeringer skal i utgangspunktet balanseføres som eiendeler og avskrives i resultatet, jf. regnskapsloven §5-3. Det er mye som tyder på at selskaper med tilfredsstillende økonomi og god egenkapital velger å kostnadsføre så mye som mulig, mens selskaper med lite egenkapital, er i en vekstfase eller som har behov for å vise gode resultater, ønsker å balanseføre mest mulig (Kinserdal, 2014). Det er særlig mye usikkerhet knyttet til forskning og utvikling og deres fremtidige økonomiske fordeler (Heskestad, 2015).

2.4 Syv metoder for å drive regnskapsmanipulering

Videre ønsker vi å presentere teorien knyttet til metoder som ofte brukes i regnskapsmanipulering. Litteraturen presenterer flere metoder og fremstillinger på regnskapsmanipulasjon. I denne oppgaven har vi tatt utgangspunkt i teorien til Schilit og Perler (2010), da vi oppfatter deres teori som mest utfyllende, men ikke minst relevant da norske regnskapsforhold er basert på internasjonale regnskapsregler. Schilit og Perler (2010) presenterer syv fremgangsmåter på regnskapsmanipulasjon, og har kategorisert de i to hovedkategorier; øking av inntjening i nåværende periode (punkt 1-5) og øking av inntjening i fremtidige perioder (punkt 6 og 7) (Schilit & Perler, 2010). Metodene er følgende:

1. For tidlig bokføring av inntekter
2. Bokføring av fiktive inntekter
3. Øke inntekten med engangsgevinster
4. Flytte kostnader i inneværende periode til en senere periode
5. Anvendelse av andre teknikker for å skjule kostnader eller tap
6. Flytte inntekter i inneværende periode til en senere periode
7. Flytte fremtidige kostnader til en tidligere periode

2.4.1 Øking av inntjening i nåværende periode

Inntekter er en post som ofte blir manipulert (Rezaee, 2005). *For tidlig inntektsføring* handler som regel om bokføring av inntekter før et oppdrag er fullført eller før fullførelsen av forpliktelser er avtalt. Det kan utføres ved å bokføre inntekter før kjøper har akseptert et tilbud. I tillegg kan en virksomhet inntektsføre en usikker betaling fra kjøper, som i utgangspunktet skal føres i balansen. Kinserdal (2017) har undersøkt noen av de største regnskapsskandalene, og påpeker at i Norge har vi blant annet Sponsor Service som inntektsførte for tidlig. De inntektsførte kontrakter som ikke var utført, og førte en aggressiv inntektsføring sammenlignet med andre lignende selskaper.

Bokføring av fiktive inntekter kan best forklares ved at en transaksjon ikke har et reelt økonomisk formål, samt at det ikke foreligger en betalingsforpliktelse hos kjøper. Andre tilfeller av fiktiv inntektsføring er å føre inntekter fra ikke-inntektsgivende transaksjoner, eller registrere inntekter som kommer fra passende transaksjoner, men til et oppblåst beløp. Fra praksis kan vi se at flere selskaper har “misforstått” forskjellen på gjeld og inntekter. Delphi Corporation tok opp et kortsiktig lån, men istedenfor å balanseføre lånet, ble det ført som en inntekt. Det medførte at resultatet og balansen så bedre ut enn virkeligheten.

Et annet rødt flagg knyttet til inntektsføring gjelder *engangsgevinster*. Engangsgevinster handler om gevinster et selskap kan oppnå utenfor vanlig drift, som for eksempel valutatransaksjoner eller salg av tomt, dersom dette faller utenfor selskapets ordinære virksomhetsområde. Når en investor gjør en analyse av et selskap, vil kjernevirksomheten være relevant å studere. Hvis en virksomhet fører engangsgevinster som driftsinntekt av virksomheten, og på denne måten “blåser opp” inntektene, kan driftsresultatet fremstå bedre enn realiteten.

Schilit og Perler (2010) presenterer også en metode som kalles misvisende klassifiseringer. Det kan være snakk om å sette “dårlige ting” til den ikke-operative seksjonen, eller flytte “gode ting” fra den ikke-operative til den operative seksjonen, for å styrke kjerne-resultatet. Det er også mulig å bruke balansen til å skjule «dårlige» resultater og hente inn «gode» resultater. Eksempelvis kan et selskap føre et driftsmiddel til historisk kostpris i regnskapet, og dermed oppnå en større gevinst ved realisasjon (Schilit & Perler, 2010).

Schilit og Perler (2010) legger frem flere teknikker på å *flytte kostnader i nåværende periode til senere perioder*. En teknikk går ut på å føre kostnader i balansen, istedenfor å kostnadsføre de i regnskapet umiddelbart. Det stilles nemlig flere krav til balanseføring. Et krav er at balanseføringen skal tilflytte foretaket en økonomisk fordel i fremtiden, og anskaffelseskost for eiendelen må kunne måles pålitelig (KPMG, 2017). Oppfyller ikke balanseføringen de to kravene, vil det kunne gi et feilaktig bilde av det regnskapsmessige resultatet. Schilit og Perler (2010) presenterer også en mulighet der selskaper periodiserer kostnader utover en lengre periode, selv om kostnaden produserer en kortsiktig fordel for selskapet. På denne måten kan de fordele kostnadene på flere perioder, mens den egentlig skulle vært ført i en periode i sin helhet.

Videre legges det frem en fremgangsmåte som baserer seg på å unngå nedskrivninger. Et selskap kan unnlate å utgiftsføre ukurante varer, noe som vil medføre at varelageret er høyere enn først antatt. På denne måten kan selskapet få en sterkere balanse, samtidig som resultatet vil bli høyere. Likevel påpeker Schilit og Perler (2010) at en slik form for regnskapsmanipulasjon er vanskelig å komme seg unna, med tanke på at varene på et eller annet tidspunkt vil selges til redusert verdi som vil gjøre at resultatet vil bli svakere. I et slikt tilfelle vil selskapet da ha flyttet en nåværende kostnad, nedskrivning, til en senere periode.

Den neste teknikken som presenteres av Schilit og Perler (2010) går på hvordan ledelsen kan *skjule kostnader eller tap* for investorer. Her presenteres blant annet hvordan en virksomhet kan unnlate å registrere en utgift fra en gjeldende transaksjon. Schilit og Perler (2010) påpeker for eksempel at det er enkelt å late som man aldri så fakturaen fra en leverandør. Videre presenterer de en form for manipulering som handler om å vente til perioden er avsluttet før utgiften føres. På denne måten skjules kostnaden i den perioden den egentlig skulle være ført i, noe som medfører at resultatet blir høyere i nåværende periode.

2.4.2 Øking av inntjening i fremtidige perioder

Den neste teknikken går inn i den andre hovedkategorien om å øke inntjeningen i kommende perioder. Teknikken tar utgangspunkt i å *flytte nåværende inntekt til en kommende periode*. En slik form for manipulering gjør at virksomheter kan fremstå med en jevn og positiv utvikling, noe som investorer liker å investere i. Ved å redusere nåværende inntekt og heller balanseføre den, kan virksomheten hente inntekten fra balansen i dårlige tider, for å fremstå

bedre i turbulente tider (Schilit & Perler, 2010). Denne fremgangsmåten er enklere å komme unna med, ettersom revisorer og andre interessenter kan se på det som konservativ regnskapsføring. Det er også mulig å holde igjen inntekter, ved å vente med å bokføre inntekter som er opptjent eller fullført, eller være svært pessimistisk med inntektsføring av usikre betalinger.

Den siste teknikken går ut på å *flytte fremtidige kostnader til nåværende periode*. Det vil øke kostnadene i nåværende periode, men det kan også føre til økt resultat i fremtidige perioder. Schilit og Perler (2010) legger frem to ulike måter dette kan gjennomføres på. Den første metoden er å bevisst avskrive eiendeler fortere enn en fornuftig avskrivningsplan tilsier, slik at avskrivningskostnadene blir høyere i den foretatte perioden. Den andre metoden baserer seg på feilaktig bokføring av kostnader for å bygge reserver til fremtidige perioder. Ved å bevisst føre høyere avsetninger enn reelt, vil man kunne opparbeide seg reserver som kan frigjøres på et senere tidspunkt. Flytting av kostnader kan også gjøres ved å bevisst periodisere feil kostnader, ved for eksempel å føre en kostnad før den er påløpt/reell.

2.4.3 Verdireduserende og -økende manipulasjonsmetoder

I tillegg til de sju metodene for å manipulere regnskapet, legger også Schilit og Perler (2010) frem metoder for å manipulere balansen. Den første metoden for å manipulere balansen er å forvrengte kundefordringene for å kunne skjule inntektsproblemer. Ved å øke kundefordringene kan selskaper fremstå bedre, fordi kundefordringer blir omgjort til inntekt i fremtiden. Selskaper kan gjennom kundefordringene gi signaler til investorene at de har en stabil inntektsvekst i nær fremtid.

Den neste metoden Schilit og Perler (2010) legger frem er at selskaper kan forvrengte lagerberegninger for å skjule lønnsomhetsproblemer. Dersom et selskap har stor lagerbeholdning som fortsetter å vokse, kan det være et rødt flagg for investorer, da det kan tyde på markedsnedgang. Derfor kan noen selskaper være interessert i å manipulere varelageret sitt ned for å ikke miste investorer. Et selskap kalt Symbol Technologies hadde problemer med varelageret og laget en varelager-reduksjon-plan. Planen var å redusere varelageret enten ved bruk av fiktive regnskapsføringer, ikke registrerte leverte varer eller selge varer til en tredjepart.

Den tredje metoden Schilit og Perler (2010) presenterer er å manipulere gjelden for å skjule likviditetsproblemer. Metoden baserer seg i stor grad på å redusere/skjule gjelden for å fremstå bedre foran investorer. Selskap med mye gjeld kan nemlig være et faresignal for investorer, og det kan derfor gi incentiver om å manipulere gjelden. Selskapet Enron gjennomførte bokføringsmetoder for å «skjule» gjelden for investorer og omverden.

2.5 Incentiver til å drive regnskapsmanipulering

Incentiver er det som motiverer og driver aktører til å begå manipulasjon. Incentiv er en sentral faktor for å forstå hvorfor manipulasjon skjer og for å sette seg inn i risikoelementer knyttet til manipulasjon. Rezaee (2005) trekker frem at etter hvert som en bedrifts økonomiske tilstand og resultat forverres, øker sannsynligheten for tilfeller av regnskapsmanipulasjon.

Ut fra litteraturen ser vi at incentiver for regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter hovedsakelig handler om behov for likvide midler. Behovet kan imidlertid oppnås på to ulike måter; 1) presentere bedre resultater og høyere omsetning for å opprettholde gjeldsavtaler og sikre lån fra finansieringsinstitusjoner, eller 2) rapportere dårligere resultater eller lik omsetning for å redusere skattekostnaden og spare likvide midler. Bedriftene må vurdere verdien av de forventede skattebesparelsene og effektene forbundet med samsvarende skatteunngåelse i form av økte kostnader (Shackelford & Shevlin, 2001). Det kan være kostnader knyttet til lavere verddivurdering, høyere sannsynlighet for brudd på gjeldsavtaler og skade på omdømme, i tillegg til konsekvensene av skatteinntektsomregninger og potensielle sanksjoner fra skattemyndighetene, samt ressursene knyttet til skatteplanleggingsstrategier (Chen et al., 2010). På den andre siden viser Graham et al. (2014) at ledere i små og mellomstore bedrifter bryr seg mindre om finansiell rapportering og omdømme-effekter av skattestrategier enn store selskaper, og mer konsentrert eierskap i små og mellomstore bedrifter medfører betydelig mindre kostnader knyttet til skatteplanleggingsstrategier, enn for store selskaper.

Sánchez-Ballesta og Yagüe (2020) påpeker at incentiver for regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter kan være annerledes fra store bedrifter. Selv om små og mellomstore bedrifter ikke er utsatt for press fra aksjemarkedet, kan de likevel ha incentiver om å presentere bedre resultater enn reelt. Deres eksterne finansieringsmidler hentes hovedsakelig fra finansinstitusjoner, og det kan derfor foreligge incentiver om å øke omsetningen under

finansieringsbegrensninger. Gjeld er nemlig den primære finansieringskilden for små og mellomstore bedrifter (Hope et al., 2013), og likviditetspress kan gi incentiver til å presentere bedre resultat enn faktiske omstendigheter. Berger og Udell (2006) påpeker at finansinstitusjoner bruker regnskap til å ta beslutninger angående lån til små og mellomstore bedrifter. Bedriftene må oppfylle strenge krav til gjeldsavtaler, og de vil være vanskeligere å holde dersom omsetningen avtar. Incentivene for regnskapsmanipulasjon kan påvirkes av kostnader som oppstår ved brudd på bedriftens gjeldsavtaler, og sannsynligheten for at regnskapsbaserte avtaler blir brutt (Dichev & Skinner, 2002). Derfor kan små og mellomstore bedrifter ha incentiv til å skjønnsmessig øke rapporterte inntekter, for å skaffe finansieringsmidler fra finansinstitusjoner, som igjen kan forbedre eller unngå å redusere bedriftens verdi. Sánchez-Ballesta og Yagüe (2020) tror incentivene vil øke i takt med avhengigheten av eksterne midler, og ser at bedrifter med finansiell begrensning bruker manipulasjon og periodisering i større grad til å presentere bedre omsetning og resultat enn bedrifter uten finansieringsbegrensninger.

Skattemotiver er også svært relevant for små og mellomstore bedrifter, ettersom regnskapsmessige beslutninger kan påvirke skattepliktig inntekt (Ball & Shivakumar, 2005). Ball og Shivakumar (2005) hevder at regnskapskvalitet i små og mellomstore bedrifter er mer påvirket av skattepolitikk enn for store selskaper. Vi kan derfor si at bedrifter står overfor en avveining mellom å rapportere høyere inntekter, eller rapportere lavere inntekter for å redusere skattepliktig inntekt (Hanlon & Heitzman, 2010). Bedrifter kan ha incentiver til resultatreduserende manipulasjon for å betale mindre skatt, noe som kalles skatteunngåelse. Hanlon og Heitzman (2010) definerer skatteunngåelse som beslutninger som fører til reduserte skattebetalinger, det vil si skattepraksis som reduserer bokført inntekt så vel som skattepliktig inntekt. Jo lavere skattebeløp som betales, desto høyere kontantstrøm. Reduksjon av skattebetalinger vil derfor være relevant for små og mellomstore bedrifter, med grunnlag i deres begrensede tilgang til ekstern finansiering sammenlignet med børsnoterte selskaper (Sánchez-Ballesta & Yagüe, 2020). Desai og Dharmapala (2006) påpeker at den høye eierkonsentrasjonen i små og mellomstore bedrifter, og det minimale skillet mellom ledelse og eiere, kan innebære at skatteunndragelse er mindre relatert til opportunistisk atferd av ledelsen, men heller generering av kontantbesparing og behov for likvide midler. Sánchez-Ballesta og Yagües (2020) resultater tyder på at små og mellomstore bedrifter prøver å unngå skattebetaling i miljøer hvor det ikke er press på å rapportere høyere inntekter, mens skatteaggressiviteten avtar for bedrifter som møter incentiver om å rapportere høyere

inntekter. De observerte at små og mellomstore bedrifter heller ville unngå å betale mer skatt enn å vokse.

Sánchez-Ballesta og Yagües (2020) funn viser at bedriftene bruker regnskapsteknikker for å opprettholde en stabil omsetning eller rapportere liten fortjeneste. Bedriftene må nemlig vurdere hvor lave inntekter de skal rapportere for å spare på skatten. Noen bedrifter foretrekker å rapportere små overskudd i stedet for tap, fordi bedrifter med tap er mer sannsynlig å bli undersøkt av skattemyndighetene (Goncharov & Zimmermann, 2006). Bedrifter kan også ha insentiver til å presentere jevne inntekter av skattemessig årsaker, fordi rapportering av høyere inntekt gir høyere skattebetalinger, mens rapportering av lavere inntekter øker sannsynligheten for undersøkning av skattemyndighetene (Herrmann & Inoue, 1996).

Vi ønsker også å trekke frem noen teorier som baserer seg på store selskaper, for å fremme flere relevante insentiver på regnskapsmanipulasjon. Giroux (2004) grupperer ledelsens insentiver i følgende to kategorier:

- Verdimaksimering for eierne
- Maksimering av personlig gevinst for ledelsen

Maksimering av verdi for eierne baserer seg i stor grad på å øke aksjekursen gjennom manipulasjon av overskudd eller egenkapital, eller øke verdien ved kjøp og salg av virksomheter. Det er også tilfeller der eierne kan ha verdi av å manipulere frem et lavere resultat, dersom det gir lavere skatter og avgifter, eller ved at det gir høyere subsidier (Giroux, 2004).

Maksimering for å sikre personlig gevinst for ledelsen blir ofte assosiert med bonusordninger tilknyttet inntjening eller aksjekurser. Ledelsen kan også ha motiver om å skjule dårlige resultater, eller fremstå vellykket for omverdenen. Gode resultat som leveres som lovet blir ansett som godt lederskap, noe som kan medføre at ledelsen ønsker å manipulere regnskapet for å nå målene (Giroux, 2004).

Videre har Jones (2011) studert tilfeller av regnskapssvindel i 88 selskaper. Gjennom studien kom Jones frem til fem kategorier på insentiver, presentert i tabell 1. "Sikre personlig vinning", og derunder direkte påvirkning på aksjekursen, er det hyppigste insentivet for regnskapsmanipulasjon. Personlig vinning innebærer blant annet økt bonus og økt aksjeverdi.

Av de 88 selskapene i studien var frekvensen på personlig vinning 35. Videre avdekket Jones at “dekke over svake resultater” hadde relativt høy hyppighet, med en frekvens på 28. De to siste insentivene “møte krav fra kreditorer” eller “resultatforventninger i markedet” hadde en frekvens på syv, og forekom ikke like ofte som de to overnevnte. Til slutt var det seks tilfeller av regnskapsmanipulering der insentivene ikke kunne kategoriseres i de nevnte kategoriene (Jones, 2011, referert i Kinserdal, 2017).

Insentiver til regnskapsmanipulasjon	Frekvens (88 selskaper)
Sikre personlig vinning (økt bonus, økt egen opsjons-/aksjeverdi)	35
- herav påvist å direkte påvirke aksjekursen	12
Dekke over svake resultater	28
Møte krav fra kreditorer eller andre	5
Møte resultatforventning i markedet	2
Annet	6

Tabell 1: Jones (2011) fem kategorier på insentiver til regnskapsmanipulasjon.

2.6 Reaksjoner fra myndighetene på regnskapsmanipulasjon

Videre vil vi se på litteratur som sier noe om hvordan myndighetene gjennom ulike tiltak kan hindre fremtidig regnskapskriminalitet. Konsekvensene av å bli oppdaget kan påvirke motivasjonen for ulovlige handlinger (Rezaee, 2005). Ball (2009) skiller mellom to typer reaksjoner myndighetene kan ha. Den ene typen går på å straffeforfølge selskapene og de ansvarlige bak ulovligheten. Det kan være i form av fengselsstraffer, bøter, beslag i aktiva eller fratatt rett for videre praksis. Den andre typen reaksjon som legges frem er lover og regler fra myndighetene (Ball, 2009). Myndighetene kan regulere lover og regler ut fra tidligere skandaler, for å unngå fremtidig lovbrudd. Den 30.juli 2002 signerte USAs daværende president George W. Bush en ny lov kalt “The Sarbanes-Oxley Act”. Denne loven var en av myndighetenes respons på en rekke regnskapsskandaler på tidlig 2000-tallet, som Enron og WorldCom (Corporate Finance Institute, u.å.).

Rezaee (2005) mener at årsaken til regnskapsmanipulasjon er menneskets atferd. Derfor bør myndighetene stramme inn reguleringen, og sette flere krav til hvordan selskaper skal lede, styre og organisere sin virksomhet. Rezaee (2005) hevder at virksomheters mulighet til å begå misligheter og svindel øker dersom selskapets kontrollstruktur svekkes, selskapets eierstyring

og selskapsledelse er mindre effektiv, og når kvaliteten på overvåkningsfunksjonene forverres. For å oppnå pålitelige kvalitetsrapporter, trenger virksomheter et velfungerende system for selskapsstyring, og godt samarbeid og kommunikasjon mellom styret, revisjonsutvalget, toppledelsen, interne og eksterne revisorer og styrende organer. Det er nemlig viktig med effektive overvåkingsfunksjoner, og tydelige krav for eierstyring og selskapsledelse, for å oppdage manipulasjon (Rezaee, 2005).

Rezaee (2005) mener at regulativ respons i form av strengere regulering vil begrense regnskapsmanipulasjon. Videre refererer Rezaee (2005) til en studie som snakker om å opprette et nytt regnskapsregulatorisk system og regelverk for regnskapsførere. Det er nemlig viktig med betydningsfull og "skremmende" ekstern regulering for å gjenopprette tilliten til kapitalmarkedene. Det bør formidles tydelig konsekvenser og straff for regelbrudd og uredelige finansielle aktiviteter, både til ansatte og toppledere. Rezaee (2005) mener at straffene for brudd på verdipapirer og relaterte lover og forskrifter bør øke, slik at straffen blir en skremmende begrensning på problemet.

McMillan (2004) fremmer et annet syn på regnskapsmanipulasjon enn blant annet Rezaee (2005). I stedet for å fokusere på regulering, mener han at regulering er en del av problemet, fordi strengere regulering går på bekostning av faglig integritet. Vi bør heller la profesjonen utvikle seg i friere handlingsrom, og gi rom for de faglige egenskapene som trengs, for å møte det tillitsnivået som trengs i samfunnet. I den forbindelse foreslår McMillan (2004) en innsats mot å utvikle en felles forståelse av revisorens sosiale rolle. Revisoren skal skape tillit til det finansielle rapporteringssystemet. Det innebærer blant annet å inkludere regnskapets dyder i regnskapsfirmaene. Opplæringen bør implisitt være en moralsk praksis, hvor man lærer at ignorering av moralske komponenter er grov inkompetanse. Opplæringsprogrammene bør være opptatt av disiplinen i det observerbare rommet, og å belønne atferd som bidrar til en langsiktig utvikling av dyder og praksis av yrkets behov og ønsker. Verdier skal være innebygd gjennom hele prosessen fra å lage regnskap til å tolke de ulike regnskaps- og revisjonsprinsippene. For å effektivt praktisere regnskap må man ta på seg de sosiale moralske forventningene som kreves for yrket.

Lail et al. (2017) mener at regulatoriske responser og systematiske reformer ikke er tilstrekkelig for å hindre regnskapsmanipulasjon. De mener dydig profesjonalitet er nødvendig for å gjenopprette de finansielle rapporteringssystemene og tilliten til regnskap og revisjon. Deres analyse viser at kommersialisme og legalisme har ført til en systematisk nedgang av

regnskapets faglige ideal. Vi bør fokusere på faglige identitetsreformer, i stedet for regulatoriske politiske reformer. Lail et al. (2017) ligner mer på McMillan (2004) sitt resonnement, da begge påpeker at profesjonen må styrkes, og at mer kontroll og regulering ikke er hensiktsmessig.

Lail et al. (2017) ønsker interne, selvregulerende og profesjonelle identiteter hos regnskapsførere. De påpeker også at problemet i et regulatorisk miljø, er at kommersielle, selvinteresserte aktører finner nye metoder for å trekke ut gevinster innenfor nye regler. Regulatoriske reformer vil stadig adressere nye atferdsproblemer og løser ikke de atferdsmessige og systematiske problemene innenfor rapporteringssystemer. En bærekraftig løsning krever mer enn reguleringer, det krever profesjonelle identitetsreformer.

Det sentrale i perspektivene Lail et al. (2017) bruker er ideen om at regnskapsførere må gjenopprette en profesjonell identitet og fokusere på sin første plikt som offentlig tjenesteperson. Lail et al. (2017) ønsker å få frem at selv om juridisk og regelbasert regulering er nødvendig, vil det ikke være tilstrekkelig for å forhindre svindel. De mener at tradisjonell tilnærming vanligvis ikke klarer å identifisere kilden til problemet. For å endre atferd må vi endre motivene og identiteten til fagfolk, og erstatte den kommersielle identiteten med profesjonell identitet. Identitetsløsningen tar sikte på å gjenopprette den profesjonelle identiteten som igjen kan legge til rette for en velfungerende dydig profesjonalitetssyklus. De vil integrere moralske dyder for å bedre profesjonaliteten og for å gjenopprette og opprettholde funksjonaliteten til regnskap og finansielle systemer. Gjennom denne filosofien støtter Lail et al. (2017) en endring i regnskapsutdanningen med mer fokus på etikk og karakterutvikling, og grep for å styrke utviklingen av den profesjonelle identiteten. Fremtidig regulering bør altså suppleres med tiltak som forbedrer dydig profesjonalitet.

3. Metode

I dette kapitlet skal vi greie ut om våre metodiske valg gjennom oppgaven. Vi starter med å begrunne vårt forskningsdesign og fremgangsmåte for datainnsamling. Videre omtaler vi hvordan vi har analysert dataene, og til slutt gjør vi en vurdering av kvaliteten på datamaterialet.

3.1 Forskningsdesign og metode

Et forskningsdesign kan beskrives som et rammeverk for innsamling og analyse av data, som skal besvare og belyse problemstillingen (Bell et al., 2019). Jacobsen (2015) skiller mellom to forskningsopplegg; ekstensiv og intensiv. Vi valgte et ekstensivt forskningsdesign, fordi vi ønsket å studere mange dommer på regnskapsmanipulasjon. Dette for å få frem flere kjennetegn og variasjoner på regnskapsmanipulering hos små og mellomstore bedrifter. Vi lette etter informasjon fra dommene vi kunne bruke, og plasserte opplysningene i forhåndsdefinerte kategorier.

Tidligere studier har sett på regnskapsmanipulasjon både med en kvantitativ og kvalitativ tilnærming. En fordel med kvantitative data er at man enkelt kan analysere mange enheter, men de vil ikke gi en god dybdebeskrivelse av et fenomen (Jacobsen, 2015). Ettersom vi valgte en beskrivende problemstilling, var det mer naturlig å studere kvalitative data. Informasjonen vi trengte for å besvare problemstillingen var også å finne i beskrivende dokumenter, noe som underbygger vårt valg av en kvalitativ tilnærming. Dataene gav grunnlag for å kartlegge ulike kjennetegn med regnskapsmanipulasjon, og gi en beskrivende forståelse av våre funn.

For å svare på problemstillingen var det nødvendig å samle inn relevante data. Vi fikk inspirasjon fra Maric og Holvik (2019) sin studie om å bruke dokumenter, og lese i Lovdata Pro på dommer om regnskapsmanipulasjon. Dommene om regnskapsmanipulasjon belyste Maric og Holvik (2019) sin studie av regnskapsmanipulasjon i norsk kontekst, og fremgangsmåten la et godt grunnlag for å gjøre kartlegginger. Informasjonen vi ønsket var også vanskelig å finne i andre dokumenter som bransjerapporter, media og tilsynsrapporter.

3.2 Dokumentstudier

I dokumentstudier brukes dokumenter som i utgangspunktet er produsert for andre formål (Tjora, 2021). En slik studie blir ofte oppfattet som en ikke-påtrengende metode, der man frembringer empiriske data uten involvering fra ikke-forskende deltakere (Tjora, 2021). Denne formen for datagenerering vil gi en innsikt i informasjon om saksforhold som er nedtegnet på et spesifikt tidspunkt og sted. Derfor er det viktig å sette informasjon i kontekst; hvem har skrevet, når er de skrevet, for hvilke lesere og til hvilket formål (Tjora, 2021). Dommer fra Lovdata Pro er skrevet for å opprettholde, vedlikeholde og drive systemer innenfor rettslig informasjon (Lovdata, u.å.).

Det er noen faktorer forskeren bør være oppmerksom på i valget av dokumenter. John Scott (1990) legger frem fire kriterier som er viktig å se på for å vurdere kvaliteten på dokumentene:

- Autentisitet
- Troverdighet
- Representativitet
- Betydning

Autentisitet betyr at dokumentene skal gi ekte bevis og stamme fra en pålitelig opprinnelse. Ettersom vi benyttet Lovdata Pro kan vi med rimelig sikkerhet si at dommene stammer fra en autentisk kilde, da det kommer fram i dommene hvilken domstol som har behandlet saken, og hvilke dommere som var til stede. Troverdighet handler om at bevisene skal være uten feil og forvrengning. Vi anså blant annet Lovdata Pro som en troverdig kilde, fordi det er opprettet av Justisdepartementet og Det juridiske fakultet i Oslo. Det kunne også vært mulig å hente noe av de samme dataene fra Gyldendal Rettsdata eller Rettspraksis.no, men vi anså likevel Lovdata Pro som mest troverdig. Dette skyldes blant annet Lovdatas formål som er å “opprette, vedlikeholde og drive systemer for rettslig informasjon” (Lovdata, u.å.).

Når det kommer til representativitet, har vi gått grundig gjennom alle dommer som handlet om regnskapskriminalitet, og fjernet irrelevante dommer underveis, noe som er utdypet i kapittel 3.4.3. Det var en tidkrevende prosess, men vi mener at den grundige gjennomgangen av dommene har gjort utvalget vårt representativt. Dommene er som nevnt tidligere publisert for å gi personer tilgang til rettslig informasjon, og vi silte ut informasjon basert på egne kategorier. Vi oppfattet presentasjonen av dommene som klar og tydelig, samt meningsfulle

og forståelige til vårt formål. Det skal likevel poengteres at dommene besto av informasjon som ikke hadde betydning for vår oppgave, men ettersom vi gikk grundig gjennom dommene har vi hentet ut den informasjonen som var betydningsfull for vår del av oppgaven.

3.3 Innsamling av dommer

Vi valgte å studere dommer på Lovdata Pro fra 1960 og frem til i dag, fordi Lovdata Pro begynte for fullt å publisere dommer innenfor vårt forskningsområde jevnt fra det tidsrommet. Vi tenkte også at et så stort tidsrom kunne gi oss gode data på hvordan regnskapsmanipulasjon ble begått i bestemte tidsrom. Dommene var på mange måter bygget opp likt, men det varierte hvor utfyllende de var skrevet. Fordi informasjonen var blitt jevnlig publisert, vet vi at dataen ikke er basert på noens hukommelse (Jacobsen, 2015), noe som styrker troverdigheten til våre funn. Dette var også et argument for å ikke gjøre dybdeintervjuer, fordi vi ville fått mindre troverdige detaljer fra tidligere tidsepoker.

Før vi begynte å samle inn dommer, måtte vi finne ut hvilke søkeord vi skulle benytte oss av for å finne relevante dommer om regnskapsmanipulasjon i Lovdata Pro. Vi startet blant annet med å gå gjennom Økokrim sin nettside, regnskapsloven og bokføringsloven, for å finne synonymer til regnskapsmanipulering. I tillegg så vi hvilke søkeord Maric og Holvik (2019) brukte i sin studie. Det endte med følgende søkeord: “regnskapsmanipulering”, “regnskapsovertredelse”, “fiktive inntekter”, “uriktige regnskapsopplysninger” og “uriktig regnskapsførsel”.

Etter at vi hadde valgt søkeordene begynte prosessen med å samle inn alle dommene. De ulike søkeordene gav ulik mengde treff, og er presentert i tabell 2 under. Fra tabellen ser vi at “uriktig regnskapsførsel” fikk flest treff.

Søkeord	Antall dommer
Regnskapsmanipulering	24
Regnskapsovertredelse	254
Fiktive inntekter	18
Uriktige regnskapsopplysninger	322
Uriktig regnskapsførsel	687
Totalt	1 305

Tabell 2: En oversikt over søkeord på regnskapsmanipulering i Lovdata Pro.

Alle dommene ble videre plassert i et Excel-dokument for å skaffe en oversikt over hvilke treff vi hadde. Ettersom en del dommer dukket opp under flere av søkeordene, endte vi opp med en del duplikater av dommer. Disse duplikatene ble så slettet, slik at vi endte opp med totalt 1 176 unike dommer. Når dommene var samlet inn og satt i Excel-skjemaet, kunne arbeidet med å selektere ut relevante dommer begynne.

3.4 Selekering av dommene

Neste steg i prosessen var å finne dommene som var relevant for vår oppgave, det vil si hvilke dommer som faktisk var tilfeller av regnskapsmanipulasjon. Dette steget var for vår del den mest tidkrevende delen, ettersom vi ønsket å få et godt representativt utvalg. Vi startet med å lese sammendraget til de 1 176 dommene, for å kunne avgjøre om de var relevante eller ikke. Vi opplevde at sammendragene varierte ut fra hvilken rettsinstans som hadde behandlet saken, og i flere tilfeller besto sammendraget kun av få ord. Dette ga oss ikke nok grunnlag til å avgjøre om saken var relevant eller ikke, og i disse tilfellene måtte vi lese hele dommen for å avgjøre relevansen.

I vår oppgave skulle vi kun ha med dommer som omhandlet regnskapsmanipulasjon, og ikke andre former for økonomisk kriminalitet. Noen dommer var vanskeligere å forstå enn andre, og det kom ikke nødvendigvis tydelig fram om gjerningspersonene var dømt for regnskapsmanipulasjon eller annen økonomisk kriminalitet. Ettersom vi hadde definert begrepet regnskapsmanipulasjon tidligere (se kapittel 1), benyttet vi oss av denne definisjonen

så godt som mulig, og satte oss godt inn i kompliserte saker. Dersom vi var i sterk tvil om det var snakk om andre former for økonomisk kriminalitet, utelukket vi dommene.

Underveis i prosessen opplevde vi at flere bedrifter ikke hadde ført regnskap i det hele tatt, og ble dømt for regnskapsovertredelse. Her fant vi saker der bedrifter hadde unnlatt regnskapsføring både bevisst og ubevisst. Ingen av disse sakene var relevante for vår oppgave, fordi regnskapsmanipulasjon forutsetter at regnskapet skal være manipulert for å villedde regnskapsbrukerne. Dersom det ikke er ført regnskap, kan det heller ikke manipuleres.

Oppgaven vår er i tillegg vinklet til å omhandle regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter, og vi måtte derfor utelukke dommene som omhandlet store bedrifter. I 2019 begynte Lovdata å anonymisere alle dommene, noe som gjorde prosessen mer omfattende. Ettersom vi ikke fikk oppgitt navnet på selskapet, måtte vi finne andre måter å avgjøre om dommen gjaldt et stort selskap eller et lite/mellomstort selskap. Definisjonen vi har lagt til grunn baserer seg på antall ansatte, og vi kunne i de fleste tilfeller benytte oss av denne definisjonen til å avgjøre selskapets størrelse. Hadde bedriften under 100 ansatte når regnskapsmanipulasjon pågikk, ble den tatt med som en relevant dom. I noen dommer måtte vi bruke skjønn for å avgjøre selskapets størrelse, og da gjennom omsetningen og balanseverdien til selskapet, med grunnlag i regnskapsloven §1-6. I de få tilfellene vi var veldig i tvil, valgte vi å ikke ta med dommen videre.

Etter at vi hadde selektert ut alle relevante dommer, begynte en ny prosess med å fjerne like dommer. Ettersom vi hadde hentet dommer fra alle rettsinstanser, oppdaget vi at enkelte dommer hadde vært i både tingretten, lagmannsretten og Høyesterett. Vi fjernet derfor dommene som var blitt anket til høyere instans, og blitt tatt opp på nytt, og satt til slutt igjen med den høyeste instansen. Slik sikret vi at ingen av dommene var like og at alle dommene ville gi unike svar til videre kategorisering. Etter en tidkrevende og stegvis selektering satt vi igjen med 78 relevante dommer. Neste steg i prosessen ble da å analysere innholdet til de 78 dommene.

3.5 Innholdsanalyse

En kvalitativ analyse handler om å redusere tekster til mindre deler, binde elementer sammen og forstå delene i sammenheng med “den helheten som dannes”. Analysen handler om å dokumentere, utforske, systematisere og kategorisere, og deretter sammenbinde dataen (Jacobsen, 2015).

3.5.1 Kategorisering av 78 relevante dommer

For å kunne si noe om hva som kjennetegner regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter, samlet vi informasjon fra de 78 relevante dommene i ulike kategorier. Kategoriene vi valgte var basert på forskerspørsmålene vi har utviklet, og kategoriene ble som følger:

- Gjerningspersoner bak regnskapsmanipulering
- Hvilken del av regnskapet var manipulert
- Hvilken metode ble brukt for å manipulere regnskapet
- Hva var incentivet bak regnskapsmanipulering
- I hvilken årsperiode foregikk manipuleringen
- Hva ble straffutmålingen til gjerningspersonene som sto bak regnskapsmanipuleringen

For å kunne gjøre en god kategorisering fortsatte vi å benytte oss av Excel-skjemaet, og satte opp alle kategoriene i hver sin kolonne. På hver rad hadde vi de 78 dommene, og vi gikk tilbake til Lovdata Pro for å hente ut mer informasjon til kategoriseringen. For hver dom ble det skrevet ned stikkord til hver kategori, som senere skulle bli brukt til systematiseringen. Underveis oppdaget vi at flere av dommene hadde flere punkter under hver kategori. For eksempel hadde flere dommer flere motiver eller flere gjerningspersoner, og alle ble skrevet ned.

Årsperiode og gjerningspersonens stilling i selskapet var enklest å finne. Det var mer tidkrevende å finne metode og incentiv. Her måtte vi studere dommen nøye, og i flere tilfeller måtte vi sette oss ordentlig inn i saken for å finne metode og incentivet. Dette skyldes blant annet at i flere saker var gjerningspersonen dømt for flere tilfeller av ulovligheter, og ikke nødvendigvis kun regnskapsmanipulering. Vi opplevde i enkelte tilfeller at incentivet bak ikke sto eksplisitt i teksten, og vi måtte derfor forstå sammenhengen i teksten for å kunne tolke oss

frem til et motiv. Dette gjaldt også metode, men var noe lettere å tolke da manipulerede deler av regnskapet gjerne var oppgitt.

3.5.2 Systematisering av de 78 dommene

Etter at stikkordene til hver dom var nedskrevet, begynte vi å systematisere stikkordene. I vårt tilfelle vil det si at hvert stikkord ble gruppert sammen med andre lignende stikkord. For eksempel under kategorien gjerningspersoner ble stikkord som styreleder og styreformann satt sammen i en gruppe, fordi det er samme stillingstittel. Vi fortsatte å jobbe i Excel og lagde nye ark for å kunne gjøre en god systematisering. Her fortsatte vi med å ha dommene i hver sin rad, og systematisere stikkordene inn i *nye kategorier* under hver av de fem hovedkategoriene. Under gjerningspersoner ble de nye kategoriene; «daglig leder», «styreleder», «eier», «styremedlem» og «regnskapsfører», valgt fordi de oppsummerte våre tilfeller. For hver dom huket vi av for tilfelle av underkategoriene. Enkelte dommer hadde flere gjerningsmenn, eller så hadde gjerningspersonen flere titler, og da ble alle gjeldende underkategoriene huket av for dommen. På denne måten skaffet vi oss en oversikt over antall tilfeller av underkategoriene i hver kategori.

Underveis i prosessen opplevde vi at enkelte av våre hovedkategorier fikk for mange underkategorier. Dette gjaldt spesielt for “metode” og “del av regnskapet”. Flere deler av regnskapene ble manipulert, derfor skilte vi mellom inntekter, kostnader, anleggsmiddel, omløpsmiddel, gjeld, innskutt egenkapital og renteinntekt. Det var flere tilfeller av kostnader og omløpsmidler, derfor så vi det hensiktsmessig å lage oversikter over postene under disse kategoriene. Det kom også frem mange ulike fremgangsmåter på regnskapsmanipulasjon. Vi fant 22 ulike fremgangsmåter, men valgte å plassere de i fire underkategorier, for å gjøre empirien mer forståelig og lettere å analysere.

Som beskrevet over foregikk arbeidet i Excel over flere etapper. Først måtte alle dommene samles inn før de ble selektert. Deretter begynte arbeidet med kategorisering, før vi til slutt gikk over til systematisering av underkategorier. Vi valgte å jobbe i Excel, ettersom det ga god oversikt over dommene, og la til rette for videreutvikling av diagrammene presentert i empirikapittelet. Vi arbeidet i etapper for å sikre at viktig informasjon ikke gikk tapt. Ved å gå over dommene i flere omganger fikk vi en bedre oversikt, og gjorde det enklere å hente ut stikkord til underkategoriene. Underveis i systematisering gikk vi også over hver av de fem

hovedkategoriene, og sørget for at hver dom og deres kategorier hang sammen. Hvis vi for eksempel hadde huket av for metoden fiktive inngående fakturaer for å øke sitt kostnadsgrunnlag, sørget vi for at incentivet var huket av for skatte- og avgiftsunndragelse. Vi sørget derfor for at alle de fem hovedkategoriene hang sammen i hver eneste dom, noe vi mener styrker kvaliteten på vår oppgave.

Kategorisering og systematisering av dommer ble en tidkrevende prosess, noe som skyldes vårt valg om å gjøre det i flere etapper, og at det var mange dommer å lese. Likevel sitter vi igjen med 78 dommer fordelt nøyaktig inn i underkategorier, noe som gjorde arbeidet videre i empirien og analysen oversiktlig.

3.6 Korrelasjonsanalyse av datamaterialets variabler

For å underbygge våre funn fra dokumentstudiet, og undersøke mulige sammenhenger, ønsket vi å kjøre noen analyser i statistikkprogrammet STATA. Vi valgte å kjøre parvise korrelasjoner, for å se på styrken og retningen mellom to ulike variabler. Jacobsen (2015) påpeker at en bivariat analyse kun vil si om det er samvariasjon mellom to variabler, og kan ikke si noe konkret om sammenheng. Ettersom vi har valgt ut kategorier som på mange måter henger sammen, ønsket vi å kjøre en statistisk analyse for å bekrefte eller avkrefte noen av våre antakelser, men med korrelasjonsanalysen ønsket vi også for å få frem nyanser i datamaterialet, og finne interessante samvariasjoner. Korrelasjonsmatrisen viser parvise bivariate korrelasjonskoeffisienter mellom variablene som settes opp, og tilhørende p-verdier og antall observasjoner som er brukt i modellen (Hammervold, 2020).

Korrelasjonskoeffisienten beregnes ved følgende formel:

$$r_{12} = \frac{\sum(X_1 - \bar{X}_1)(X_2 - \bar{X}_2)}{\sqrt{\sum(X_1 - \bar{X}_1)^2 \sum(X_2 - \bar{X}_2)^2}}$$

Vi hadde flere variabler i vårt datasett på 78 observasjoner; gjerningspersoner, resultatreduserende metoder og resultatøkende metoder, deler av regnskap, insentiv og straff. Alle variablene ble generert som kategorivariabler med ulike verdier. Gjerningspersoner ble fordelt på de fem ulike stillingstitlene; daglig leder, styreleder, eier, regnskapsfører og styremedlem. Vi valgte å ta med resultatreduserende og resultatøkende metoder, og fordelte de på de fremlagte metodene. Vi utelot verdireduserende og verdiøkende metoder, fordi det

var få tilfeller av disse. Noen deler av regnskapet var naturlig å slå sammen, fordi de tilhører under samme samlebetegnelse, men det ga oss også flere observasjoner per variabel. Vi endte med “inntekt”, “kostnad”, “eiendeler”, og “egenkapital og “gjeld”. Vi slo også sammen insentivene “behov for likvide midler” og “nær konkurs”, som “likvide midler”, fordi det ofte er behov for likvide midler når man er nær konkurs. Samtidig kan det også være andre karakteristikkene som skiller disse insentivene, noe som potensielt sett kan påvirke våre resultater. For straff beholdt vi alle kategoriene presentert i tabell 14. Alle de nye variablene kodet vi til dummyvariabler. De mest interessante samvariasjonene ble presentert i analysekapitlet, resten står presentert i Vedlegg 2.

3.7 Datamaterialets kvalitet

I dette kapitlet skal vi diskutere kvalitetskriterier innen kvalitativ forskning, nemlig gyldighet, pålitelighet og generaliserbarhet.

Gyldighet handler om hvorvidt svarene vi finner i vår oppgave, faktisk er svar på våre stille spørsmål (Tjora, 2021). Jacobsen (2015) skiller mellom intern og ekstern gyldighet. Intern gyldighet handler om vi kan oppfatte resultatene våre som riktige, eller om vi har sanne beskrivelser og reelle sammenhenger. Med dette prøvde vi å gi beskrivelser som var så nær som mulig den faktiske virkeligheten, og hentet dokumenter som kunne gi oss informasjon fra faktiske tilfeller av regnskapsmanipulasjon. Dommene er skrevet av jurister/dommere, som har skrevet hendelsesforløp og bevis, og forholdt seg til gitte rammer. Vi benyttet også flere dokumentkilder for å kunne få flere synsvinkler på problemstillingen. Dette mener vi har bidratt til økt gyldighet blant våre funn.

Ekstern gyldighet, eller generaliserbarhet, handler om våre funn kan generaliseres til andre tilfeller enn de vi har studert (Jacobsen, 2015). Totalt fant vi 1 176 dommer innenfor våre søkeord, og av disse var 78 relevant for regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter. Vi kan generalisere våre funn innenfor den populasjonen vi har sett på. Ettersom vi har 78 gode caser, kan vi fortelle mye om små og mellomstore bedrifter som driver med regnskapsmanipulasjon. Siden vi kun har studert norske dommer, har vi uansett ikke grunnlag for å generalisere våre funn utenfor Norge.

Det neste vi vil vurdere er oppgavens pålitelighet. Det handler om hvorvidt vi kan stole på datagrunnlaget vårt. Som nevnt tidligere valgte vi å benytte dommer fra Lovdata Pro, ettersom vi vurderte kilden som troverdig og autentisk. Siden vår data er sekundærdata, vil det være mest relevant å diskutere vår analyse av dataene. Vår analyse er basert på vår tolkning av tekst og informasjon som er publisert om hver dom, noe som kan være annerledes sammenlignet med jurister og eksperter sin vurdering av innholdet. Informasjonen som finnes på hver dom er konstant, men vi kan ha ulike oppfatninger av den.

Da vi gikk fra populasjon til utvalg fulgte vi satte kriterier for å vurdere om dommen handlet om regnskapsmanipulasjon eller annen økonomisk kriminalitet, og om den gjaldt små og mellomstore bedrifter. Til tider var det vanskelig å forstå ut fra innholdet i dommen, og vi brukte dermed skjønn, men som nevnt tidligere eliminerte vi dommer vi var veldig usikre på. I kategoriseringsprosessen var det enklest å finne gjerningspersoner og årsperiode fra dommene, og videre hvilken del av regnskapet manipulasjonen var begått på. Vi måtte tolke og diskutere mest for å forstå regnskapsmessig metode, og særlig insentiv, i dommene. For å styrke påliteligheten kunne vi gjennomført kategoriseringen og systematiseringen flere ganger for å sammenligne resultatene, eller fått andre forskere til å gjennomføre samme kategorisering (O’Leary, 2010). Vi mener likevel at dette ikke har påvirket dataene i stor grad.

I et forskningsprosjekt er det viktig å være klar over de etiske forholdene som bør ligge til grunn. I vår oppgave har vi tatt utgangspunkt i domfelte personer og bedrifter. Dette kan inneholde sensitiv informasjon om enkelte aktører, og derfor bør vi ikke offentliggjøre enkelte personopplysninger og bedriftsopplysninger. Ettersom Lovdata Pro har anonymisert så og si alle dommer er det vanskelig for vår del å dele sensitiv informasjon i denne oppgaven. Vi har likevel vært bevisst på å ikke dele navn på gjerningspersoner eller bedrifter i tilfeller det var mulig. Vi har også fjernet informasjon som gjør det mulig å spore opp enkeltpersoner eller bedrifter i andre søkeforum utenfor Lovdata Pro. Det eneste sporbare vi har med i oppgaven, er navnet på dommen for å gjøre oppgaven troverdig.

3.8 Mulige feilkilder til forskningsdesign

Det er ikke uvanlig at forskningsprosjekt har mulige feilkilder. Vårt største usikkerhetsmoment er knyttet til anonymiseringen til Lovdata Pro, og vite nøyaktig hvilken bedrift som ble tiltalt. Det medførte at enkelte dommer ble utelatt fra utvalget på grunn av usikkerheten til bedriftens størrelse, fordi vi ville være sikre på at vi kun inkluderte små og mellomstore bedrifter.

Bruk av dokumenter som sekundærkilde kan også være utfordrende, fordi dokumentene er laget for andre formål. Mye informasjon fra dommene var irrelevante for vårt prosjekt, og flere gjerningspersoner var dømt for flere typer økonomisk kriminalitet. Vi leste derfor dommene grundig for å avgjøre om regnskapsmanipulering lå til grunn, eller andre typer økonomisk kriminalitet.

Det bør også nevnes at det kan være upresise formuleringer i Lovdata Pro som gjør at enkelte av kategoriene ikke blir helt nøyaktig. For eksempel kan det være upresise formuleringer når det gjelder stillingstitlene til gjerningspersonene. Vi opplevde at eierne ikke var så involvert som først antatt, noe som kan skyldes at kun én tittel kan være brukt på hver av gjerningspersonene i dommene. Dette er likevel noe vi ikke får sjekket opp, som igjen går på anonymisering av dommene. Vi opplevde likevel ikke at dette har begrenset våre funn i stor grad, men er likevel viktig at poengteres som en mulig feilkilde.

Videre vil vi påpeke at vi i denne studien kun har forholdt oss til dommer, og ikke snakket direkte med gjerningspersonene som har drevet med manipulering. Dette medfører at vi kun får frem en side av saken, og til dels utelukker gjerningspersonens side. Det kan for eksempel være mer som ligger bak gjerningspersonens insentiv, hvor vi kun har fått frem det som kommer frem i innholdet i dommene.

Til slutt ønsker vi å påpeke potensielle feilkilder når det kommer til korrelasjonsanalysen vi har kjørt. Vi har som nevnt tidligere samlet inn data for en kvalitativ analyse, og er derfor ikke helt tilpasset en kvantitativ statistisk analyse. Dette kan ha medført at enkelte variabler som ikke ble signifikant, i virkeligheten er signifikant. Vi ønsker likevel å påpeke at korrelasjonsanalysen er kjørt for å potensielt kunne påpeke sammenhenger som kan være interessant å studere nærmere i en videre studie.

4. Empiriske funn

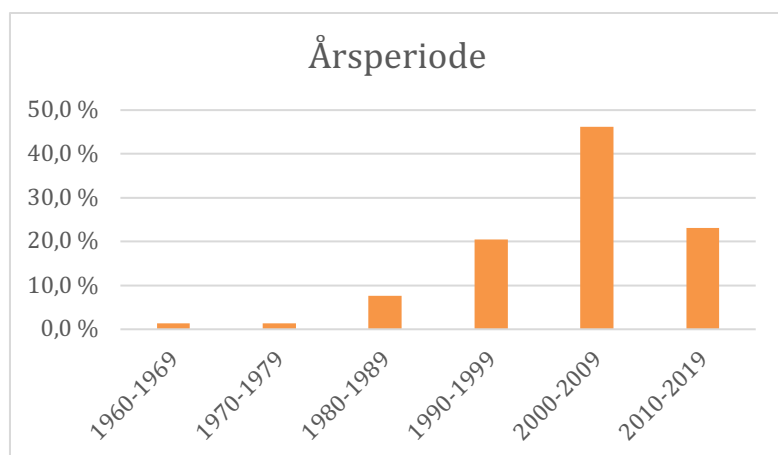
I dette kapitlet skal vi presentere våre empiriske funn som er relevante for vår problemstilling. Datagrunnlaget er basert på de relevante dommene fra Lovdata Pro, som både omhandler regnskapsmanipulasjon og gjelder små og mellomstore bedrifter.

Dommene fra Lovdata har ulike navn. De to første bokstavene indikerer om dommen er fra Høyesterett, lagmannsretten eller tingretten. HR står for Høyesterett, L for lagmannsrett og T for tingrett. Fra og med 2016 ble den tradisjonelle Rt-henvisningen erstattet med HR-nummer. Det vil si at de dommene som benytter Rt-henvisningen er avgjørelser fra Høyesterett publisert i Norsk Retstidende. Den andre bokstaven er første bokstav i stedsnavnet til retten. Deretter følger årstallet saken var i retten, og til slutt saksnummeret til dommen. Dersom saken har vært gjennom flere tingretter, har vi satt bindestrek mellom de ulike navnene. LA-1997-703 betyr at dommen er fra lagmannsretten i Agder i 1997, og har saksnummer 703.

Etter en grundig selekteringsprosess i Lovdata Pro, jf. metodekapitlet, endte vi opp med et bearbeidet datagrunnlag som kunne gi oss bedre innsikt i våre forskningsspørsmål. Vedlegg 1 viser navnene på de 78 dommene som handlet om regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter, og gir en kort oppsummering av hver dom.

4.1 Flest tilfeller av regnskapsmanipulasjon mellom år 2000 og 2009

Vi ønsket å skaffe en oversikt over forekomsten av regnskapsmanipulering, og undersøkte derfor i hvilken årsperiode regnskapsmanipuleringen foregikk. Vi har plassert dommene i intervaller på ti år, noe som medførte at enkelte dommer overlappet noen tiår. For å kunne gjøre en ryddig analyse valgte vi å plassere dommen i det tiåret der manipulasjonen foregikk lengst. For eksempel foregikk regnskapsmanipuleringen i dommen LH-2005-57273 fra 1999-2002, og ble derfor plassert i årsperiode 2000-2009.

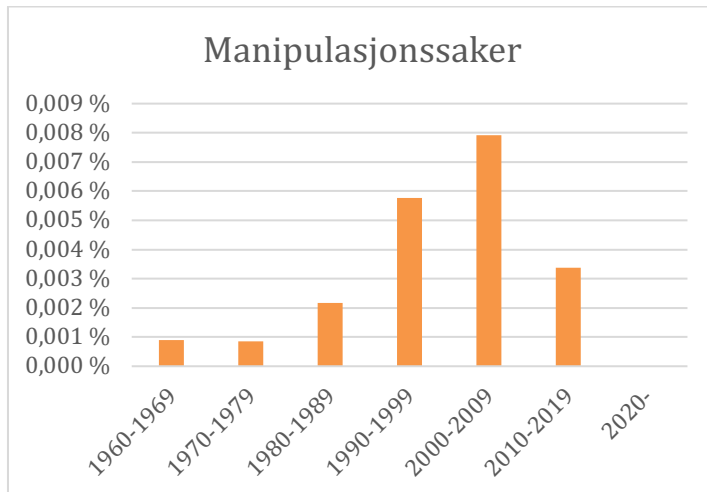
Figur 1: En oversikt over våre dommer fordelt på hvilket tiår manipulasjonen ble begått.

Fra figur 1 ser vi at det foregikk mest regnskapsmanipulering i intervallet 2000-2009. Fra vårt utvalg foregikk 48 saker i årsperioden 2000-2009, som utgjør 46%. Det kan også poengteres at flere av de største regnskapsmanipulasjonssakene i Norge foregikk på 2000-tallet. 23% av våre dommer fant sted mellom 2010-2019. Det var færrest dommer på regnskapsmanipulering i perioden 1960-1969 og 1970-1979, med henholdsvis 1% hver. Det kan blant annet skyldes at det ble innsendt færre dommer til Lovdata i den perioden, men det har også vært en økning av antall bedrifter i Norge, som vil si at det var flere bedrifter generelt i senere tidsintervaller. Videre kan det også skyldes at det var mindre fokus på regnskapsmanipulering i denne perioden, sammenlignet med senere perioder. Vi var i kontakt med SSB for å få en oversikt over utvikling av antall bedrifter i Norge fra 1960 til dags dato. SSB kunne gi tall fra 2002-2022, men manglet data fra årene før. Det eneste de hadde av data før 2002, var bedriftstall gjennomført i 1963 og 1974. Dette gir oss likevel en indikasjon på utviklingen av antall bedrifter i Norge fra 1963 til 2002, presentert i tabell 3 (Statistisk sentralbyrå, 1966, 1967a, 1967b, 1978, 2012, 2022).

Årstall	Antall bedrifter	Årstall	Antall bedrifter
1963	110 801	2012	487 138
1974	116 313	2013	513 646
2002	438 666	2014	526 703
2003	432 313	2015	547 232
2004	437 381	2016	558 959
2005	444 042	2017	565 054
2006	463 983	2018	577 067
2007	479 714	2019	581 956
2008	473 690	2020	590 810
2009	467 330	2021	606 642
2010	481 720	2022	629 953
2011	485 907		

Tabell 3: En oversikt over antall bedrifter i følgende år, 1963, 1974 og 2002-2022

Videre har vi satt antall tilfeller av regnskapsmanipulasjon opp mot antall bedrifter i de ulike intervallene. For å gjennomføre dette tok vi gjennomsnittet av alle bedrifter i de ulike intervallene. For perioden 1980-1989 og 1990-1999 har vi måtte legge til grunn et enkelt estimat. Her har vi valgt å ta gjennomsnitt mellom 2002 og 1974 for å få en indikator på hvordan utviklingen kan ha vært. I perioden 1960-1969 og 1970-1979 brukte vi henholdsvis bedriftstellingene i 1963 og 1974 som utgangspunkt. Vi endte derfor opp med en statistikk seende slik ut:

Figur 2: Manipulasjonstilfeller i prosent av totalt antall bedrifter i de ulike tiårene.

Av figur 2 ser vi at prosentandelen av manipulasjonstilfeller fortsatt er høyest i perioden 2000-2009. Perioden 1990-1999 hadde en relativt høy prosentandel. For denne perioden er det noe usikkerhet knyttet til registrerte selskap som omtalt tidligere, noe som kan forstyrre beregningen. Av figuren ser vi også at antall tilfeller av regnskapsmanipulasjon reduseres fra intervallet 2000-2009 til 2010-2019, noe som støtter oppunder våre øvrige funn.

4.2 Daglig leder og styreleder går igjen som gjerningspersoner

Vi fant det interessant å se hvilken stilling gjerningspersonen i bedriftene hadde, for å se hvem som oftest står bak regnskapsmanipuleringen i små og mellomstore bedrifter. Det kan også gi en indikasjon på hvem som er i posisjon til å begå regnskapsmanipulasjon. Ut fra dommer i vårt utvalg så vi at daglig leder som oftest var involvert i manipulasjon, og fra tabell 4 ser vi at det gjelder hele 83% av tilfellene. I halvparten av dommene var også styreleder involvert. I flere tilfeller var daglig leder og styreleder samme person, og flere av selskapene hadde få ansatte. I en sak fra 1996, HR-1996-10-B - Rt-1996-88, hadde gjerningspersonen stilling som både daglig leder, styreleder og hovedaksjonær:

[..] “Virksomheten ble utøvet gjennom en rekke aksjeselskaper hvor A har hatt posisjoner som daglig leder, styreformann og hovedaksjonær”. [..]

En viktig presisering før videre gjennomgang av funn er at vi ikke kommer til å presentere hvorfor gjerningspersonene har begått ugjerningene fortløpende i teksten, ettersom dette vil bli presentert i 4.5.

Et interessant funn var at eiere kun var involvert i 30% av dommene, og det var kun ett tilfelle hvor regnskapsfører ble dømt for regnskapsmanipulering. Denne statistikken kan likevel være noe tilfeldig, fordi det er avhengig av hvilken definisjon rettsinstansen bruker om de ulike stillingene, og hvor mange ansatte bedriften har. Utvalget vårt viser uansett at regnskapsmanipulasjon som regel begås av personer med høye stillinger og tillit. Videre hadde vi noen selskaper som var enkeltpersonsforetak, og vi valgte å kategorisere innehaverne som eier. Eksempelvis i HR-2019-1788-A var innehaver av enkeltpersonforetak, men vil i denne studien omtales som eier:

“Egenskap av innehaver av enkeltpersonforetaket X Dagligvare ENK med avgiftspliktig virksomhet i [..].”

Det er flere tilfeller hvor gjerningspersonen har hatt flere titler, derfor oversiger total frekvens 78 i tabell 4. Prosentandelen er derimot beregnet med våre 78 saker i nevner, derfor er prosentandel «daglig leder» $65/78=83\%$.

Stilling	Frekvens	Prosent
Daglig leder	65	83%
Styreleder	39	50%
Eier	23	30%
Styremedlem	4	5%
Regnskapsfører	1	1%

Tabell 4: Frekvenstabell over gjerningspersoner.

4.3 Utsatte deler av regnskapet

Vi ser at det er flere regnskapsposter som har blitt manipulert, men også at noen deler av regnskapet går igjen. I mange tilfeller har flere poster blitt rammet i samme sak, noe som er tatt hensyn til i tabell 5. Fra tabellen ser vi at det er flest tilfeller av manipulerede salgsinntekter. Videre fant vi at flere bedrifter har manipulert kostnader, omløpsmidler og gjeld. Ettersom anleggsmidler, renteinntekt og egenkapital utgjør så få tilfeller, blir de ikke nevnt videre i delkapitlet.

Del av regnskap	Frekvens	Prosent
Salgsinntekt	50	64%
Kostnad	37	47%
Omløpsmiddel	15	19%
Gjeld	5	6%
Anleggsmiddel	4	5%
Renteinntekt	2	3%
Egenkapital	1	1%

Tabell 5: En fordeling av manipulasjonssaker på ulike deler av regnskapet.

4.3.1 Inntekter ble oftest manipulert

Hele 64% av de aktuelle dommene hadde manipulerede inntekter. For eksempel ble det avdekket i dom LA-2016-114315 at gjerningspersonene ikke bokførte all omsetning. Saken TAHER-2007-148647 er et annet eksempel hvor manipulasjonen gikk på inntektene. Daglig leder i selskapet valgte å ikke inntektsføre den reelle omsetningen, og i tillegg tapsførte fiktiv omsetning i regnskapet, noe vi kan se av følgende utdrag fra dommen:

[..] *“Unnlatelse av å innberette utgående merverdiavgift ved den reelle omsetningen, og i stedet innberette og samtidig tapsføre fiktiv omsetning medførte forsøk på unndragelse av merverdiavgift skjønnsmessig vurdert til kroner 1 171 516,-.”*

Videre så vi at flere bedrifter holdt inntekter utenfor regnskapet. For eksempel kom det frem i dom LB-2010-74870 at daglig leder/styreleder og regnskapsfører hadde unnlatt å oppgi all skattepliktig omsetning i regnskapet. Ved å holde omsetning utenfor regnskapet, manipulerte vedkommende inntektene lavere enn reelt.

“For inntektsåret 1999 i Oslo, i egenskap av styreleder/daglig leder og regnskapsfører i Y Bilforretning AS har han unnlatt å oppgi omsetning på kr 4 241 621,- som skattepliktig inntekt for virksomheten, og som han forsto eller burde ha forstått kunne føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler for han.”

Til nå har vi vist tilfeller der selskapene manipulerte inntektene lavere enn reelt, men vi fant også tilfeller der selskapene hadde manipulert inntektene høyere. Et eksempel på dette er dom LF-2006-111253. Som det kommer fram av utsagnet under ble det benyttet fiktive fakturaer for å øke inntektene.

“A er tiltalt for å ha gitt uriktige opplysninger i forbindelse med innsendelsen av registereringsmelding for Y, ved å benytte fiktive fakturaer som dokumentasjon for avgiftspliktig virksomhet på 50.000 kroner, noe som er forutsetningen for å kunne registreres.”

4.3.2 Varer og tjenester utgjorde størst del av manipulerte kostnader

Kostnadene utgjorde den nest største delen av manipuleringer, med 47%. Vi oppdaget at flere kostnadskontoer ble manipulert, likevel var det varer og tjenester, lønn og andre driftskostnader som oftest ble manipulert. Flest tilfeller gjaldt varer og tjenester med 60%, se tabell 6, og bruk av fiktiv fakturering på varer og tjenester. Dette kommer blant annet frem i dom LA-2015-96910 der gjerningspersonen har bokført fiktive tjenester for å manipulere kostnadene høyere enn reelt.

“I egenskap av reell styreleder/daglig leder (formelt fra 28.4.2009) i firma5 (tidl. firma6) med org.nr 000000000 i Kristiansand som bokføringspliktig, sørget han i tidsrommet fra 8.oktober 2008 - 30.desember 2009 for at det ble bokført 5 fakturaer for fiktive tjenester pålydende til sammen kr 800.000.”

Videre fant vi andre tilfeller der varer og tjenester var blitt manipulert. Blant annet kommer det frem i dom Rt-1978-1142 at styreleder hadde bokført utgifter til to trålere flere ganger i regnskapet, samtidig som det var ført en rekke salg som kjøp. Dette ble gjort for å øke utgiftene i posten varer og tjenester.

“Dette har han gjort dels ved å føre driftsutgifter for firmaets to trålere to eller flere ganger, dels ved å lage fakturaer for en rekke fiktive varekjøp, dels ved å bruke forfalskede og betydelig forhøyede fakturabeløp, dels ved i de terminvise omsetningsoppgaver å ta med en lang rekke innkjøpsfakturaer som han tidligere hadde bokført og fått utbetalt/godskrevet merverdiavgift for. [...] Endelig har han ført fakturabeløp for en rekke salg som kjøp, og i terminoppgavene medtatt en del fakturabeløp som ennå ikke var effektuert.”

I dette tilfellet ser vi at styreleder har benyttet flere metoder for å manipulere kostnadene høyere, blant annet ved å føre fakturaer som allerede var bokført eller bokførte fakturaer som ikke var utført. På denne måten økte kostnadene til selskapet, noe som var styrelederens intensjon.

Det var noe overraskende at lønn ikke stod for mer enn 12% av manipulte kostnader. Manipulering av lønn så vi ofte i forbindelse med svarte lønninger eller for høye/lave bokføringer. HR-2009-65-A-RT-2009-14 er et eksempel på manipulasjon av lønn. Daglig leder, med hjelp fra regnskapsfører, manipulerte lønnskostnadene i tillegg til inntektene. Vedkommende bokførte for lave lønnskostnader enn reelt, og skjulte utbetaling av svarte lønninger ved hjelp av et datasystem som var utarbeidet av regnskapsføreren. Dokumentasjonen som ble brukt på inntektene i regnskapet var skiftlapper som var en utskrift av taksameteret foretatt etter sjåførens arbeidsøkt. Dataprogrammet forfalsket skiftlappene og sammenhengen mellom skiftlappene som medførte at drosjesjåførene kunne få utbetalt svart lønn som de dermed unngikk skatt:

“Aksjonen avdekket at det store omfanget av skattesvik ble muliggjort ved følgende opplegg: [...] For å skjule den svarte delen av sjåførenes lønn og skjule den delen av drosjeeierens egen nettoinntekt som ble unndratt fra beskatning, ble det ved bruk av et eget dataprogram, utarbeidet hos regnskapsfører, lagd falsk regnskapsdokumentasjon for den daglige bruken av hver enkelt drosjebil.

Av våre manipulasjonstilfeller som gjaldt kostnader, var det i noen tilfeller vanskeligere å tolke hvilken type kostnad som ble manipulert. I enkelte tilfeller var det naturlig å sette opp

driftskostnader, fordi det åpenlyst handlet om selskapets drift, men ikke spesifikt hva det gjaldt. I 7% av tilfellene satt vi opp ukjent kostnad, fordi det ikke ble beskrevet. 5% av tilfellene gjaldt konsulenttjenester, og det var færrest tilfeller av kostnader som inventar, forskning og utvikling, honorar og husleie.

Kostnader	Frekvens	Prosent
Varer og tjenester	25	60%
Lønn	5	12%
Driftskostnader	3	7%
Ikke oppgitt	3	7%
Konsulenttjenester	2	5%
Inventar	1	2%
Honorar	1	2%
Forskning og utvikling	1	2%
Husleie	1	2%

Tabell 6: En fordeling av de ulike kostnadene som ble manipulert.

4.3.3 Andre deler av regnskapet

Det var også andre deler av regnskapet som ble utsatt for manipulasjon. Manipulering av gjeld og omløpsmidler utgjorde henholdsvis 6% og 19% av våre dommer, som kommer frem i tabell 5. TOSLO-2007-171732 er et godt eksempel på regnskapsmanipulering av gjelden, hvor daglig leder førte forskuddsbetaling fra kunder som en eiendel i balansen. Økning av eiendeler og reduksjon av gjeld i konflikt med regnskapsmessige prinsipper, medførte at bedriftens balanse fremsto sterkere enn reelt:

“Til tross for at de reisendes forskuddsbetalinger ført på Debitorer 2 var en gjeld selskapet hadde overfor sine reisende frem til reisen ble påbegynt, ble posten ført som en eiendel i balansen. Dette medførte at selskapets balanse fremsto som vesentlig sterkere enn reelt.”

Manipulering av omløpsmidlene var også en gjentakende form for manipulering av regnskapet. Innunder omløpsmidlene fant vi tilfeller av manipulerte kundefordringer, varebeholdning, mellomregningskonto og bankinnskudd. Som vi ser fra tabell 7 gjaldt halvparten av omløpsmidlene manipulasjon av kundefordringer. I LE-2000-370 ble både kundefordringer og kassebeholdning manipulert, ved at fordringer som var innbetalt ble stående, og kassebeholdning ble bokført selv om den ikke eksisterte:

“Videre: “Overvurderte kundefordringer” for 1995 med kr 173.900, som er fordringer som står bokført, men som faktisk er innbetalt, og “Forsvunnet kassabeholdning” 1995 med kr 122.914. Det siste beløpet er bokført kassabeholdning som ikke fantes,”.

Manipulering av varebeholdningen omhandlet 27% av omløpsmidlene. I LH-2003-125 foretok daglig leder i selskapet en for lav verdivurdering av varelageret, noe som medførte at selskapets resultat ble fremstilt for lavt. Utsagnet indikerer at daglig leder utnyttet usikkerheten knyttet til virkelig verdi, og var pessimistisk i verdsettingen:

“I foretakets regnskaper for regnskapsåret 1996, oppga han i 1997 uriktig for lavt resultat og/eller i strid med vurderingsregler for god regnskapskikk, for lav verdi på foretakets varelager pr 31 desember 1996. Varelageret var i regnskapet oppgitt med en verdi på kr 1.240.000, -, til tross for at den faktiske verdien var kr 3.507.989, -. Varelagerets verdi ble dermed oppgitt for lavt med kr 2.267.989, -, og virksomheten fremstod med et resultat som var kr 1.651.660, - for lavt.”

Til slutt ble også mellomregningskonto, bankinnskudd og andre fordringer manipulert under omløpsmidler, men i svært få tilfeller.

Omløpsmidler	Frekvens	Prosent
Kundefordringer	7	47%
Varebeholdning	4	27%
Mellomregningskonto	2	13%
Bankinnskudd	1	7%
Andre fordringer	1	7%

Tabell 7: En oversikt over omløpsmidler som ble manipulert.

4.4 Regnskapsmessige metoder

For å lære mer om regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter, var vi også nysgjerrig på hvilken fremgangsmåte som var vanlig for å oppnå økonomiske fordeler. Vi identifiserte mange metoder, men valgte å plassere metodene i fire hovedkategorier som forklarer hovedformålet med metoden; resultatreduserende, resultatøkende, verdiøkende og verdireduserende. Det var også her flere tilfeller hvor flere metoder ble benyttet i samme dom, derfor er total frekvens større enn 78. Fra tabell 8 ser vi at i hele 95% av bedriftene ble det brukt resultatreduserende metoder. Videre er det flere tilfeller av resultatøkende metoder, samt verdiøkende, og færrest tilfeller av metoder som går på å svekke bedriftens balanse. Det

er viktig å påpeke at resultatreduserende og verdireduserende manipulasjon henger tett sammen, samt resultatøkende og verdiøkende manipulasjon, så skillet her er noe basert på skjønn.

Metode	Frekvens	Prosent
Resultatreduserende	74	95%
Resultatøkende	26	33%
Verdiøkende	13	16%
Verdireduserende	3	4%

Tabell 8: En fordeling av regnskapsmessige metoder.

4.4.1 Flest tilfeller av resultatreduserende manipulasjon

Vi fant at de fleste bedriftene manipulerte resultatet for å fremstå verre enn reelt. Vi identifiserte ulike metoder for å gjøre dette, og et overraskende funn var at “fiktiv inngående faktura” var den hyppigste metoden som ble benyttet. Fiktiv fakturering skjedde ofte gjennom samarbeid med andre bedrifter, eller ble produsert selv. Det betyr at selskapet har bokført fakturaer uten økonomisk substans, for å øke selskapets kostnadsgrunnlag. Fra tabell 9 ser vi at fremgangsmåten var til stede i 45% av dommene. Den nest vanligste metoden, som også var interessant, handlet om å holde tilbake selskapets omsetning. Det vil si at selskapet bevisst unnlot å bokføre alle inntekter i regnskapet, for å redusere inntektsposten. Metoden forekom i 42% av våre tilfeller, og medførte også lavere resultat. I flere tilfeller ble begge metodene benyttet i samme selskap, for eksempel gjaldt dette HR-1996-10-B. Selskapet bokførte ikke alle inntektene, og bokførte tre fiktive fakturaer:

“[...] ble det i samme selskap innberettet for lite bokført omsetning og derved for lite utgående merverdiavgift [...].

Domfellelsen etter post III omfatter som jeg har nevnt, utstedelse av ytterlige tre fiktive fakturaer i den hensikt å unndra avgift.” [...]

Fiktive fakturaer og skjult omsetning er helt klart de mest anvendte metodene fra våre dommer. Vi identifiserte også andre metoder for å fremstille dårligere resultat i inneværende periode. “For sen inntektsføring” handler om at bedrifter bevisst avviker fra periodiseringsprinsippet, og bokfører inntekten etter at den er opptjent. I LH-2003-125 foretok styrelederen feil periodisering av inntektene, da opptjente inntekter i 1997 ikke ble ført før 1998, noe som reduserte resultatet for 1997:

“I foretakets regnskaper for regnskapsåret 1997, oppga han i 1998 uriktig for lavt resultat og foretok periodisering av salg av fisk i strid med bokføringsregler i henhold til god regnskapsskikk. I flere tilfeller ble fisk solgt og sendt fra foretaket i desember 1997, og skulle derved vært regnskapsført i desember 1997. I stedet ble disse salgene ukorrekt regnskapsført først i januar 1998. De ukorrekt periodiserte salgene utgjorde samlet kr 3.852.189 inkl mva (eks mva kr 3.338.199, -). Virksomheten fremstod dermed med et resultat som var kr 3.338.199, - for lavt”.

Videre oppdaget vi at flere bedrifter brukte metoder for å øke kostnadene sine, slik at resultatet ble redusert. En bedrift hadde ført fiktiv konsulentbistand og provisjonsforskudd for å øke kostnadsgrunnlaget. En annen satte utgiften på husleie urealistisk høyt i forhold til markedspris, for å fremstille høyere leiekostnader. I TKISA-2016-74258 bokførte og klassifiserte selskapet innleid arbeidskraft som forskning og utviklingskostnad:

“[...] utferdiget han uriktige timelister for arbeid som fremsto som utført av B som innleid via [selskap4] AS og ham selv som innleide via [selskap2] AS som ble benyttet som dokumentasjon for beløp angitt som FoU-kostnad i ligningskjema RF-1053 om fradrag i skatt for 2008.”

Vi så også ett tilfelle av et selskap som hadde ført salg som en kostnad, noe som medførte at kostnadene økte og inntekten ble redusert. Det var også ett tilfelle av en bedrift som hadde kostnadsført eiendeler som skulle vært ført i balansen.

Resultatreduserende metoder	Frekvens	Prosent
Fiktiv inngående faktura	33	45%
Holdt tilbake omsetning	31	42%
For sen inntektsføring	5	7%
For høy kostnad	3	4%
Kostnadsført egentlige eiendeler	1	1%
Ført salg som kostnad	1	1%

Tabell 9: En oversikt over identifiserte fremgangsmåter som gir lavere resultat.

4.4.2 Resultatøkende manipulasjon

Blant de resultatøkende manipuleringsmetodene var “fiktive utgående fakturaer” den mest brukte metoden, med 62% av tilfellene (se tabell 10). Metoden ble som regel benyttet for å øke selskapets inntekter. LF-2006-32137 er et godt eksempel på en bedrift som benyttet seg av fiktive utgående fakturaer. Da kunne selskapet føre høyere inntekter enn det som var reelt, og dokumentere det med fiktiv dokumentasjon.

“I egenskap som nevnt i post I oppga han uriktige salgsinntekter med kr 1.534.494 ved å bokføre fakturaer beskrevet i post II c nr 1 og II c nr 4 i regnskapet for første kvartal 2003. Salgene var fiktive og skulle derfor ikke vært bokført i selskapets regnskap.”

Noen bedrifter hadde salgsinntekter i regnskapet som i realiteten skulle vært tatt bort, fordi det skulle vært ført en kreditnota på salget. Derfor kalte vi metoden “ikke bokført kreditnota”. Dette medførte at inntektene ikke ble redusert, selv om salget var trukket tilbake eller ført med en feil. Blant de resultatøkende metodene fant vi tilfeller hvor enkelte hadde holdt tilbake kostnader, eller bokført kostnader for sent, noe som medførte at resultatet ble fremstilt høyere enn reelt. To selskaper hadde også bevisst ført lavere lønnskostnader i regnskapet for å redusere kostnadssiden.

Resultatøkende metoder	Frekvens	Prosent
Fiktiv utgående faktura	16	62%
Ikke bokført kreditnota	4	15%
Holdt tilbake kostnader	4	15%
For sen kostnadsføring	1	4%
For høy salgsinntekt	1	4%

Tabell 10: En oversikt over identifiserte fremgangsmåter som gir høyere resultat.

4.4.3 Verdiøkende og -reduserende manipulasjon

Verdiøkende metoder handler om å øke verdien på balansen og styrke soliditeten til selskapet. Fra tabell 11 ser vi at det er relativt lik fordeling mellom de ulike metodene. Vi har identifisert flere metoder for å øke balansen; overvurderte kundefordringer, varebeholdning og anleggsmidler, og undervurdert gjeld. Overvurderte kundefordringer forekom blant annet ved at tap på kundefordringer ble tatt for sent, eller ved bruk av fiktive fordringer. Det var også

metoder som gav overvurdert varebeholdning, hvor en bedrift ikke bokførte svinn i selskapets varebeholdning, og en annen bokførte fiktive varer.

Vi så også at gjelden ble manipulert i fire tilfeller, i form av ikke ført gjeld, eller at den ble omklassifisert til eiendel. “Overvurderte anleggsmidler” gjaldt et selskap. Selskapet hadde bokført en fiktiv eiendom i balansen, noe som i stor grad økte eiendelssiden i balansen. I Rt-1986-1076 holdt selskapet på å bli insolvent, og gjerningspersonen brukte ulike verdiøkende metoder som forsøk på å redde selskapet. Varebeholdningen ble i sin helhet kraftig overvurdert, og tap på kundefordringer ble ført etter de var påløpt:

“[...] ved bla.a. å sørge for at reskontro ble feilført med for små debitorposter for store aktivaposter og med overvurdering av varebeholdningen, slik at den økonomiske situasjon fremtrådte som sterkt misvisende i firmaets favør. Således er tap på fordringer i 1980 og 1981 som gjaldt 1980 og 1981 først ført i 1982 og gjelder beløp på henholdsvis kr. 200 000,- og kr. 125 000,- i alt 325 000,-. Hva overvurderingen av varebeholdningen angår - [...] - anslår revisor overvurderingen ved utgangen av 1979 til kr. 575 000,-, i 1980 til kr. 850 000,-, og i 1981 til kr. 1 900 000,-”.

Verdiøkende metoder	Frekvens	Prosent
Overvurderte kundefordringer	4	31%
Overvurdert varebeholdning	4	31%
Undervurdert gjeld	4	31%
Overvurdert anleggsmiddel	1	8%

Tabell 11: En oversikt over identifiserte fremgangsmåter som styrker balansen.

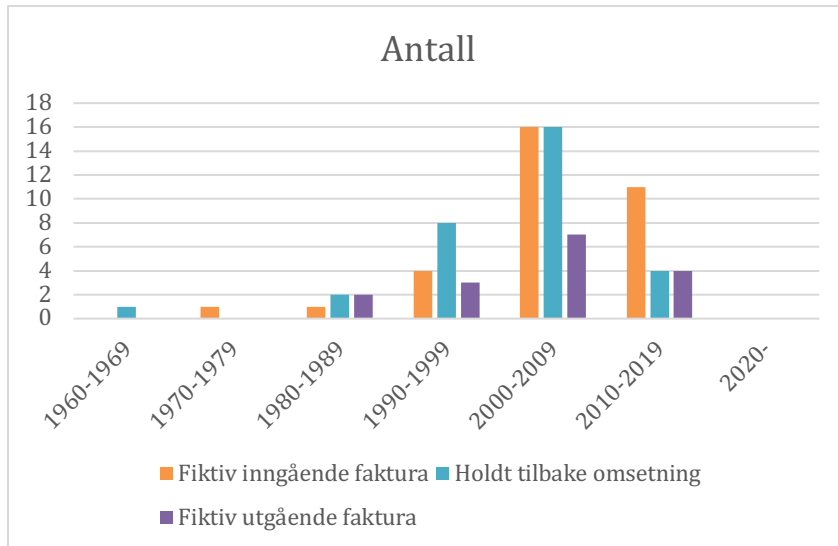
Til slutt hadde vi tre tilfeller av bedrifter som svekket balansen, presentert i tabell 12. LB-1997-2460 holdt tilbake bankinnskudd i regnskapet, LH-2003-125 undervurderte varelageret sitt, og LA-2016-198518 foretok en overføring av eiendeler i selskapet til et annet selskap uten økonomisk substans, slik at selskapets balanse ble svekket. Å presentere undervurderte eiendeler medfører at balansen ser svakere ut enn realiteten.

Verdireducerende metoder	Frekvens	Prosent
Holdt tilbake bankinnskudd	1	33%
Undervurdert varebeholdning	1	33%
Overføring uten substans	1	33%

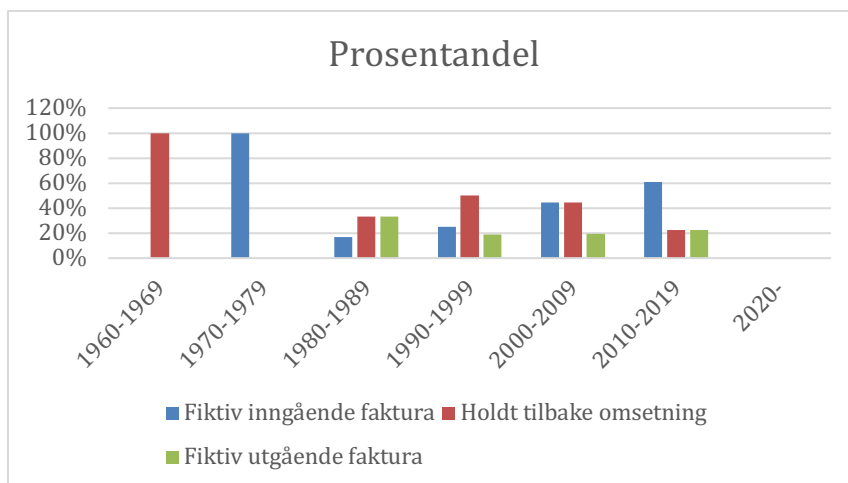
Tabell 12: En oversikt over identifiserte fremgangsmåter som svekker balansen.

4.4.4 Historisk utvikling av mest brukte metoder

Som nevnt i forrige delkapittel, så vi at “fiktiv inngående faktura”, “holde tilbake omsetning” og “fiktiv utgående faktura” var de mest brukte metode. Vi ønsket å se på utviklingen av de tre metodene fra 1960 til 2022.

Figur 3: Utvikling av de mest brukte regnskapsmessige metoder over tid i antall.

Figur 4: Utvikling av de mest brukte regnskapsmessige metodene over tid i prosent.

Av figur 3 ser vi at “fiktiv inngående faktura” først ble benyttet mellom 1970-1979, med ett tilfelle, men tok seg opp de to neste tiårene. Det var flest tilfeller av “fiktiv inngående faktura” mellom 2000-2009, men det var også flere tilfeller av regnskapsmanipulering i dette intervallet. Figur 4 viser at “fiktiv inngående faktura” utgjorde 45% av manipulasjonstilfellene i intervallet 2000-2009. Vi så en reduksjon i antall “fiktive inngående fakturaer” i intervallet 2010-2019, men prosentvis var det en økning i metoden fra 2000-2009

til 2010-2019, noe som indikerer at flere benyttet denne metoden og at metoden fremdeles er “populær”.

Metoden “holde tilbake omsetning” fant vi et tilfelle av allerede på 60-tallet. Vi så en økning i antall tilfeller fra 1980 og frem til 2009. Mellom 2000-2009 var dette den mest brukte metoden fra våre dommer. Det var en økning i bruken av metoden fra 1980-1999, omtrent ingen endring frem til 2009, og deretter ble den mindre anvendt siste tiår. Dette kan indikere at færre benytter seg av denne metoden, og at andre metoder er mer populære å benytte seg av i nyere tid.

Den siste metoden vi ønsket å se utviklingen av var “fiktiv utgående faktura”. Fra våre data ble metoden først anvendt mellom 1980-1989. Metoden er den minst brukte av de tre fremstilte metodene, både i antall og prosent. Det var flest tilfeller av metoden mellom 2000-2009, men det var størst andel som brukte metoden på 1980-tallet. Forekomsten reduserte i prosent tiåret etter og holdt seg deretter relativt stabil. I intervallet 2010-2019 så vi like mange tilfeller av metoden fiktiv utgående faktura som holde tilbake omsetning.

4.5 Insentiv til å drive regnskapsmanipulering

4.5.1 Skatt- og avgiftsunndragelse er det vanligste insentivet

For å si noe om hvilke insentiver som lå til grunn for regnskapsmanipuleringen, har vi gått grundig gjennom dommene for å sette informasjon i riktig kontekst. I noen dommer kom det tydelig frem hvilke konsekvenser/gevinster regnskapsmanipuleringen medførte, og derav hva som var insentivet. I andre dommer måtte vi tolke insentivene ut fra hvilken metode og hvilken del av regnskapet som ble rammet, og videre hvilke konsekvenser disse handlingene fikk for selskapet.

I tilfeller hvor selskaper hadde benyttet seg av fiktive fakturaer for å dokumentere høyere kostnader enn reelt, og dermed gi selskapet høyere grunnlag for inngående merverdiavgift, samt en lavere skattekostnad i regnskapet, var det naturlig å sette “skatt- og avgiftsunndragelse” som insentiv. Det kom ofte frem i slike dommer at selskapene var *dømt* for skatt- og avgiftsunndragelse for en gitt periode. Fra tabell 13 ser vi at “skatte- og avgiftsunndragelser” er det vanligste insentivet i små og mellomstore bedrifter med hele 82%.

Det henger sammen med at inntekter og kostnader var mest utsatt for manipulasjon, og det var vanligst å fremstille lavere resultat. Vi valgte å slå skatt og avgift sammen, fordi de ofte inngikk i hverandre. I LB-2010-74870 hadde selskapet både insentiv til å redusere egen og andre bedrifters skatte- og avgiftsgrunnlag. Daglig leder og styreleder førte for det første ikke opp all omsetning, og førte opp uriktige kjøps- og/eller salgskontrakter i regnskapet, samt bokførte kostnader og inntekter på feil måte. I tillegg betalte daglig leder og styreleder en del biler svart med ett høyere beløp enn grunnlaget for innkjøpet, for å få redusert merverdiavgift og skaffet seg likviditetsfordeler:

“[...] ved at store deler av omsetningen i selskapet ble holdt utenfor regnskapet, ved manglende dokumentasjon og ved å ikke føre kassabok for kontante inn- og utbetalinger eller kassaoppgjørsbok.

[...] lagde han 13 uriktige kjøpekontrakter og/eller salgskontrakter på biler og bokførte disse i regnskapet.

[...] i flere tilfelle ble omsatt biler uten at kostnader og inntekter fra salgene er bokført i regnskapet på korrekt måte.

[...] A har forklart at han i mange tilfelle har produsert en fiktiv kontrakt med en forhøyet kjøpesum for å hjelpe kundene med å finansiere kjøpet hos de finansieringsselskaper han samarbeidet med.

[...] A har oppgitt at han ved import av biler fra Tyskland konsekvent har betalt svart for bilene med et høyere beløp enn det som er oppgitt i grunnlaget for innførselen av bilene til Norge for å oppnå en likviditetsfordel og reduksjon av merverdiavgiften. I regnskapene til Y Bilforretning er det gjennomgående at den kontrakten med lavest salgssum, er benyttet som grunnlag for bokføringen”.

4.5.2 Behov for likvide midler og investorbetrageri

Ut fra dommene var det vanligste insentivet etter “skatt- og avgiftsunndragelse”, behov for likvide midler eller ønsket om å redde selskapet når selskapet var nær konkurs. Dette gjaldt henholdsvis 10% og 7% av våre tilfeller, og bedriftene med disse insentivene brukte i hovedsak regnskapet til å fremstille selskapet bedre, slik at selskapene hadde mulighet til å

skaffe seg likvide midler eller unngikk å gå konkurs. Flere av bedriftene fremstilte høyere omsetning eller beholdt kundefordringer i regnskapet som i realiteten var tapte, slik at resultat og balanse så sterkere ut enn reelt. I TOSLO-2007-171732 hadde bedriften mangel på likvider, og bokførte forskuddsbetaling fra kunder som en eiendelspost, for å styrke balansen. I tillegg bokførte de kostnader som en samlefaktura når selskapet hadde midler, i stedet for etter hvert som de påløp:

[..] “På inntektssiden besto endringen i at de reisendes forskuddsbetalinger ikke lenger ble ført direkte til inntekt, men på en egen konto kalt “Debitor 2” frem til reisen ble gjennomført, slik at betalingen kunne inntektsføres. Til tross for at de reisendes forskuddsbetalinger ført på Debitor 2 var en gjeld selskapet hadde overfor sine reisende frem til reisen ble påbegynt, ble posten ført som en eiendel i balansen. Dette medførte at selskapets balanse fremsto som vesentlig sterkere enn reelt”. [..]

[..] “Disse sendte samlefaktura til selskapet uten underbilag, og bare når selskapets likviditet tillot honorering. Når selskapets likviditet ikke tillot honorering, ble altså ingen faktura sendt til selskapet knyttet til mottatte og fakturerte hotelltjenester i Tunisia overhodet, og disse utgiftene følgelig likevel ikke ført i selskapets regnskaper etter hvert som de oppstod. Over tid bygget det seg derved opp et betydelig etterslep av utgifter på selskapets hånd som ikke fremkom av regnskapene - i oppbudsbegjæringen er forholdet påpekt og postens størrelse anslått til 7,9 millioner kroner. I sin innberetning av 8 juli 2014 har borevisor anslått de ikke bokførte hotellkostnader pr boåpning til 7,4 millioner kroner”. [..]

Det var færrest tilfeller av insentivet “investorbedrageri”, med 6%. Dette gjaldt typisk bedrifter som ønsket å vokse, og dermed trengte støtte fra investorer. For eksempel la styreleder og daglig leder i LB-2016-67354 frem et uriktig årsresultat på kr 6 003 791,-, mens det egentlige regnskapet viste et resultat på kun kr 488 180,-. Det var bokført mange salgsinntekter som ikke var reelle, og regnskapet viste dermed en større salgsvekst enn den faktiske. Med dette til grunn valgte en investor å kjøpe seg inn i selskapet:

*“Som styreleder og daglig leder i selskapet [firma1] AS i Drammen, org. nr. [org.nr.], forledet han i mai 2012 selskapet * [firma2] AS v/B til å investere kr 13.300.000 i [firma1] AS. [..] Forut for kapitalforhøyelsen i selskapet ble [firma2] AS forevist et årsregnskap for 2011 som viste et overskudd på kr 6.003.791. Et annet regnskap for samme regnskapsår viste*

imidlertid et overskudd på bare kr 488.180. I tillit til det regnskap som ble presentert for [firma2] AS investerte selskapet det nevnte tingsinnskudd”. [..]

Daglig leder og styreleder i TOSLO-2009-57137 ønsket også investorstøtte, og bokførte fiktive fakturaer i regnskapet. Selskapet ønsket å fremstille en gitt størrelsesorden på varer og tjenester, slik at det lå et godt grunnlag for fremtidig salgsvekst. Forholdet medførte at et investorselskap innvilget investeringstilskudd og risikolån til selskapet på feil grunnlag:

“[..] sørget han høsten 2002 for at to falske fakturaer utstedt i navnet til Finansbanken AS pålydende til sammen kr 1 786 885,88 ble regnskapsført i regnskapet for Z AS.

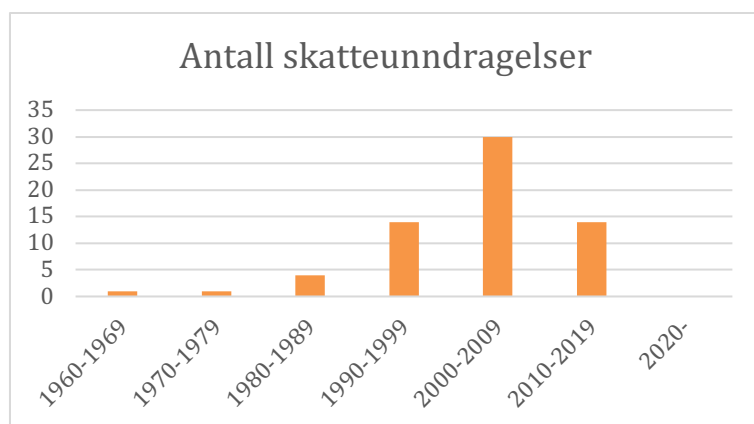
Regnskapsmaterialet ble senere fremlagt for SND i forbindelse med anmodning om utbetaling av investeringstilskudd og risikolån. SND ble ved dette forledet til å tro at Z AS hadde anskaffet varer og tjenester fra Finansbanken AS i den nevnte størrelsesorden, noe som ikke medførte riktighet. Forholdet medførte at SND foretok utbetaling av innvilgede investeringstilskudd og risikolån til Z AS med til sammen kr. 1.100.000. Handlingen medførte tap eller fare for tap for SND”.

Insentiv	Frekvens	Prosent
Skatte- og avgiftsunndragelse	64	82%
Likviditetsbehov	8	10%
Redde selskapet fra konkurs	6	7%
Investorbedrageri	5	6%

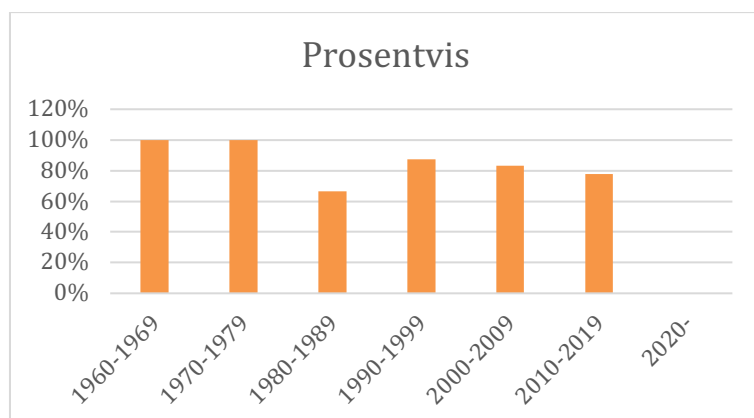
Tabell 13: En oversikt over ulike insentiver og forekomst i prosent.

4.5.3 Utviklingen “skatt- og avgiftsunndragelse” som insentiv

Det vanligste insentivet vi oppdaget var “skatte- og avgiftsunndragelse”, og vi syntes derfor det var interessant å studere utviklingen av dette insentivet gjennom årsperiodene vi har benyttet. Vi har fremstilt utviklingen i et diagram som viser antall “skatte- og avgiftsunndragelser”, og en prosentvis fremstilling ut ifra antall tilfeller av regnskapsmanipulasjon i de ulike tiårene.

Figur 5: Utvikling av skatte- og avgiftsunndragelse som insentiv fra 1960-2022 i antall.

Figur 6: Utvikling av skatte- og avgiftsunndragelse som insentiv fra 1960-2022 i prosentandel av antall manipulasjonstilfeller.

Det interessante av figurene 5 og 6 er at insentivet har hatt en relativ høy prosentvis oppslutning gjennom tiårene. Dette indikerer at insentivet ikke er noe nytt, men at flere selskaper har prøvd å unngå skatter og avgifter gjennom flere tiår.

4.6 Mer diversifisert straff over tidsperioden

Videre ønsket vi å få en oversikt over hvilken straff gjerningspersonene fikk. Underveis i prosessen oppdaget vi at de ulike rettsavgjørelsene fikk ulik straffetid. Dette skyldes blant annet at gjerningspersonene ofte ble dømt for andre kriminelle forhold i tillegg til regnskapsmanipuleringen. Likevel klarte vi i de fleste tilfellene å skille ut straffen for regnskapsmanipuleringen, og for å gjøre det oversiktlig har vi plassert straffene i ti underkategorier. Det gjør det også enklere å se hvordan strafferammen har utviklet seg over tid.

Vi oppdaget at den vanligste straffen var fengselsstraff, men vi fant også tilfeller av bøter, saksomkostninger og fratatt rett om å drive selvstendig næringsvirksomhet. Fra tabell 14 ser vi at utviklingen av antall år i fengsel har endret seg gjennom årene. Tabellen viser at 100% av dommene mellom 1960-1969 fikk en fengselsstraff under ett år, men vi har også kun et tilfelle av regnskapsmanipulering i dette intervallet. I 1980-1989 ser vi at fengselsstraff under to år var vanligst, men det er en økning av denne formen for straff i det neste tiåret. Videre ser vi at i 2000-2009 ble fengselsstraff under ett år gitt til færre gjerningspersoner, men det var en økning i antall som fikk fengsel over ett år. Fengselsstraff over tre år ble ilagt flere gjerningspersoner i 2000-2009 enn tidligere tiår. I 2010-2019 er det generelt gitt mer bøter og ilagt flere saksomkostninger uten videre straff. Samtidig som vi ser over en halvering av antall dommer som fikk over ett år og under to års fengselsstraff fra tiåret før, må det også påpekes at de fleste som har blitt dømt til fengsel over fem år befinner seg i dette tidsrommet.

Videre kan vi se utviklingen av straffen “fratatt retten til å drive selvstendig næringsvirksomhet”. Det første tilfellet av straffen fant vi først i 1990-1999, og det var 38% som fikk straffen i tidsintervallet. Det neste tiåret ser vi at 42% av gjerningspersonene fikk denne straffen, mens det ble en markant nedgang i 2010-2019 i antall gjerningspersoner, hvor bare 28% ble fratatt retten til å drive selvstendig næringsvirksomhet.

Til slutt ønsker vi å påpeke at fra 1990 og frem til i dag er større deler av strafferammen tatt i bruk. Det vil si at det er blitt brukt et bredere spekter av straff de siste 20 årene. Med unntak av “inndragning”, har alle straffeformene vi har identifisert blitt anvendt de to siste tiårene.

	1960- 1969	1970- 1979	1980- 1989	1990- 1999	2000- 2009	2010- 2019
Fengsel <1	100%	-	33%	63%	22%	22%
Fengsel >1	-	100%	33%	31%	44%	17%
Fengsel >2	-	-	-	-	25%	11%
Fengsel >3	-	-	17%	6%	28%	28%
Fengsel >4	-	-	-	13%	8%	6%
Fengsel >5	-	-	-	-	3%	22%
Bot	-	-	-	6%	14%	22%
Saksomkostning	-	-	17%	13%	11%	22%
Fratatt rett til å drive selvstendig næringsdrivende	-	-	-	38%	42%	28%
Inndragning	-	-	-	-	3%	-

Tabell 14: En fordeling over straffeutmåling i de ulike tidsintervallene, fordelt på antall saker i gitt intervall.

4.7 Korrelasjonsanalyse

Korrelasjonsmatrisen i tabell 15 viser at det er en moderat positiv sammenheng mellom “fiktive inngående fakturaer” og incentivet om skatte- og avgiftsunndragelse, mens sammenhengen er negativ for incentivet om likvide midler og investorbedrageri. Dette understreker at bokføring av fiktive inngående fakturaer ofte brukes for å redusere skattebetalingen og få større fradrag for inngående merverdiavgift. Den negative sammenhengen indikerer at fremgangsmåten vanligvis ikke brukes når selskaper har dårlig likviditet eller ønsker investorstøtte.

Fremgangsmåten “holde tilbake omsetning” korrelerer også positivt med skatte- og avgiftsunndragelse som insentiv. Det indikerer at flere av våre bedrifter som har benyttet denne metoden, også har ønsket mindre skatt- og avgiftsbetaling. Også her får vi svake negative sammenhenger med behov for likvide midler og investorbedrageri, noe som indikerer at bedrifter med disse insentivene ikke har benyttet denne fremgangsmåten.

Til slutt fikk metoden fiktive utgående fakturaer en moderat positiv sammenheng mellom behov for likvide midler og investorbedrageri, noe som indikerer at incentivet om å vise til bedre regnskaper ofte kan ses i sammenheng med et forsøk på høyere inntekt. Det er heller ikke overraskende at det er en moderat negativ sammenheng mellom metoden og skatte- og avgiftsunndragelse, fordi når man øker inntektene så vil grunnlaget for betalbar skatt øke.

Fremgangsmåte	Insentiv		
	Skattogavgift	Likvidemidler	Investorbedrageri
Fiktiv inngående faktura	0,406***	-0,365***	-0,224**
Holde tilbake omsetning	0,301**	-0,191*	-0,207*
Fiktiv utgående faktura	-0,424***	0,399***	0,256**

Tabell 15: Korrelasjonsanalyse av de tre mest brukte regnskapsmessige metodene med identifiserte insentiv på regnskapsmanipulasjon.

* $p < 0,1$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$.

Mens korrelasjonene fra tabell 15 er mer bekreftende sammenhenger, fant vi også noen svake samvariasjoner som var mer overraskende, presentert i tabell 16. Daglig leder fikk en svak

positiv sammenheng med “fiktiv utgående faktura”, og at inntektene var manipulert. Det kan indikere at daglig leder har vært mer involvert i “fiktive utgående faktura”, og igjen manipulert inntektene, enn de andre gjerningspersonene. Korrelasjonen mellom de andre gjerningspersonene ble nemlig ikke signifikant. Styreleder og insentivet “likvide midler” fikk en svak positiv sammenheng, noe som kan indikere at i flere av våre tilfeller var styreleder involvert når selskapet hadde behov for likvide midler.

	Fiktiv utgående faktura	Inntekt	Likvidemidler
Daglig leder	0,248**	0,192*	0,118
Styreleder	-0,051	0,170	0,224**
Eier	-0,120	-0,121	-0,120

Tabell 16: Korrelasjonsanalyse av andre interessant variabler.

* $p < 0,1$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$.

Vi ønsket også å teste om det var noen sammenheng mellom straff og hvilken gjerningsperson som stod bak. Det var imidlertid få signifikante sammenhenger. Fra tabell 17 ser vi at det er en svak negativ sammenheng mellom daglig leder og saksomkostninger, samt en svak positiv sammenheng mellom eier og saksomkostninger. Det kan indikere at flere eiere kun måtte betale saksomkostninger uten videre straff, enn de andre gjerningspersonene, og det var mer sannsynlig at daglige ledere ikke fikk saksomkostninger som straff. Videre var det interessant at det ikke var noen signifikante sammenhenger på de andre straffene, noe som kan indikere at det var en tilfeldig fordeling mellom gjerningsperson og strafferamme.

	Saksomkostninger
Daglig leder	-0,167*
Styreleder	-0,017
Eier	0,276***

Tabell 17: Korrelasjonsanalyse av gjerningspersoner og straff.

* $p < 0,1$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$.

Videre ønsket vi å teste straff mot insentiv og fremgangsmåter på regnskapsmanipulasjon. Fra tabell 18 ser vi en svak positiv sammenheng mellom fengsel over ett år og investorbedrageri. Det kan indikere at flere som har lurt investorer også har fått en straff mellom ett og to år. Det

viser seg å være en svak negativ sammenheng mellom insentivet skatt og avgift og fengselsstraff over fem år, og svak positiv sammenheng mellom insentivet likvide midler og samme fengselsstraff. Det kan tyde på at gjerningspersoner med behov for likvide midler har blitt dømt hardere enn gjerningspersoner som ønsket skatt- og avgiftsunndragelse. Ettersom bot korrelerte signifikant negativt med likvide midler, positivt med skatt og avgift og “fiktiv inngående faktura”, kan det indikere at flere med skatt- og avgiftsunndragelse som insentiv har fått bot enn de andre insentivene, og har benyttet fremgangsmåten “fiktiv inngående faktura”. Til slutt er det mindre sannsynlig at investorbedrageri har medført å miste retten til å drive selvstendig næringsdrivende, men flere som har bokført fiktive inngående faktura har blitt fratatt retten til å drive selvstendig næringsdrivende.

	Skattogavgift	Likvide midler	Investorbedrageri	Fiktiv inngående faktura
Fengsel > 1	-0,016	0,028	0,159*	-0,094
Fengsel > 5	-0,166*	0,174**	-0,068	-0,002
Bot	0,148*	-0,144*	-0,095	0,225***
Fratatt rett	0,137	-0,127	-0,175**	0,187**

Tabell 18: Korrelasjonsanalyse av straff mot insentiv og fremgangsmåte på regnskapsmanipulasjon.

* $p < 0,1$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$.

5. Analyse

I dette kapittelet vil vi analysere våre funn (kapittel 4) med utgangspunkt i teori og litteratur som er presentert i kapittel 2. Våre funn gir et innblikk i kjennetegn av regnskapsmanipulering i små og mellomstore bedrifter i Norge. Videre vil vi sette kjennetegnene inn i en større kontekst med innspill fra tidligere forskning, litteratur og teori.

5.1 Ledende stillinger utfører regnskapsmanipulering ettersom de besitter muligheten

Våre funn indikerer at daglig leder er involvert i de fleste tilfeller av regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter. KPMG (2016) sin profil av svindlere påpeker at 32% av bedragere er en del av ledelsen. Blant våre saker var 83% daglig leder og 50% var styreledere. Vi fant at ledelsen står bak flere tilfeller av regnskapsmanipulasjon ettersom de besitter muligheten til å gjøre det. Vi oppdaget at flere selskaper førte regnskapene selv, eller sørget for at det ble ført på ledelsens vilkår. På denne måten kunne de enklere manipulere regnskapet ettersom de hadde oversikt og kontrollen over regnskapet, noe som er en viktig driver til regnskapsmanipulasjon. I flere tilfeller hadde ikke selskapene intern revisjon, noe som medførte lite overvåking over ledelsen og hva de gjorde med regnskapene. Dette kan underbygge Abdullahi og Mansor (2015) sitt poeng om at muligheten til manipulasjon i større grad kan utnyttes ved utilstrekkelig arbeidsdeling, uregelmessig eller ingen revisjon, mangel på tilsyn og svak internkontroll. LaVine (2018) påpeker også at ledelsen i små og mellomstore bedrifter som oftest er en stor bidragsyter til regnskapsmanipulasjon, ettersom de ofte ikke benytter intern revisjon eller har en revisjonskomite som overvåker hva de bedriver. Med en så stor kontroll og innflytelse over selskapet kan vi se for oss at ledere i små og mellomstore bedrifter har gode muligheter for å drive med regnskapsmanipulasjon.

Et av våre overraskende funn var at det kun var ett tilfelle der gjerningspersonen ikke var leder, eier eller styremedlem. Det vil si at personer med høyere stillinger i selskapet har vært størst bidragsyter til regnskapsmanipulasjon. Rezaee (2005) refererte til en rapport fra 1999 som blant annet påpekte at CFO eller CEO var involvert i flere enn 80% av tilfellene av regnskapsmanipulasjon. Som nevnt i forrige avsnitt, fant vi at daglig leder var involvert i 82% av tilfellene, noe som stemmer godt overens med rapporten. Rezaee (2005) legger derimot fram at 25% av regnskapsmessige manipulasjonstilfeller skyldes regnskapsfirmaer og

regnskapsførere. Dette skiller seg ut mer ut fra våre funn, hvor regnskapsfører kun stod for ett tilfelle. På den andre siden har rapporten Rezaee (2005) så på studert hovedsakelig store bedrifter, hvor det kan være mer vanlig å bruke egne regnskapsførere. Som nevnt i forrige avsnitt sørget ledelsen blant våre bedrifter i større grad for regnskapsføringen selv. Likevel ser vi at vår statistikk på gjerningspersoner er relativt like Rezaee (2005) sin rapport for store selskaper. Det kan tyde på at ledelsen er en gjenganger for både små og store selskaper.

Videre er det interessant at 30% av gjerningspersonene er eierne. Det er eierne som får direkte utbytte av redusert skatt- og avgiftsbetaling, og ikke ledelsen som sådan. Derfor er det overraskende om ledelsen vil ta så mye risiko for selskapet, når det ikke kommer til egen vinning. Som nevnt i delkapittel 3.8 kan en naturlig forklaring på dette skyldes upresise formuleringer fra Lovdata Pro. Det kan hende gjerningspersonen kun ble omtalt som daglig leder i dommen, men i realiteten også var eier i selskapet. Alternativt, hvis formuleringene i Lovdata Pro er presise, vil vi påstå at dette er et overraskende funn, og kan være et funn verdt å studere nærmere.

5.2 Utsatte deler av regnskapet stemmer overens med litteraturen

Videre i analysen vil vi ta for oss hvilke deler av regnskapet som manipuleres i små og mellomstore bedrifter. Ut fra våre funn var salgsinntektene mest utsatt for manipulasjon, med 64% av våre tilfeller. Dette stemmer overens med Rezaee (2005) som påpeker at salgsinntektene oftest blir manipulert. Det henger sammen med at det er en stor og betydelig post i regnskapet, og inntektene kan si mye om selskapets fremtid og utvikling (Kinserdal, 2014).

Det kan være flere årsaker til at selskapene ønsket å manipulere inntektene, men som nevnt i forrige avsnitt ønsket de fleste å skjule inntektene. Årsaken var at flere ønsket å unndra skatter og avgifter, noe som kan gjøres ved å redusere skatte- og avgiftspliktig omsetning. Fra litteraturen ser vi at store selskaper i større grad ønsker å fremstille høyere inntekter for å være attraktive i finans- og investormarkedet, mens våre funn indikerer at små og mellomstore heller ønsker å redusere sine inntekter. Det er likevel interessant at små, mellomstore og store bedrifter i stor grad manipulerer samme del av regnskapet, men med motsatt hensikt.

Kostnadssiden ble også hyppig manipulert blant våre saker, og manipulasjon av varer og tjenester dominerte med 60% av disse tilfellene. Manipulasjon for å øke kostnadene var et interessant og overraskende funn for vår del, fordi litteraturen dreier seg hovedsakelig om å redusere sine kostnader. Fra litteraturen så vi at varelageret ofte blir over- eller undervurdert, noe som påvirker kostnadene i resultatet. De fleste bedriftene brukte fiktive fakturaer på varer og tjenester for å øke kostnadene og legge til grunn uberettiget fradrag for merverdiavgift. Dersom bedriftene har fulgt dobbelt bokholderis prinsipp, vil de også ha fått et større varelager i balansen enn reelt, altså overvurdert varelager. Som Heskestad (2015) nevner, kan dette testes ved å undersøke varelageret mot varekostnadens økning. Noen bedrifter undervurderte varelageret med for store nedskrivninger, eller feil periodiseringsmetodikk. Som nevnt oppga LH-2003-125 lavere verdi på varelageret enn faktisk verdi, som medførte at resultatet fremsto lavere enn virkeligheten.

Det var overraskende at lønnskostnader ikke gjaldt mer enn 11% av manipulerte kostnader. Fra litteraturen vet vi at svarte lønninger er en realitet, noe som kunne blitt skjult i regnskapet. På den andre siden kan svart arbeid også skjules ved andre former for økonomisk kriminalitet, og dermed komme frem i andre dommer.

Vi oppdaget at bedriftene som hadde behov for å vise gode resultater, var i en vekstfase eller som sterkt trengte økonomiske midler, var mer forsiktige med kostnadsføringen. Dette stemmer overens med det Kinserdal (2014) sier om bedrifter med svak egenkapital eller som er i en vekstfase, at de heller ønsker å balanseføre enn å kostnadsføre mest mulig. Ved å balanseføre kostnadene kunne selskapene “utsette” kostnadene til en senere periode, noe som satte bedriftene i bedre lys i inneværende periode.

På den andre siden ønsker bedrifter med god egenkapital og resultater som regel heller å kostnadsføre så mye som mulig (Kinserdal, 2014). Vi så at de fleste bedriftene ønsket å forhøye kostnadsgrunnlaget sitt, noe som kan tyde på at de opererte med tilfredsstillende økonomi eller ønsket andre økonomiske fordeler. Underveis oppdaget vi et tilfelle der et selskap hadde kostnadsført en eiendel, fremfor å sette eiendelen i balansen. I dette tilfellet ønsket selskapet å få skatte- og avgiftsmessig fradrag ved å øke kostnadene sine fremfor å balanseføre eiendelen. Det gir oss en indikasjon på at flere selskaper har et større ønske om andre økonomiske fordeler, og ikke bare “pynte” på regnskapet.

Manipulasjon av omløpsmidler gjaldt 19% av våre tilfeller, og kundefordringer ble hyppig manipulert blant omløpsmidlene. Noen av våre bedrifter hadde overvurderte kundefordringer, fordi innbetalte fordringer ble værende i balansen, slik som for LE-2000-370. Noen bedrifter bokførte også fiktive fordringer for å styrke balansen, som kan ha medført at kundefordringene økte mer i forhold til omsetningen (Heskestad, 2015).

5.3 Resultatreduserende metoder skiller seg ut fra litteraturen

Videre ønsker vi å se på metodene som er brukt for regnskapsmanipulasjon knyttet opp mot litteratur og teori på området. Vi ønsker å sette våre funn på regnskapsmanipulasjonsmetoder opp mot teorien til Schilit og Perler (2010). I empirikapittelet skilte vi mellom resultatreduserende og -økende metoder, og verdireduserende og -økende metoder. Videre i analysen vil vi slå sammen resultat- og verdiøkende metoder, og resultat- og verdireduserende metoder.

5.3.1 Resultat- og verdiøkende metoder

Vi starter med resultatøkende og verdiøkende metoder. Av 78 relevante dommer, var det 26 tilfeller av resultatøkende metoder som ble benyttet. Den mest brukte metoden var “fiktiv utgående faktura”. Dette kan vi se i sammenheng med Schilit og Perlers (2010) andre metode “bokføring av fiktive inntekter”. De beskriver en slik form for manipulering som en transaksjon uten reelt økonomisk formål, og kan medføre at resultatet og balansen ser bedre ut enn virkeligheten. Vi opplevde at flere av bedriftene med fiktiv inntektsfakturering ønsket å fremstille bedre resultat, eller ønsket å hjelpe andre selskaper med å øke sine kostnader.

Videre oppdaget vi at noen valgte å ikke bokføre kreditnota, noe som Schilit og Perler (2010) ikke fanger opp i sine syv metoder. Det kan bli sett på som en metode for å øke inntektene i nåværende periode ved å flytte kreditnotaen til en senere periode. I et tilfelle (LF-2006-32137) hadde daglig leder unnlatt å bokføre kreditnotaer slik at regnskapet så bedre ut, og skaffet seg lån. Vi fant kun fire tilfeller av en slik form for metode, og kan derfor antyde at det ikke er en utbredt metode for regnskapsmanipulering i små og mellomstore bedrifter.

Vi oppdaget også tilfeller der selskapene holdt tilbake kostnader eller førte kostnader for sent. Å holde tilbake kostnader eller føre de for sent er eksempler på å øke resultatet ved å redusere kostnadene i en periode. Disse metodene kan vi koble til Schilit og Perler (2010) sin metode nr. 4, som går ut på å flytte kostnader i nåværende periode til en senere periode. Når et selskap tar i bruk denne metoden kan de fremstille bedre resultatet i en periode, samtidig som det vil påvirke resultatet negativt når kostnadene føres i en senere periode. Et av selskapene (TOSLO-2007-171732) som flyttet kostnadene til en annen periode, hadde insentiv om å skaffe likvide midler. Ved å flytte kostnadene kunne selskapet fremstilles bedre regnskapsmessig.

Videre i analysen ønsker vi å se på balansesiden og verdiøkende metoder, som går ut på at selskaper bruker regnskapsmanipulasjon for å øke verdier i balansen. Det ene selskapet (LE-2000-370-UTV-2001-118) hadde blant annet overvurdert kundefordringene sine og ikke bokført svinn i varelageret. Å overvurdere kundefordringene henger sammen med Schilit og Perler (2010) sin metode om å forvrengte kundefordringene for å skjule inntektsproblemer. Vi fant også tilfeller der det var ført fiktive fordringer, noe som igjen samsvarer med denne teknikken. Ved å lage fiktive fordringer kan et selskap øke eiendelene, samtidig som det kan indikere fremtidig vekst og inntekt (Schilit og Perler, 2010).

Schilit og Perler (2010) nevner imidlertid lite om regnskapsteknikker for å overvurdere varelageret, men fokuserer på å redusere varelageret. Vi fant eksempler på saker hvor gjerningspersonene hadde overvurdert varelageret, noe det kan være flere grunner til. Det kan handle om å fremstille god omløpshastighet og fremstille et varelager som forteller at selskapet kan selge mange varer i kort fremtid, eller for å generelt styrke eiendelssiden.

Videre oppdaget vi at flere selskaper hadde manipulert gjelden sin for å øke verdien i balansen. Vi fant tilfeller der selskaper ikke hadde ført gjeld, ført gjeld som en eiendel eller undervurdert gjelden sin. Dette kan knyttes til Schilit og Perlers (2010) tredje metode på balansen, som handler om å manipulere gjelden for å skjule likviditetsproblemer. Ved å skjule gjeld kan selskaper fremstå sterkere for investorer og omverden, og kan blant annet sikre bedre likviditet. Selskapet som førte gjelden som en kundefordring slet med sin likviditet.

5.3.2 Resultat- og verdireducerende metoder

Vi går videre inn på resultatreduserende metoder, som var de vanligste metodene blant våre dommer. Den mest brukte metoden var bokføring av fiktive inngående fakturaer. Det vil si kostnader som ikke har økonomisk substans, og ikke er et reelt kjøp. Videre var “holde tilbake omsetning” omtrent en like vanlig metode. Schilit og Perler (2010) skiller ikke ut fiktive kostnader og skjult omsetning i sine metoder. Derfor mener vi at dette er et relevant og interessant funn, siden det kan antyde å være mer brukte metoder for små og mellomstore bedrifter. Som nevnt tidligere, er det vanligste incentivet blant våre funn å redusere skatter og avgifter. En teknikk for å redusere skatter og avgifter er å øke kostnadene og redusere inntektene. I flere tilfeller ønsket ikke selskapene å ha «reelle» kostnader, men heller fiktive som de bokførte uten at midlene gikk ut fra selskapet.

En annen metode vi så innenfor resultatreduserende metoder var «for sen inntektsføring». Et selskap ønsket å holde tilbake omsetning for å unngå skatter og avgifter, men oppga selv at de ønsket å flytte inntekten til en senere periode. Dette skyldes dårlig likviditet i den gitte perioden, og selskapet ville derfor flytte omsetningen og videre skatt og avgift av inntekten til en senere periode. Dette kan sees i sammenheng med å flytte inntekt til en senere periode, som er metode nr. 6 fra Schilit og Perler (2010).

Til slutt fant vi verdireducerende metoder. Her var det kun tre tilfeller, som indikerer at metodene anvendes lite. Det ene selskapet hadde undervurdert varelageret sitt, noe som svarer med Schilit og Perler (2010) sin andre metode på balansen, hvor selskaper kan vurdere ned varelageret for å unngå å sende ut faresignaler til investorer og omverden. Ved å nedvurdere varelageret ser selskaper ut til å selge mye av varene sine, og som Schilit og Perler (2010) presenterte, kan et høyt varelager indikere at selskapene ikke lenger har samme markedsposisjon som tidligere. Det kan derfor være et incentiv til å vurdere ned varelageret sitt.

5.4 Skatt- og avgiftsunndragelse er det vanligste insentivet ettersom det er mindre resultatpress

5.4.1 Skatt- og avgiftsunndragelse

Det kom tydelig frem at skatte- og avgiftsunndragelse var det vanligste insentivet blant våre bedrifter. Dette følger hovedkategorien til Giroux (2004) om verdimaksimering for eierne. Verdimaksimering av eierne går på å manipulere frem et lavere resultat, for å legge til grunn et lavere skatte- og avgiftsgrunnlag.

Som Sánchez-Ballesta og Yagüe (2020) sine funn tyder på, prøver små og mellomstore bedrifter som ikke har press på å rapportere bedre resultater, heller å unngå mer skattebetaling, noe vi har flest tilfeller av i våre saker. Små og mellomstore bedrifter møter generelt ikke like mange krav og press fra aksjemarkedet som børsnoterte selskaper (Burgstahler et al., 2006), og har dermed ikke like store behov for å tilfredsstille interne og eksterne interessenter. Skatte- og avgiftsunndragelse fører til lavere avgiftsbetalinger, som igjen medfører sparte likvide midler. Våre funn kan indikere at små og mellomstore bedrifter påvirkes i stor grad av skattepolitikk, slik som Ball og Shivakumar (2005) påpeker, og at det i stor grad handler om spare likvide midler slik som Desai og Dharmapala (2006) antar. Chen et al. (2011) sin forskning kom også frem til at bedrifter med insentiver om å redusere skattekostnaden, hadde lavere regnskapskvalitet og svekket informasjon fra regnskapet.

Sánchez-Ballesta og Yagüe (2020) fant også at små og mellomstore bedrifter bruker regnskapsmanipulasjon for å fremstille en stabil omsetning eller lite overskudd, i stedet for tap. Dette for å minimere sannsynligheten for å bli undersøkt av skattemyndighetene (Goncharov & Zimmermann, 2006). I de tilfellene våre bedrifter har holdt tilbake omsetningen eller overdrevet kostnadssiden, kan vi ikke vite hva sluttresultatet ble på grunn av anonymiseringen på Lovdata. Ut fra dommens ordlyd har vi fått inntrykk av at det gjelder en liten del av inntekts- og kostnadssiden, noe som kan indikere at våre bedrifter fremlegger stabil omsetning eller “akkurat” positive resultat. Våre funn viste at skatte- og avgiftsunndragelse var involvert i 82% av våre dommer. Den store andelen indikerer at små og mellomstore bedrifter bryr seg mindre om finansiell rapporteringskvalitet og omdømmeeffekter av skattestrategier, slik som Graham et al. (2014) antyder.

5.4.2 Behov for likvide midler og investorbedrageri for å øke kapital

Videre oppdaget vi at insentiver som behov for likvide midler og redde selskapet var hyppige insentiver etter skatt- og avgiftsunndragelse. Dette var typisk bedrifter som var nær konkurs eller som hadde svært dårlig likviditet. Som nevnt tidligere kan likviditetspress gi insentiver til å presentere større overskudd enn reelt (Hope et al., 2013), for å oppfylle krav til gjeldsavtaler for å få inn lån/likvider fra finansieringsinstitusjoner. Økt gjeldsgrad kan også øke sannsynligheten for å drive resultatet opp (Watts & Zimmerman, 1978). Sánchez-Ballesta og Yagüe (2020) påpeker at insentiver for å skjønsmessig øke rapporterte inntekter øker i takt med avhengigheten av økonomiske midler, og Rezaee (2005) sier at sannsynligheten for regnskapsmanipulasjon øker etter hvert som bedrifters økonomiske tilstand og resultat forverres. Fra våre funn så vi at bedrifter som slet økonomisk manipulerte regnskapet opp, noe som underbygger begge teoriene. Vi så blant annet at noen bedrifter beholdt kundefordringer i regnskapet som egentlig skulle vært tapsført, eller brukte fiktive fakturaer som grunnlag for å øke omsetningen.

Sánchez-Ballesta og Yagüe (2020) påpekte også at bedrifter med finansiell begrensning benytter manipulasjon og periodisering i større grad for å fremstille bedre resultater. TOSLO-2007-171732 er et eksempel på en bedrift som bokførte kostnader i det de hadde likvider i selskapet, og ikke når de påløp, for å øke resultatet i inneværende periode.

Finansieringsmidler fra finansinstitusjoner kan altså være siste utvei for bedrifter som sliter med lav aktivitet. De har behov for å fremstille bedriftens økonomiske stilling i et godt lys for å få tilgang på kapital (Hanlon & Heitzman, 2010).

Jones (2011) studerte tilfeller av regnskapssvindel og insentivene bak 88 selskaper.

Finansieringsbehovet og svak likviditet kan vi knytte til behovet om å dekke over bedriftens svake økonomiske stilling, fordi de svake resultatene kan hindre finansieringshjelp. Det kan også knyttes til insentivet om å møte krav fra kreditorer, fordi kravene blir vanskeligere å tilfredsstille når selskapet får svak soliditet. Vi kan også knytte behovet for likvide midler og redde selskapet til den andre hovedkategorien til Giroux (2004), nemlig maksimering av personlig gevinst for ledelsen. Ikke i form av bonusordninger, men insentivet om å skjule dårligere resultater. For å få tilgang på finansiering i nedgangstider kan ledelsen ha insentiv om å skjule de dårlige resultatene som et siste forsøk på å redde selskapet, og dermed unngå nedlegging og de negative konsekvensene knyttet til dette.

Insentivet vi så færrest tilfeller av var investorbedrageri. Dette gjaldt hovedsakelig bedrifter som ønsket å vokse og som hadde behov for investorer. Som Hope et al. (2013) påpeker, kan investorenes interesse i å investere i solide og stabile selskaper, gi insentiv til å fremstille for gode resultater. De bedriftene som ønsket investorstøtte manipulerte regnskapet til å fremstå mer positivt enn hva underliggende drift tilsa. Dette kan vi også knytte til Giroux (2004) sin teori om å maksimere verdien for eierne og maksimere personlig gevinst for ledelsen. Dersom ledelsen legger frem gode resultater og egenkapital, ønsker gjerne færre investorer å trekke seg, og selskapet kan tiltrekke seg flere investorer på grunn av fine regnskaper. Som Kinserdal (2014) nevnte bruker investorer regnskap i stor grad som grunnlag for informasjonsinnhenting. TOSLO-2009-57137 bokførte fiktive fakturaer av varer og tjenester, for å fremstille en størrelsesorden som kunne brukes til fremtidige salg. Investoren valgte å innvilge et investeringstilskudd og risikolån basert på manipulert regnskap.

Ledelsen kan også kjenne på suksessfaktor og mestring av at selskapet presterer bra, og ønsker å manipulere regnskapet for å bli anerkjent i markedet (Giroux, 2004). Dette henger også sammen med Jones (2011) sin kategorisering om personlig vinning, som er det mest hyppige insentivet i hans studie. Resultatøkende manipulasjon kan legge til rette for økte aksjeverdier, slik at investorer må betale mer for aksjene. LB-2016-67354 presenterte galt årsresultat til investor med høyere salgsvekst og et betydelig høyere overskudd enn realiteten. På grunnlag av dette investerte investoren i selskapet. Likevel blir det vanskelig å vite om ledelsen ønsket å prestere bra for å kjenne på en suksessfaktor og mestring ettersom det ikke kommer fram i dommene. Personlig motivasjon kan derimot være et relevant tema for videre forskning.

5.5 Hardere strafferamme kan ha påvirket antall manipulasjonstilfeller

I vår oppgave vil det være vanskelig å si noe om årsak-virkningsforhold når det kommer til strafferamme og utvikling av antall tilfeller av regnskapsmanipulering. Vi kan likevel si noe om hva våre funn indikerer og drøfte mot relevant teori. Som Rezaee (2005) mener, kan konsekvensene av å begå misligheter påvirke motivasjonen for kriminelle aktiviteter, og i litteraturen ser vi ulike synspunkter på hvordan strafferammen og reguleringene kan påvirke aktørene. Ball (2009) skiller mellom to myndighetsreaksjoner; straffe selskapene det gjelder og endre lover og regler. Vi vil følge denne strukturen, ved å først gå inn på straffemønsteret og deretter lover og forskrifter.

Ut fra straffene som var gitt våre dommer, så vi en økning i antall års fengselsstraff over tid. Det var flest tilfeller av fengselsstraff under ett år mellom 1990-1999, og flest tilfeller av fengselsstraff under tre år mellom 2000-2009. Dette indikerer en generell økning i lengden på straffen. Det var en relativt lik andel som fikk mellom tre-fem års fengselsstraff mellom 2000-2019, men desidert flest tilfeller av en strafferamme over fem år i det siste tidsintervallet. Igjen kan dette indikere at strafferammen har blitt strengere, men det kan også være andre faktorer som påvirker denne skalaen. Vi så blant annet tilfeller i straffen der gjerningspersonen fikk en samlet straff ut ifra flere kriminelle forhold, men dette gjaldt i hovedsak dommer der straffen var høyere enn fem år.

Samtidig som vi ser en relativt strengere strafferamme gjennom vårt tidsintervall, gikk også antall tilfeller av regnskapsmanipulasjon ned etter 2000-2009. For å redusere tilfeller av regnskapsmanipulasjon, mener Rezaee (2005) at straffene for brudd på regnskapsprinsipper og uredelige finansielle aktiviteter bør øke. Det er viktig med en betydningsfull og skremmende ekstern regulering, gjennom tydelig konsekvensformidling til ledere og ansatte, for å gjenopprette tilliten til kapitalmarkedene. De strengere straffene som ble gitt i 2000-2009 kan ha vært en grunn for reduksjonen av tilfeller neste tiår, sammen med flere underliggende grunner.

Hvis vi bruker Rezaee (2005) sitt synspunkt kan vi hevde at det var fordelaktig å implementere regnskapsloven i 1998, for å regulere regnskapspliktige bedrifter i større grad. Ifølge Rezaee (2005) vil bedre systemer og regelverk være med å forbedre den finansielle rapporteringskvaliteten og pålitelig regnskapsinformasjon. Likevel var det betydelig flere

tilfeller av regnskapsmanipulasjon mellom 2000-2009, sammenlignet med tiåret før. Det kan blant annet skyldes at det er tidkrevende å implementere en lov, eller den generelle økningen i antall bedrifter. Med McMillan (2004) sitt syn på regulering, som ser på regulering som en del av problemet, vil han trolig argumentere for økningen i antall saker på grunn av den strenge reguleringen som går på bekostning av faglig integritet.

Rezaee (2005) trekker også frem betydningen av kommunikasjon og ansvar mellom interne og eksterne parter av bedriften. Det er viktig med tydelige krav på eierstyring og selskapsledelse, noe vi kan koble til internkontroll og risikostyring. I 2009 fikk vi en forskrift om risikostyring og internkontroll, som har som formål å redusere og oppdage misligheter, og sørge for at det foretas risikovurderinger. Dette kan ha påvirket reduksjonen på manipulasjonstilfeller, noe som underbygger våre funn.

Rezaee (2005) trekker også frem overvåkingsfunksjoner som en viktig kontrollmekanisme. Revisors ansvar har utviklet seg fra 1960-tallet og frem til i dag, hvor revisor er pålagt betydelig mer ansvar både erstatningsmessig og strafferettslig. Etersom revisorerklæringen om årsregnskapet ble tillagt mer vekt, erkjente man at revisor hadde et ansvar, særlig til forhold som underslag og misligheter i virksomheter (NOU 1997: 9). Våre funn viste imidlertid at antall regnskapsmanipulasjonstilfeller økte fra 1960 til 2009, selv om revisor fikk tydeligere ansvar. Selv om revisor har fått et tydeligere ansvar vil ikke denne erklæringen være like relevant for alle våre funn, ettersom flere små selskaper ikke er revisjonspliktig.

I 2009 ble begrepet "allmenhetens tillitsperson" tatt inn i revisorloven, med formål om å fremheve etiske prinsipper for revisorene og deres funksjon som tillitspersoner i samfunnet (Ot.prp. nr. 78 (2008-2009), punkt 6.2). Et slikt virkemiddel kan ses i tråd med McMillans (2004) ønske om en felles forståelse av revisorens sosiale og tillitsfulle rolle til det finansielle rapporteringssystemet. Det handler om å bygge inn verdier i systemet for å gi profesjonen den moralske forventningen som kreves (McMillan, 2004). Lail et al. (2017) mener også at dydig profesjonalitet trengs for å gjenopprette tilliten til regnskap og revisjon, og at profesjonen må se seg selv som offentlige tjenestepersoner. Etersom manipulasjonstilfeller gikk ned etter innføringen basert på vår data, kan det indikere å ha gitt en positiv innflytelse.

Lail et al. (2017) hevder at regulatoriske responser og systematiske reformer ikke vil være tilstrekkelig for å stoppe regnskapsmanipulasjon. Selv om juridisk og regelbasert regulering er nødvendig, mener de at for å kunne endre atferden til folk, må vi endre motivene og

identiteten, nemlig erstatte den kommersielle identiteten med profesjonell identitet. Fra våre dommer så vi en økning i antall dommer i perioden med mindre straff, og en reduksjon i antall dommer etter at strafferammen økte. Med dette blir det opp til myndighetene å vurdere balansen mellom regulering og tiltak mot dydig profesjonalitet, og vurdere fokuset på regnskapsutdanningen opp mot etikk og karakterutvikling, for å komme nærmere om å bekjempe regnskapskriminaliteten.

5.6 Oppsummering av hovedpoenger

For å avslutte analysekapittelet ønsker vi å oppsummere analysens hovedpunkter. Vi fant at gjerningspersonene i størst grad var daglig leder og styreleder, noe som stemmer overens med teori og litteratur. Rezaee (2005) henviser til en studie som fant at ledelsen i stor grad er involvert i manipuleringen, noe vår studie underbygger. Et overraskende funn var at eierne var mindre involvert enn først antatt. Som vi diskuterte er eierne de som drar størst fordel av manipuleringen, ettersom de får direkte utbytte av skatte- og avgiftsunndragelse. Delene av regnskapet som ble mest manipulert var salgsinntekter og kostnader som varer og tjenester. Det var overraskende at flere selskaper ønsket å øke kostnadene sine, hvor litteraturen påpeker at selskaper som regel reduserer kostnadene. Vi oppdaget generelt at flere av de *resultatreduserende* metodene ikke ble fanget opp i litteraturen. Et overraskende funn var at de fleste benyttet seg av fiktive inngående fakturaer for å øke kostnadsgrunnlaget sitt. Det var imidlertid flere *resultatøkende* metoder vi kunne knytte til Schilit og Perlers metoder på “øking av inntjening i nåværende periode”. Det kan skyldes at resultatøkende metoder er mer vanlig i større selskaper, noe teorien tar utgangspunkt i. Videre analyserte vi insentiver. Det vanligste insentivet blant små og mellomstore bedrifter var “skatte- og avgiftsunndragelse”, noe Sánchez-Ballesta og Yagüe (2020) med flere trakk frem. Insentivet er trolig vanlig, fordi små og mellomstore bedrifter ikke har samme presteringspress som store selskaper, og ønsker heller å spare likvide midler. Til slutt analyserte vi våre funn mot straffen gjerningspersonene fikk. Vi oppdaget at de siste tiårene var preget av en økning i antall års fengselsstraff. Fra litteraturen ser vi at Rezaee (2005) ønsker en strengere straff for å redusere fremtidig manipulering. Vi opplevde at det ble gitt strengere straffer mellom 2000-2009, og i neste tiår var det en reduksjon i manipulasjonssaker. Dette kan indikere at strengere straff reduserte forekomsten av regnskapsmanipulering, men det kan likevel være flere faktorer som påvirket denne nedgangen.

6. Avslutning

I dette kapitlet vil vi konkludere kjennetegn ved regnskapsmanipulering i små og mellomstore bedrifter, med bakgrunn i våre funn og analyse. Vi vil besvare forskningsspørsmålene i kapittel 1, som dermed vil svare på problemstillingen til oppgaven. Videre vil vi gå inn på hvilke implikasjoner studien vår kan ha, samtidig som vi vil drøfte begrensninger til studien. Avslutningsvis vil vi presentere våre forslag til videre forskning.

6.1 Konklusjon

Regnskapsmanipulasjon er et populært forskningsfelt, men i størst grad er fenomenet studert på store selskaper. Regnskapsmanipulasjon er et samfunnsproblem, fordi det påvirker skatt- og avgiftsbetaling og tilliten til kapitalmarkedet. Fordi 99% av norske bedrifter defineres som små og mellomstore bedrifter, og står for omtrent halvparten av den årlige verdiskapingen i samfunnet, er det relevant å studere fenomenet i disse bedriftene. Vår studie ønsker å kartlegge kjennetegn ved små og mellomstore bedrifter som er dømt for regnskapsmanipulasjon, slik at interessenter lettere kan gjenkjenne fenomenet, og eventuelt bygge opp ideer angående tiltak.

Basert på en studie av 78 dommer fra Lovdata, var daglig leder og styreleder en fremtredende gjenganger bak regnskapsmanipulasjon. I stor grad førte ledelsen regnskapene selv, og ble ikke overvåket av andre funksjoner, noe som gav dem kontroll og styring. Det var interessant at eierne til selskapene kun stod bak 30% av tilfellene, fordi økonomiske fordeler bak regnskapsmanipulasjon som regel begunstiges eierne. Dette funnet kan skyldes upresise formuleringer fra Lovdata Pro, hvor eierne kan ha vært mer innblandet enn det som kommer frem. Alternativt er det relevant å studere nærmere bakgrunnen for daglig leders atferd.

Det er relevant å identifisere utsatte regnskapsposter for manipulasjon, for å spisse etterforskningen i større grad mot populære manipulasjonsposter. Blant våre dommer var inntektene berørt i flest saker, noe vi kjenner igjen fra litteraturen om store selskaper (Rezaee, 2005). Videre var kostnadssiden mye utsatt, hvor nesten 60% av tilfellene gjaldt manipulasjon av varer og tjenester. Det var overraskende at lønnskostnader kun utgjorde 11% av

manipulerte kostnader, noe som kan skyldes at lønn inngår i flere typer økonomisk kriminalitet, og dermed ikke nødvendigvis er dømt for regnskapsmanipulasjon.

De fleste bedriftene brukte resultatreduserende metoder på regnskapsmanipulasjon. Den mest anvendte metoden var bokføring av fiktive *inngående* fakturaer, som øker kostnadsgrunlaget i resultatet uten at midler går ut av selskapet. Videre var det vanlig å ikke bokføre alle inntekter, for å legge til grunn et svakere resultat. I tillegg så vi flere tilfeller hvor bedrifter bokførte fiktive *utgående* fakturaer, for å øke sine inntekter og styrke resultatet. Dette indikerer at små og mellomstore bedrifter som regel benytter fiktive fakturaer uten økonomisk substans, eller skjuler deler av omsetningen, for å oppnå økonomiske fordeler.

Det kom tydelig frem at skatte- og avgiftsunndragelse var det vanligste incentivet blant våre bedrifter, og deretter behov for likvide midler. Dette kan ses i forbindelse med små og mellomstore bedrifters generelle behov på likvide midler og finansieringsbegrensninger. Det kan oppnås kriminelt gjennom mindre skatt- og avgiftsbetaling eller fremstille manipulert regnskap for å oppnå finansieringskrav.

De små og mellomstore bedriftene vi studerte fikk ulike former for straff. Den vanligste straffen var fengselsstraff, men det var også tilfeller av bøter, saksomkostninger og fratatt rett om å drive selvstendig næringsvirksomhet. Vi så en generell økning i strafferammen over tid, hvor det var flere tilfeller av mange års fengselsstraff etter 2000-tallet. Betydningen av dette kan diskuteres, og vi har lite grunnlag for å si noe om årsak-virkningsforhold. Vi kan imidlertid påpeke at antall manipulasjonssaker var flest mellom 2000-2009, men gikk betydelig ned fra 2010.

Oppsummert kan vi si at de fleste som begår regnskapsmanipulasjon i små og mellomstore bedrifter er daglig ledere, og manipulerer salgsinntekter og varer og tjenester. Postene manipuleres ved å holde tilbake omsetning, eller bokføre fiktive inngående fakturaer. Det er nemlig et høyt incentiv om skatt- og avgiftsunndragelse. Straff på regnskapsmanipulasjon har relativt sett økt gjennom tidsperioden. Disse kjennetegnene og risikoområdene kan være et grunnlag for videre studier, etterforskning eller tiltak fra interessenter.

6.2 Implikasjoner og begrensninger

Studiens funn og analyse kan ha implikasjoner for små og mellomstore bedrifter sine interessenter og regulerende myndigheter. Gjennom studien har vi kartlagt hva som kjennetegner regnskapsmanipulering i små og mellomstore bedrifter, når det kommer til gjerningsperson, hvilken del av regnskapet som manipuleres, hvilken metode som brukes, hva som er insentivene, utvikling av strafferammen og antall manipulasjonstilfeller mellom 1960-2022. Vi mener at interessentene til små og mellomstore bedrifter kan ha nytte av funnene i denne studien, for å være klar over “røde flagg” i analyse av bedriftene. Ved å benytte våre funn og analyse kan interessentene få innblikk i hvordan manipulasjonen foregår i små og mellomstore bedrifter, noe som kan medføre at de enklere kan avdekke potensiell manipulering.

Videre ser vi at regulerende myndigheter kan ha en viss nytte av utviklingen av antall saker av regnskapsmanipulering og strafferammen som er gitt de ulike tiårene. Gjennom vår studie kan det gi et innblikk i hvilke straffer som er gitt fra 1960-2022 og hvordan virkning de kan ha hatt. Samtidig kan skattemyndighetene ha nytte av å se hvilken fremgangsmåte og hvilken del av regnskapet som manipuleres i sammenheng med det høye tilfellet av insentivet om skatt- og avgiftsunndragelse.

Etter å ha lest tidligere forskning og teori om regnskapsmanipulering, opplevde vi at de fleste teoriene baserte seg på store selskaper. Denne studien mener vi kan bidra med nye perspektiver på regnskapsmanipulering blant små og mellomstore bedrifter i norsk kontekst.

Vår studie har også noen begrensninger. Det skyldes blant annet oppgavens omfang i tid og ressurser. Kjennetegn ved regnskapsmanipulasjon kan nemlig endre seg over tid, og vår kartlegging fra 1960-2022 kan derfor ha begrenset nytte for fremtidig regulering, dersom det foregår store endringer i regelverk og strafferamme i fremtiden. Videre er studien basert på norske bedrifter, noe som vil ha begrenset nytte for land med andre utfordringer knyttet til regnskapsmanipulering. Studien er også avgrenset til informasjonsinnhenting fra dommer, hvor vi ikke har fått andre synspunkter, da særlig gjerningspersonenes synspunkt på sakene.

6.3 Forslag til videre forskning

Økonomisk kriminalitet, herunder regnskapsmanipulering, er fortsatt et samfunnsproblem som utvikler seg gjennom tiden. Det vil derfor være relevant å studere regnskapsmanipulasjon videre, for å kunne avdekke og arbeide mot å redusere forekomsten. Til videre forskning ville det vært relevant å studere fenomenet i andre land, og sammenlignet med våre funn fra Norge. Hvilke faktorer og kjennetegn som dominerer i andre land kan skape en større forståelse av regnskapsmanipulering i små og mellomstore bedrifter på et bredere nivå.

Videre kunne andre aktørers perspektiv på regnskapsmanipulasjon og tillitsfulle regnskap utvidet vår forståelse av fenomenet. Herunder har banker og finansinstitusjoner interesse i betalingsevnen til bedrifter som ønsker lån, og investorer er interessert i selskapets fremtidige avkastning. Skatteetaten arbeider med innkreving av skatter og avgifter, og manipulerede regnskap kan medføre store tap for slike aktører. Derfor kunne arbeidet med avdekking, kartlegging og forebyggingsarbeid vært relevant å studere nærmere.

Det kan også være relevant å studere andre former for økonomisk kriminalitet i sammenheng med regnskapsmanipulasjon. Vi opplevde at flere selskaper ble dømt for flere typer økonomisk kriminalitet, noe som indikerer at arbeidet mot regnskapsmanipulasjon må ta hensyn til flere faktorer. Hvitvasking og korrupsjon gikk igjen i flere saker, samt at flere parter samarbeidet. Vi vil derfor rette søkelys på studie av kriminelle nettverk hvor flere former for økonomisk kriminalitet er involvert, for å forstå hva som ligger bak nettverkene og hvordan man kan avdekke slik kriminalitet.

Vi kjørte en korrelasjonsanalyse i tillegg til en kvalitativ innsamling av data, og fant noen signifikante variabler. På grunn av tidsbegrensning kunne vi ikke kjøre store statistiske analyser. Likevel ser vi et potensiale for å videreutvikle en mer kvantitativ studie for å kunne finne flere og andre sammenhenger. Vi mener det kan være en relevant studie videre for å kunne skape en enda større forståelse for regnskapsmanipulering i små og mellomstore bedrifter.

Avslutningsvis vil vi påpeke at vi fant et fall i forekomsten av antall regnskapsmanipuleringer fra perioden 2000-2009 til 2010-2019. Vi vil hevde det er et interessant funn som kan være relevant å studere videre. Her finnes det muligheter til å undersøke hva som kan ha påvirket

dette fallet. Har sterkere straffereaksjoner fra myndighetene påvirket dette fallet, eller er det andre faktorer som spiller inn som gjør at vi ser færre tilfeller av regnskapsmanipulering mellom 2010-2019? Vi mener dette kan være en relevant studie for å tydeliggjøre om fallet faktisk indikerer at færre driver manipulering, eller om de har funnet nye metoder som gjør det vanskeligere å avdekke.

Kildeliste

- Abdolmohammadi, M., Kvaal, E. & Langli, J. (2010). *Earnings Management Priorities of Private Family Firms*. [Working Paper]. BI. https://biopen.bi.no/bitstream/handle/11250/95396/CCGR_WP_03_2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Abdullahi, R. Mansor, N. (2015) Fraud Triangle Theory and Fraud Diamond Theory. Understanding the Convergent and Divergent For Future Research. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, 5(4) s. 38-45. <https://oaji.net/articles/2015/1447-1448561634.pdf>
- Ball, R. (2009). Market and Political/Regulatory Perspectives on the Recent Accounting Scandals. *Journal of Accounting Research*, 47(2), 277–323. <https://doi.org/10.1111/j.1475-679X.2009.00325.x>
- Ball, R. & Shivakumar, L. (2005). Earnings quality in UK private firms: comparative loss recognition timeliness. *Journal of Accounting & Economics*, 39(1), 83–128. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2004.04.001>
- Beck, T. & Demirguc-Kunt, A. (2006). Small and medium-size enterprises: Access to finance as a growth constraint. *Journal of Banking & Finance*, 30(11), 2931–2943. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2006.05.009>
- Bell, E., Bryman, A., & Harley, B. (2019). *Business research methods* (Fifth edition.). Oxford University Press.
- Berger, A. N. & Udell, G. F. (2006). A more complete conceptual framework for SME finance. *Journal of Banking & Finance*, 30(11), 2945–2966. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2006.05.008>
- Berzins, J., & Bøhren, Ø. (2013). Norske familiebedrifter–omfang, eierstyring og lønnsomhet. *Praktisk økonomi & finans*, 29(3), 57-73. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1504-2871-2013-03-08>

- Braathen, E. J., Tandberg, J. (2021). *Regnskapsmanipulering blant små og mellomstore bedrifter i Norge* [Masteroppgave]. Universitetet i Sørøst-Norge.
- Burgstahler, D. C., Hail, L., & Leuz, C. (2006). The Importance of Reporting Incentives: Earnings Management in European Private and Public Firms. *The Accounting Review*, 81(5), 983–1016. <https://doi.org/10.2308/accr.2006.81.5.983>
- Chen, F., Hope, O.-K., Li, Q., & Wang, X. (2011). Financial Reporting Quality and Investment Efficiency of Private Firms in Emerging Markets. *The Accounting Review*, 86(4), 1255–1288. <http://www.jstor.org/stable/23045602>
- Chen, S., Chen, X., Cheng, Q., & Shevlin, T. (2010). Are family firms more tax aggressive than non-family firms? *Journal of Financial Economics*, 95(1), 41–61. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2009.02.003>
- Corporate Finance Institute. (u.å.). *Sarbaes Oxley Act*. <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/other/sarbanes-oxley-act/>
- Departementene. (2019). *Småbedriftslivet – Strategi for små og mellomstore bedrifter*. <https://www.regjeringen.no/contentassets/007eac834824ecfa4790df2c1655fbb/smaabedriftslivet-pdf.pdf>
- Desai, M. A. & Dharmapala, D. (2006). Corporate tax avoidance and high-powered incentives. *Journal of Financial Economics*, 79(1), 145–179. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2005.02.002>
- Dichev, I. D. & Skinner, D. J. (2002). Large-Sample Evidence on the Debt Covenant Hypothesis. *Journal of Accounting Research*, 40(4), 1091–1123. <https://doi.org/10.1111/1475-679X.00083>
- Giroux, G. (2004). *Detecting earnings management* (pp. X, 326). Wiley

- Goncharov, I. & Zimmermann, J. (2006). Earnings Management when Incentives Compete: The Role of Tax Accounting in Russia. *Journal of International Accounting Research*, 5(1), 41–65. <https://doi.org/10.2308/jiar.2006.5.1.41>
- Graham, J. R., Hanlon, M., Shevlin, T., & Shroff, N. (2014). Incentives for Tax Planning and Avoidance: Evidence from the field. *The Accounting Review*, 89(3), 991–1023. <https://doi.org/10.2308/accr-50678>
- Hammervold, R. (2020). *Multivariate analyser med STATA: en kort innføring* (1. utgave.). Fagbokforlaget.
- Hanlon, M. & Heitzman, S. (2010). A review of tax research. *Journal of Accounting & Economics*, 50(2), 127–178. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2010.09.002>
- Herrmann, D. & Inoue, T. (1996). Income smoothing and incentives by operating condition: An empirical test using depreciation changes in Japan. *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation*, 5(2), 161–177. [https://doi.org/10.1016/S1061-9518\(96\)90003-8](https://doi.org/10.1016/S1061-9518(96)90003-8)
- Heskestad, T. (2015) Resultat kvalitetsanalyse, røde flagg og driftsinntekter, revisjon og regnskap, 2015(8) s. 33-40. Tilgjengelig fra: <https://www.revregn.no/i/2015/8/rr08-15-materie-a-1019>
- Hope, O.-K., Thomas, W. B., & Vyas, D. (2013). Financial Reporting Quality of U.S. Private and Public Firms. *The Accounting Review*, 88(5), 1715–1742. <https://doi.org/10.2308/accr-50494>
- Jacobsen, D.I. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (3. utg., p. 432). Cappelen Damm akademisk.
- Kinserdal, F. (2014). Hvordan manipulere med regnskapet. *Magma*, 1/2014, s.18-25. <https://old.magma.no/hvordan-manipulere-med-regnskapet>

- Kinsersdal, F. (2017). Hva er regnskapsmanipulasjon, og hvordan kan den best avdekkes? *Magma*, 1/2017, s. 69-78. <https://old.magma.no/hva-er-regnskapsmanipulasjon-og-hvordan-kan-den-best-avdekkes1>
- KPMG. (2016, mai). *Global profiles of the fraudster: Technology enables and weak controls fuel the fraud*. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/pdf/2016/05/profiles-of-the-fraudster.pdf>
- KPMG. (2017, 28.februar). *Immaterielle eiendeler*. <https://verdtavite.kpmg.no/immaterielle-eiendeler/?s>
- Lail, B., MacGregor, J., Marcum, J., & Stuebs, M. (2017). Virtuous Professionalism in Accountants to Avoid Fraud and to Restore Financial Reporting. *Journal of Business Ethics*, 140(4), 687–704. <https://doi.org/10.1007/s10551-015-2875-y>
- Langli, J.C. (2005). Regnskapskvalitet – om hvordan regnskapsmessig støy svekker kvaliteten på regnskapsinformasjon. *Praktisk økonomi og finans*, 1(22), 49–62. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1504-2871-2005-01-07>
- LaVine, M. (2018, 26. november) *Occupational Fraud Series; Part 3 of 3: Financial Statement Fraud*. EisnerAmper. <https://www.eisneramper.com/financial-fraud-rt-blog-1118/>
- Lovdata. (u.å). *Om Lovdata. Historie, oppgaver og formål*. https://lovdata.no/info/om_lovdata
- Maric, A. & Holvik, V. (2019). *Regnskapsmanipulering i norsk kontekst* [Masteroppgave]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. <http://hdl.handle.net/11250/2627526>
- McMillan, K. P. (2004). Trust and the virtues: a solution to the accounting scandals? *Critical Perspectives on Accounting*, 15(6), 943–953. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2002.11.001>
- NHO. (u.å). *Fakta om små og mellomstore bedrifter (SMB)*. <https://www.nho.no/tema/sma-og-mellomstore-bedrifter/artikler/sma-og-mellomstore-bedrifter-smb/>

- NOU 1997: 7 (1997). *Om revisjon og revisorer*. Finansdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-1997-9/id116290/?ch=1>
- O'Leary, Z. (2010) *The essential guide to doing your research project*, London: Sage Publications
- Olsen, A. B. (2007). *Økonomisk kriminalitet: avdekking, gransking og forebygging* (p. 225). Universitetsforl.
- PwC. (2011). *Global Economic Crime Survey 2011*. <https://www.pwc.com/gx/en/economic-crime-survey/pdf/pwc-gecs-norway-2011.pdf>
- Rezaee, Z. (2005). Causes, consequences, and deterrence of financial statement fraud. *Critical Perspectives on Accounting*, 16(3), 277–298. [https://doi.org/10.1016/S1045-2354\(03\)00072-8](https://doi.org/10.1016/S1045-2354(03)00072-8)
- Robinson, T. R., Henry, E., Pirie, W., Broihahn, M., & Cope, A. (2015). *International financial statement analysis* (Third edition.). John Wiley & Sons.
- Sánchez-Ballesta, J. P. & Yagüe, J. (2021). Financial reporting incentives, earnings management, and tax avoidance in SMEs. *Journal of Business Finance & Accounting*, 48(7-8), 1404–1433. <https://doi.org/10.1111/jbfa.12519>
- Schilit, H. & Perler, J. (2010). *Financial shenanigans* (3rd ed., pp. XII, 318). McGraw-Hill.
- Scott, J. (1990). *A matter of record: documentary sources in social research* (pp. x, 233). Polity Press
- Shackelford, D. A. & Shevlin, T. (2001). Empirical tax research in accounting. *Journal of Accounting & Economics*, 31(1), 321–387. [https://doi.org/10.1016/S0165-4101\(01\)00022-2](https://doi.org/10.1016/S0165-4101(01)00022-2)

Statistisk sentralbyrå. (1966). Bedriftstelling 1963 Hefte I. [Statistikk]

https://www.ssb.no/historisk-statistikk/emner/naeringer/_/attachment/inline/a8ad15f6-1737-4671-9ae1-8ad8ea17f441:c6097cc151bcfbb571f1f6693c335111d821aff9/nos_xii_208.pdf

Statistisk sentralbyrå. (1967a) Bedriftstelling 1963 Hefte II. [Statistikk]

https://www.ssb.no/historisk-statistikk/emner/naeringer/_/attachment/inline/a7e43c73-8995-4e22-b725-10fb6de98e9f:ff2911f33b313baad94187449e5f08f7beaad9c3/nos_xii_216.pdf

Statistisk sentralbyrå. (1967b) Bedriftstelling 1963 Hefte III. [Statistikk]

https://www.ssb.no/historisk-statistikk/emner/naeringer/_/attachment/inline/1f3896e3-9b1c-448a-b032-ba2c134f5f86:55e8e54ab3337c8a2ca9bdab972f98c7093e6ee5/nos_xii_222.pdf

Statistisk sentralbyrå. (1978). Bedriftstelling 1974 Oversikt. [Statistikk]

https://www.ssb.no/historisk-statistikk/emner/naeringer/_/attachment/inline/d320d315-2955-4441-ad97-077f6f8f9b56:813dbe96c23af2529cb39de4e6cfb43d14e6a089/nos_a930.pdf

Statistisk sentralbyrå. (2012). 03109: Virksomheter, etter næring (SN2002) og antall ansatte (K) (avslutta serie) 2002K2-2008K4. [Statistikk]

<https://www.ssb.no/statbank/table/03109/>

Statistisk sentralbyrå. (2021). Anmeldte lovbrudd og ofre. [Statistikk]

<https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/statistikk/anmeldte-lovbrudd-og-ofre>

Statistisk sentralbyrå. (2022). 07091: Virksomheter, etter næring (SN2007) og antall ansatte (K) 2009-2022. [Statistikk] <https://www.ssb.no/statbank/table/07091/>

Stenheim, T. & Blakstad, L. (2012). Regnskapsmanipulering – definisjon, forutsetninger og incentiver. *Praktisk økonomi og finans*, 29(2), 57–69.

<https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1504-2871-2012-02-08>

Tjora, A. H. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (4. utgave.). Gyldendal.

Watts, R. L. & Zimmerman, J. L. (1978). Towards a Positive Theory of the Determination of Accounting Standards. *The Accounting Review*, 53(1), 112–134.

<https://www.jstor.org/stable/245729?seq=1>

Vedlegg:

Vedlegg 1: Oppsummering av 78 dommer

Forkortelser:

Gjerningsperson	D = daglig leder Sl = styreleder E = eier R = regnskapsfører Sm= styremedlem
Insentiv	SA = skatte- og avgiftsunndragelse Nk = nær konkurs Br = fremstille bedre resultat I = investorbedrageri L = likviditetsbehov
Hvilken del av regnskapet	I = inntekt K = kostnad Am = anleggsmiddel Om = omløpsmiddel G = gjeld Ek = egenkapital
Metode	RØ = resultatøkende RR = resultatreduserende VØ = verdiøkende VR = verdireduserende
Straff	<1 = fengsel under 1 år >1 = fengsel over 1 år, under 2 år >2 = fengsel over 2 år, under 3 år >3 = fengsel over 3 år, under 4 år >4 = fengsel over 4 år, under 5 år >5 = fengsel over 5 år B = bot S = saksomkostninger F = frifunnet Fr = fratatt rett til å drive selvstendig næringsdrivende

Dom:	Årsperiode	Gjerningsperso n	Metode	Del av regnskapet	Insentiv	Straff
HR-1992-199-B – Rt-1992-1605	1981- 88	D og E	RØ	I	SA, Br	>1
HR-1992-79-A – Rt-1992-978 – UTV- 1992-1112	1983- 85	D, Sl	RØ	I, OM	Nk	<1
HR-1993-92-B – Rt-1993-1012 - UTV1993-1351	1984- 85	E	RR	K	SA	S
HR-1994-108-A – Rt-1994-1385	1982- 89	D, Sl og E	RR	I	SA	>3
HR-1994-53-A – Rt-1994-713	1989	Sl	RR	I	SA	<1
HR-1995-112-B – Rt-1995-1189	1992	D og Sl	RR	I	SA	<1, Fr
HR-1995-87-A – Rt-1995-1003	1992	D, Sl og E	RR	I	SA	<1
HR-1996-10-B – Rt-1996-88	1992- 93	D og Sl	RR og RØ	I, K	SA	>1, Fr
HR-2008-1087-A – Rt-2008-907	2001- 02	D og Sl	RR	K	SA	F
HR-2009-65-A – Rt-2009-14	2000- 03	E og R	RR, RØ	I, K	SA	>1
HR-2017-344-A – UTV-2017-715	2007- 09	D og Sl	RR	K	SA	F
HR-2019-1788-A	2004- 09	E	RR	I	SA	>2
HR-2021-494-A – UTV-2021-867	2016- 17	D og Sl	RR, RØ	K	SA	<1
LA-1997-703	1993- 95	D, E og Sm	RR	I, K	SA	<1 og <1

LA-2001-659	1998-99	D	RØ	I	SA	>1 og Fr
LA-2007-58390 – RG-2007-1557	2002-03	D, Sl og Sm	RR	I, K, OM	SA	<1, >2, bot og bot
LA-2012-195017	2002-05	D, Sl og Sm	RR	I	L	>1, >3, Fr
LA-2014-157448	2005-10	D	RØ	I, K	SA	>2, >3 og Fr
LA-2015-96910	2008-09	D og Sl	RR	K	SA	>1 og >1
LA-2016-114315	2008-10	D og Sl	RR	I, K	SA	<1
LA-2016-198518	2012-13	D og Sl	RR, RØ, VR	I, K, G, AM	SA	<1
LA-2019-43868 – UTV-2020-52	2007-09	E	VØ	OM, AM	Br	S
LB-1997-1812	1991-94	D	RR	K	SA	<1 og <1
LB-1997-2460	1991-94	D	RR, VR	I, OM	SA	<1 og B
LB-2003-1715	1995-00	D, Sl	RR	I, K	SA	>4 og Fr
LB-2008-90794-1	2003-07	D, Sl og E	RR	I, K	SA	>1, >2, >3 og 3x Fr

LB-2009-48300-4	2003-06	D og Sl	RR, RØ	I, K	SA	>4
LB-2010-170164	2003-04	E	RR	I	SA	>1
LB-2010-2898	2001-02	D og Sl	RR, RØ	I, K	SA	>2
LB-2010-74870	2001-03	D og E	RR, RØ	I	SA	>3 og B
LB-2012-159335	2004-06	D	RR	K	SA	>1 og >2
LB-2012-40411 – UTV-2013-1815	2003-07	D og Sl	RR	K	SA	>3, B og Fr
LB-2014-18113	2005-07	D	RR	K	SA	>2, >3 og >4
LB-2015-190509 – UTV-2016-637	2010-12	E	RR	K	SA	S
LB-2015-206198	2002	E	RR	I	SA	S
LB-2015-89956	2000-05	D og Sl	RR	I	SA	<1, 4x >1
LB-2016-132510	2012-14	D og Sl	RR	K	SA	>3
LB-2016-197544 – UTV-2018-1157	2009-12	E	RR	K	SA	S
LB-2016-67354	2010-12	D og Sl	RØ	I	I	>3
LB-2018-106630-1	2015	D og Sl	RR	K	SA	2x >2, >4, >5 og 2x Fr

LB-2020-38383	2010-13	E	RR	I	SA	<1 og B
LE-2000-370 – UTV-2001-118	1994-97	D og Sl	RR, VØ	I, OM	SA	F
LE-2006-62372	2001-03	D	RR	I	SA	<1
LE-2014-125321	2008-09	D	RR	I	SA	>2
LE-2017-108183	2007-12	D	RR	K	SA	>5
LE-2021-33764	2015-16	D	RR	I	SA	>1
LF-2000-76	1991-94	D og Sm	RR	I	SA	>1
LF-2002-819 – UTV-2003-256	1995-96	D og Sl	RR, RØ, VØ	I, OM	SA, L	F
LF-2006-111253	2004	D	RØ	I	SA	<1
LF-2006-32137	2002	D og E	RØ	I	L	>2
LF-2006-47449	1997-03	D og E	RR	K	SA	<1
LF-2010-14205	1999-06	D	RR	I	SA	>3
LF-2012-81754	2006	E	RR	K, OM	SA	>1, >2 og Fr
LG-2005-5661	2002	D og Sl	RØ	I	Nk	S

LG-2006-78553	2002	D og Sl	RR	I	SA	>5 og Fr
LG-2015-39671	2004- 08	D og Sl	RR	G	SA	2x >3 og 2x Fr
LG-2017-157726	2014	Sl	VØ	AM	L	>1 og >5
LG-2019-74452	2015	D og Sl	RØ, VR	I, G	L	>3 og Fr
LH-2003-125	1995- 00	D og Sl	RR	I, OM	SA	>1
LH-2005-57273	1999- 02	D, Sl og E	VØ	OM, EK	Nk, L og I	>1
LH-2006-79944	1999- 00	D	RØ, VØ	I, OM	Br	<1, <1 og <1
Rt-1964-905	1962- 63	D og Sl	RR	I	SA, Nk	<1
Rt-1978-1142	1970- 76	D og Sl	RR	I, K	SA	>1
Rt-1986-1076 (399-86)	1979- 82	D og Sl	VØ	I, G	Nk	>1
TAHER-2007-148647	2004- 06	D	RØ, VØ	I, OM	SA	>4 og Fr
TEMSI-2015-59962	2012- 13	D og Sl	RØ	I	Nk	>5
TKISA-2013-137704	2003- 11	E	RR	I	SA	>1

TKISA-2016-74258	2009-09	D og Sl	RR	I, K	SA	<1 og B
TOSLO-2007-102642	2001-06	D	RR	K	SA	3x >1 og 2x Fr
TOSLO-2007-171732	2002-03	D	RØ, VØ	K, OM, G	L	<1 og Fr
TOSLO-2008-91191	1998-02	D	RR	K	SA	>4 og Fr
TOSLO-2009-57137	2002-03	D	RØ	I	L	>1
TOSLO-2010-124255	2007	D	RR	K	SA	B
TOSLO-2010-21095-2	1998-99	D	RR, VØ	I, K, OM	SA	>3 og Fr
TOSLO-2012-92370	2008-09	D og E	RR	K	SA	>3 og Fr
TOSLO-2013-29484 – UTV-2013-1706	2010-12	E	RR	K	SA	S
TOSLO-2017-131698	2005-11	D og Sl	RR	I, K	SA	2x >3, 2x B og 2x Fr
TOVRO-2011-177905 – UTV-2013-1363	2010-12	E	RR	K	SA	S

Vedlegg 2: Korrelasjonsanalyse STATA

Daglig leder	Fiktiv inngående faktura	Holde tilbake omsetning	For sen inntektsføring	Kostnadsført eiendeler	For høy kostnad			
	0,089	-0,015		0,128	-0,234	0,098		
Daglig leder	Fiktiv utgående faktura	For sen kostnadsføring	Beholdt kreditnota	Holdt tilbake kostnad	For høy salgsinntekt			
	0,248**	0,056		0,113	-0,072	0,056		
Daglig leder	Inntekt	Kostnad	Eiendeler	Egenkapital og gjeld	Skattogavgift	Likvidemidler	Investorbedrageri	
	0,192*	0,085	-0,026	0,165	-0,059	0,118	-0,005	
Styreleder	Fiktiv inngående faktura	Holde tilbake omsetning	For sen inntektsføring	Kostnadsført eiendeler	For høy kostnad			
	0,100	0,073		0,164	-0,111	0,205		
Styreleder	Fiktiv utgående faktura	For sen kostnadsføring	Beholdt kreditnota	Holdt tilbake kostnad	For høy salgsinntekt			
	-0,051	-0,111		0,122	0,072	-0,111		
Styreleder	Inntekt	Kostnad	Eiendeler	Egenkapital og gjeld	Skattogavgift	Likvidemidler	Investorbedrageri	
	0,170	0,025	0,012	0,262	-0,146	0,224**	-0,046	
Eier	Fiktiv inngående faktura	Holde tilbake omsetning	For sen inntektsføring	Kostnadsført eiendeler	For høy kostnad			
	-0,042	0,009		0,060	0,176	-0,129		
Eier	Fiktiv utgående faktura	For sen kostnadsføring	Beholdt kreditnota	Holdt tilbake kostnad	For høy salgsinntekt			
	-0,120	-0,073		-0,023	0,169	0,176		
Eier	Inntekt	Kostnad	Eiendeler	Egenkapital og gjeld	Skattogavgift	Likvidemidler	Investorbedrageri	
	-0,121	-0,068	-0,083	-0,126	0,083	-0,120	0,175	
	Skattogavgift	Likvidemidler	Investorbedrageri					
Fiktiv inngående faktura	0,406***	-0,365***	-0,224**					
Holde tilbake omsetning	0,301**	-0,191*	-0,207*					
Fiktiv utgående faktura	-0,424***	0,399***	0,256**					

Tabell 19: Korrelasjonsanalyse av alle variabler i datasettet, med unntak av noen engangstilfeller og straff.

Daglig leder	Fengsel < 1	Fengsel > 1	Fengsel > 2	Fengsel > 3	Fengsel > 4
	0,017	-0,035	0,053	0,097	0,064
Daglig leder	Fengsel > 5	Bot	Saksomkostninger	Fratatt rett til å drive	Inndragning
	0,034	-0,025	-0,167*	0,106	0,000
Styreleder	Fengsel < 1	Fengsel > 1	Fengsel > 2	Fengsel > 3	Fengsel > 4
	0,035	-0,030	-0,143	0,034	0,049
Styreleder	Fengsel > 5	Bot	Saksomkostninger	Fratatt rett til å drive	Inndragning
	0,074	0,015	-0,017	0,031	0,022
Eier	Fengsel < 1	Fengsel > 1	Fengsel > 2	Fengsel > 3	Fengsel > 4
	-0,095	0,004	0,133	-0,120	-0,117
Eier	Fengsel > 5	Bot	Saksomkostninger	Fratatt rett til å drive	Inndragning
	-0,109	-0,018	0,276***	-0,120	-0,100

Tabell 20: Korrelasjonsanalyse av straff og gjerningspersoner.

Fengsel < 1	Daglig leder	Styreleder	Eier	Fiktiv inngående faktura	Holde tilbake omsetning
	0,017	0,035	-0,095	-0,039	0,084
Fengsel < 1	Fiktiv utgående faktura	Skattogavgift	Likvide midler	Investorbedrageri	
	-0,039	0,038	-0,027	-0,042	
Fengsel > 1	Daglig leder	Styreleder	Eier	Fiktiv inngående faktura	Holde tilbake omsetning
	-0,035	-0,030	0,004	-0,094	-0,006
Fengsel > 1	Fiktiv utgående faktura	Skattogavgift	Likvide midler	Investorbedrageri	
	-0,030	-0,016	0,028	0,159*	
Fengsel > 2	Daglig leder	Styreleder	Eier	Fiktiv inngående faktura	Holde tilbake omsetning
	0,053	-0,143	0,133	-0,010	0,000
Fengsel > 2	Fiktiv utgående faktura	Skattogavgift	Likvide midler	Investorbedrageri	
	0,017	0,000	0,007	-0,091	
Fengsel > 3	Daglig leder	Styreleder	Eier	Fiktiv inngående faktura	Holde tilbake omsetning
	0,076	0,022	-0,127	0,107	0,045
Fengsel > 3	Fiktiv utgående faktura	Skattogavgift	Likvide midler	Investorbedrageri	
	0,004	0,017	-0,111	0,002	
Fengsel > 4	Daglig leder	Styreleder	Eier	Fiktiv inngående faktura	Holde tilbake omsetning
	0,064	0,049	-0,117	0,099	-0,086
Fengsel > 4	Fiktiv utgående faktura	Skattogavgift	Likvide midler	Investorbedrageri	
	-0,062	0,114	-0,111	-0,073	
Fengsel > 5	Daglig leder	Styreleder	Eier	Fiktiv inngående faktura	Holde tilbake omsetning
	0,034	0,074	-0,109	-0,002	-0,063
Fengsel > 5	Fiktiv utgående faktura	Skattogavgift	Likvide midler	Investorbedrageri	
	0,033	-0,166*	0,174**	-0,068	

Tabell 21: Korrelasjonsanalyse av straff, gjerningspersoner, noen metoder og incentiver.

Bot	Daglig leder	Styreleder	Eier	Fiktiv inngående faktura	Holde tilbake omsetning
	-0,025	0,015	-0,018	0,225***	0,133
Bot	Fiktiv utgående faktura	Skattogavgift	Likvide midler	Investorbedrageri	
	-0,119	0,148*	-0,144*	-0,095	
Saksomkostninger	Daglig leder	Styreleder	Eier	Fiktiv inngående faktura	Holde tilbake omsetning
	-0,1671*	-0,0168	0,2760***	-0,023	-0,0605
Saksomkostninger	Fiktiv utgående faktura	Skattogavgift	Likvide midler	Investorbedrageri	
	0,034	-0,032	0,105	-0,012	
Fratatt rett	Daglig leder	Styreleder	Eier	Fiktiv inngående faktura	Holde tilbake omsetning
	0,102	0,024	-0,147*	0,187**	0,000
Fratatt rett	Fiktiv utgående faktura	Skattogavgift	Likvide midler	Investorbedrageri	
	-0,129	0,137	-0,127	-0,175**	

Tabell 22: Forlengelse av tabell 18.

